R G B WH GR BL
Grey Scale #13
C M Y K
DANES PICTA .COM
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19
Colour Chart #13
Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black
Inches
Centimetres
DANES PICTA .COM

FRANCUSKA
TYMCZASOWA INSTRUKCJA O TAKTYCZNEM UŻYCIU WIELKICH JEDNOSTEK

BIBLJOTEKA REGULAMINÓW I INSTRUKCYJ WOJSK OBCYCH

Tom I. Francuski tymczasowy regulamin piechoty Cz I . . . . . cena 0.70 zł.
Cz II . . . . . „ 2.70 „
Załączniki — tłum. por. Zygmunt Wojciechowski . . . . . cena 1.90 zł.

Tom II. Dowodzenie i walka broni połączonych, przełożyli z niemieckiego:
Cz. I mjr. Stanisław Thun . . . cena 3.00 zł.
Cz. II mjr. S. G. Eugenjusz Quirini „ 3.80 „

Tom III. Niemiecki regulamin wyszkolenia piechoty, przełożyli:
Cz. I i II gen. br. Ferdynand Zarzycki cena 4.10 zł.
Cz. III i IV kpt. Konstanty Zaborowski i mjr. S. G. Mieczysław Czaderski . . . . 3.60 zł.
Cz. V. i Dodatek mjr. S. G. Mieczysław Czaderski . . . . . cena 1.60 zł.

Tom IV. Niemiecka instrukcja o fortyfikacji polowej, przełożyli:
Cz. I i II ppłk. S. G. St. Rowecki cena 4.50 zł.
Cz. III gen. br. M. Dąbkowski „ 2.10 „

Tom V. Niemiecka instrukcja budowy mostów. Cz. I Walka o rzeki, przełożył mjr. J. Machlowski (ukaże się w zeszycie 9 — 10 Przeglądu Wojskowego).

Tom VI. Francuska tymczasowa instrukcja o taktycznem użyciu wielkich jednostek, przełożył płk. S. G. Tadeusz Kasprzycki.

Załączniki do Francuskiej tymczasowej instrukcji o taktycznem użyciu wielkich jednostek:

Załącznik Nr. 1. Tymczasowa instrukcja służby polowej, przełożył płk. S. G. Janusz Gąsiorowski . . . . . cena 3.50 zł.

Załącznik Nr. 2. Tymczasowa instrukcja o organizacji i działaniu łączności technicznej i taktycznej
w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 3. Instrukcja o fortyfikacji polowej . . . . . w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 4. Tymczasowa instrukcja o zbieraniu i objaśnianiu wiadomości o nieprzyjacielu . w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 5. Instrukcja ogólna o obserwacji (Tymczasowa instrukcja)
w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 6. Tymczasowa instrukcja o organizacji środków komunikacji i transportów wojskowych w czasie wojny. . . . . w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 7. Tymczasowa instrukcja o ochronie przeciwgazowej
w przygotowaniu.

Tom VII. Bojowa służba piechoty (regulamin sowiecki z dn. 11 kwietnia 1924 r.) przełożył por. Jan Łysiński . . . . cena 3.50 zł.

Tom VIII. Angielski regulamin służby polowej (Operacje) przełożył mjr. S. G. H. Romiszowski i Stanisław K. Kochanowski cena . . 5.00 zł.

Tom IX. Ogólne zasady walki — regulamin austrjacki—przełożył ppłk. S. G. Tadeusz Kwiatkowski . . . . . cena 1.50 zł.

Tom X. Tymczasowe wskazówki o bataljonach k. m., z francuskiego przełożył ppłk. S. G. Mieczysław Ścieżyński . . . . . cena 1.60 zł.

Tom XI. Francuska instrukcja o organizacji i funkcjonowaniu sztabów w polu, przełożył płk. S. G. W. Stachiewicz
cena 2.00 zł.

BIBLJOTEKA REGULAMINÓW I INSTRUKCYJ WOJSK OBCYCH

TOM VI

FRANCUSKA TYMCZASOWA INSTRUKCJA O TAKTYCZNEM UŻYCIU WIELKICH JEDNOSTEK

PRZEŁOŻYŁ

TADEUSZ KASPRZYCKI

PUŁKOWNIK S. G.

XXVI,1

WARSZAWA 1927

WOJSKOWY INSTYTUT NAUKOWO-WYDAWNICZY

4061

BIBLIOTEKA
HIST.-WOJSK.

Biblioteka Główna AGG
Nr ...
im. gen. broni K. Świerczewskiego

A/
22588

Drukarnia Leona Wolnickiego, Warszawa, Poznańska 29

SPIS RZECZY.

Str.

Uwagi ogólne XIII
Raport do ministra XV

UWAGI OGÓLNE 1

CZĘŚĆ I.

DOWODZENIE.

Artykuł 1. Organizacja dowodzenia 3
„ 2. Organa dowództwa 5

CZĘŚĆ II.

ŚRODKI DZIAŁANIA.

Rozdział I.

Charakterystyka i ogólna organizacja broni i służb.

Artykuł 1. Piechota i czołgi 8
„ 2. Artylerja 11
„ 3. Kawalerja 14
„ 4. Wojsko saperskie 16
„ 5. Wojsko powietrzne 17
„ 6. Zasady ogólne 21
„ 7. Służba łączności technicznej 22
„ 8. Służby zaopatrywania i utrzymania sprzętu 22
„ 9. Służby transportów 24
„ 10. Służby utrzymania porządku 25
„ 11. Służby bezpieczeństwa, przeciwwywiadu, prasowa i propagandy 25

Rozdział II.

Charakterystyka i ogólna organizacja wielkich jednostek.

Artykuł 1. Dywizja piechoty 26
„ 2. Korpus 28
„ 3. Samodzielna grupa operacyjna 32
„ 4. Armja 32
„ 5. Dywizja kawalerji 34
„ 6. Korpus kawalerji 35
„ 7. Dywizja powietrzna 36
„ 8. Odwody główne 38

CZĘŚĆ III.

TAKTYCZNE UŻYCIE WIELKICH JEDNOSTEK.

Rozdział I.

Dowódca — Plany — Rozkazy.

Artykuł 1. Dowódca 41
„ 2. Plan manewru 42
„ 3. Instrukcje i rozkazy 44
„ 4. Łączność taktyczna 45
„ 5. Tajemnica działań 46

Rozdział II.

Ubezpieczenie.

Artykuł 1. Zasady ubezpieczenia 47
„ 2. Organa zbierania wiadomości 48
„ 3. Ubezpieczenie w marszu 50
„ 4. Ubezpieczenie na postoju 52
„ 5. Obrona przeciwlotnicza 52

Rozdział III.

Transporty — Marsze — Postój.

Artykuł 1. Transporty 53
„ 2. Marsze 56
„ 3. Postój 59

Rozdział IV.

Bitwa.

Artykuł 1. Uwagi ogólne 62
„ 2. Obraz bitwy 63
„ 3. Składniki bitwy 66

Rozdział V.

Armja w bitwie.

I. Natarcie.

Artykuł 1. Uwagi ogólne 71
„ 2. Nawiązanie styczności i rozpoczęcie bitwy . . . 75
„ 3. Prowadzenie bitwy 78
„ 4. Wykorzystanie powodzenia 82

II. Obrona.

Artykuł 1. Organizacja obrony 83
„ 2. Prowadzenie bitwy 89
„ 3. Luzowania 93
„ 4. Manewr odwrotowy 93
„ 5. Ustalenie frontu 94

Rozdział VI.

Korpus w bitwie.

I. Ofensywa.

Artykuł 1. Marsz zbliżania 96
„ 2. Nawiązanie styczności i rozpoczęcie bitwy. 98
„ 3. Prowadzenie bitwy 99
„ 4. Wypadek, gdy nieprzyjaciel jest w ruchu. 103

II. Obrona.

Artykuł 5. Organizacja obrony 104
„ 6. Prowadzenie bitwy 107

Rozdział VII.

Dywizja w boju.

I. Bój zaczepny.

Artykuł 1. Marsz zbliżania 112
„ 2. Nawiązanie styczności i wprowadzenie do boju . . 113

Artykuł 3. Natarcie 114
„ 4. Wyzyskanie powodzenia. Niepowodzenie. 121
„ 5. Ognie 123
„ 6. Dowództwo 128
„ 7. Wypadek, gdy nieprzyjaciel jest w ruchu 131

II. Bój obronny.

Artykuł 1. Organizacja obrony 132
„ 2. Prowadzenie boju. 138
„ 3. Odwrót 142
„ 4. Manewr odwrotowy 143

Rozdział VIII.

Wpływ terenu na działania 144

Rozdział IX.

Działania w górach 148

Rozdział X.

Działania nocne 149

CZĘŚĆ IV.

DZIAŁANIE SŁUŻB.

Rozdział I.

Zasady główne 152

Rozdział II.

Służba łączności technicznej.

Artykuł 1. Zasada organizacji i działania służby łączności technicznej 154
„ 2. Działanie służby w różnych położeniach wojennych . 155

Rozdział III.

Służby zaopatrzenia i utrzymania sprzętu.

Artykuł 1. Uwagi ogólne 157
„ 2. Służba artylerji i uzbrojenia. 158
„ 3. Służba inżyniersko-saperska 160

Artykuł 4. Służba intendentury 163
„ 5. Służba zdrowia 164
„ 6. Służba wojska powietrznego 165
„ 7. Służba weterynaryjna 166
„ 8. Służba remontu 167
„ 9. Służba poczt polowych 168
„ 10. Służba kasowa 168
„ 11. Służba etapowa 169

Rozdział IV.

Służba transportów.

Artykuł 1. Rola kierownika transportów 170
„ 2. Służba kolejek wąskotorowych 171
„ 3. Służba taboru samochodowego 172
„ 4. Służba taboru konnego 173
„ 5. Służba drogowa 173

Rozdział V.

Służba utrzymania porządku.

Artykuł 1. Wojskowa służba sprawiedliwości 175
„ 2. Służba żandarmerji 175

CZĘŚĆ V.

METODA WYSZKOLENIA WIELKICH JEDNOSTEK . . 176

XI

Artykuł 4. Służba inżynieryjna 163
„ 5. Służba zdrowia 164
„ 6. Służba wojska powietrznego 165
„ 7. Służba weterynaryjna 166
„ 8. Służba remontu 167
„ 9. Służba poczt polowych 168
„ 10. Służba kasowa 168
„ 11. Służba etapowa 169

Rozdział IV.

Służba transportów.

Artykuł 1. Kolej lżerowska transportów 170
„ 2. Służba kolejek wąskotorowych 171
„ 3. Służba taborów samochodowych 172
„ 4. Służba taborów konnych 173
„ 5. Służba drogowa 173

Rozdział V.

Służba utrzymania porządku.

Artykuł 1. Wojskowa służba sprawiedliwości 175
„ 2. Służba żandarmerji 175

CZĘŚĆ V.

METODA WYSZKOLENIA WIELKICH JEDNOSTEK . . . 176

UWAGA.

Szanując międzynarodowe zobowiązania, podpisane przez Francję, rząd francuski w porozumieniu ze sprzymierzonymi dołoży starań na początku wojny, aby uzyskać od rządów nieprzyjacielskich zobowiązanie nieużywania gazów bojowych jako broni wojennej. O ile jednak nie otrzyma tego zobowiązania, zastrzega sobie prawo postępowania zależnie od okoliczności.

RAPORT DO MINISTRA.

UZBROJENIE.

Postęp dokonany w uzbrojeniu wojska jest bezwątpienia wybitnym faktem tej wojny; skutki tego dały się niezwłocznie odczuć zarówno w dziedzinie strategji jak i taktyki.

Stary materjał wojenny udoskonalono, wynaleziono wszelkiego rodzaju nowe środki; okazało się również, że tak stary, jak nowy materjał ulega szybkiemu zużyciu, i że jego utrzymanie jest kosztowne. Trzeba było wytwórczości przemysłowej i gospodarczej tak wielkiej, a dopływu rąk roboczych tak silnego, że powoli wykorzystano wszystkie żywe siły kraju. Jasne się stało wtedy, że z życiem wojska, sprzęga się całkowicie życie narodu i w ten sposób formuła „naród pod bronią" urzeczywistniła się w całej rozciągłości. Cały bowiem naród bierze teraz udział w wojnie, cierpi z jej powodu; silnie wpływa to na możliwości wojny, a zatem i na formy strategji.

W dziedzinie taktyki udoskonalona broń, zjawiając się na polach bitwy, dokonała jeszcze szybszych zmian w sposobach użycia oddziałów; wydaje się nawet, że

w chwili obecnej postęp w tym kierunku uległ chwilowej tylko przerwie, która nie może być długa, silny bowiem jest rozwój nauk mających zastosowanie w dziedzinie uzbrojenia.

Komisja, która postawiła sobie za zadanie określić warunki użycia wielkich jednostek, opierając się na doświadczeniu z wojny, zaznacza, że warunki te powinny być poddane nowemu rozważaniu, skoro tylko uzbrojenie ulegnie poważnym zmianom.

Komisja stwierdza jednak, że pewne zasady pozostały niezmienne. Doświadczenie z wojny raz jeszcze potwierdziło konieczność wyszkolenia tem staranniejszego, im bardziej broń jest udoskonalona; wykazało ono również pierwszorzędne znaczenie czynników duchowych: odwaga, karność, patrjotyzm pozostają nadal podstawowemi składnikami siły wojska; duch poświęcenia i wola zwycięstwa są zawsze rękojmią ostatecznego powodzenia.

SKŁAD POSZCZEGÓLNYCH BRONI.

Postęp w uzbrojeniu postawił pod znakiem zapytania przedewszystkiem skład poszczególnych broni.

Obecnie pułk nie składa się już tylko z pewnej ilości karabinów, zawiera on jednostki karabinów maszynowych, działek towarzyszących, jednostki łączności technicznej i taktycznej; wszystkie one są niezbędne do skutecznego działania współczesnej piechoty.

Oddziały artylerji posiadają obok bateryj organa obserwacji, łączności technicznej i taktycznej, zaopatrywania, bez nich broń ta nie byłaby zdolna do spełniania swego zadania.

W kawalerji zasadniczą częścią składową jej wartości bojowej są jednostki karabinów maszynowych i samo-

chodów pancernych z działami lub karabinami maszynowemi.

Zjawiły się ponadto na polu bitwy bronie zupełnie nowe: czołgi, mające na celu zachowanie siły natarcia piechoty, lotnictwo, które działa nietylko swą szybkością, lecz i karabinem maszynowym oraz bombą, a które będzie później wykorzystywać działa.

POTĘGA OGNIA.

Skutki celowego użycia tego uzbrojenia były jednomyślnie stwierdzone; mają być one podstawą zasad użycia oddziałów.

Potęga ognia okazała się przygniatającą.

Front utworzony z broni samoczynnej, dobrze rozmieszczonej, wsparty przez artylerję, należycie zaopatrzoną, może być przełamany jedynie przez oddziały, które same posiadają materjał i sprzęt co najmniej równie potężny. Odwrotnie zaś, ześrodkowanie na ograniczony odcinek działania wszelkiego rodzaju środków ogniowych pozwala na osiągnięcie wyników druzgocących, zawsze skutecznych, a często nie do przetrzymania.

Termin „ogień" obejmuje nietylko pocisk w ogólności i materjał wybuchowy, lecz i pocisk gazowy, którego użycie stało się powszechne pod koniec wojny; należy również stwierdzić, że pociski różnego rodzaju są miotane zarówno przez broń ręczną jak przez działa, płatowce, czołgi i broń okopową; ponadto należy pamiętać o tem, że przy broni szybkostrzelnej zasadniczym czynnikiem wartości ognia jest zaopatrywanie w amunicję.

Potęga ognia wywarła silny wpływ na formę działań.

Przedewszystkiem dała ona szczególną siłę oporu for-

tylikacjom dorywczym, pozwalając nielicznym oddziałom skutecznie zajmować rozległe fronty. Poza temi silnemi frontami oddziały rozporządzalne mogą na szeroką skalę dokonywać kolejami i samochodami przesunięć wzdłuż frontu; te szeroko stosowane manewry są pożądane zarówno dla celów natarcia, jak i obrony.

Nawet w działaniach ruchowych, użycie broni samoczynnej i artylerji różnej donośności pozwala obrońcy utworzyć na wielkich przestrzeniach ciągłe zasłony z ognia, które przerwać można tylko przy pomocy natarć zorganizowanych; nawiązanie styczności przez nacierającego oraz rozpoznanie pozycji, na której obrońca przygotował główny opór, staje się wtedy zadaniem trudnem.

Bez względu na to w jaki sposób nawiązano styczność: czyto wskutek dłuższej przerwy w działaniach, czy wskutek poszukiwań w ciągu działań zaczepnych — natarcie jedynie wtedy przeprowadzone jest w dobrych warunkach, gdy skupiono potężne środki materjalne, artylerję, czołgi, amunicję i t. d. Natarcie zatem będzie poprzedzone przez okres przygotowania, dłuższy lub krótszy, przeznaczony na skupienie tego materjału i rozmieszczenie go na miejscu działania. Dobre wyszkolenie, dążenie do uzyskania skutków zaskoczenia, a nadewszystko celowe przewidywania dowództwa zmierzają do skrócenia tego okresu. Nie można go jednak usunąć całkowicie; stąd tempo skokami w działaniach zaczepnych, wynikające z użycia potężnego materjału wojennego.

Wkońcu, gwałtowność ognia w linji bojowej, głębokość stref ostrzeliwanych przez dalekonośną artylerję współczesną, zwiększona również przez bombardowanie z płatowców oraz stałe zagrożenie z powietrza, czynią istnienie oddziału wciągniętego w walkę lub choćby mającego tylko styczność z nieprzyjacielem tak trudnem, że

zużywa się on szybko i po pewnym czasie musi być zluzowany. Stosowanie zmian w działaniach wojennych staje się czynnikiem, z którym trzeba się liczyć.

NOWE ŚRODKI WALKI.

Podczas gdy potęga ognia wzmocniła napięcie walki, użycie lotnictwa zwiększyło jej rozmiary, wytwarzając możliwość działań powietrznych.

Za dnia lotnictwo śledzi stale oddziały nieprzyjacielskie na postoju, w marszu lub w boju, oddając je na pastwę artylerji wszelkiej donośności; w nocy miażdży je własnym ogniem. I w dzień i w nocy lotnictwo dozoruje i zawiesza w powietrzu przygniatającą groźbę.

Wobec tego dowództwo powinno zorganizować zarówno zaczepne użycie lotnictwa, jak i ochronę pewnych stref terenu oraz swych oddziałów przeciwko lotnictwu nieprzyjaciela.

Wszystko pozwala przewidywać, że w miarę wzrostu zdolności lotnictwa do rozpoznania i do walki, rola jego się zwiększy; już teraz lotnictwo zastąpiło kawalerję w spełnianiu zadań w zakresie dalekiego rozpoznania, co zaś do walki, lotnictwo coraz bardziej staje się zdolne do wymierzania ciosów nietylko walczącym, ale i urządzeniom tyłowym oraz całemu krajowi. Koniecznie trzeba liczyć się w prowadzeniu wielkich jednostek nietylko z tem, co jest stwierdzoną właściwością lotnictwa, lecz również z jego przyszłemi możliwościami i środkami, które zmniejszą trudności lądowania i pozwolą na przewóz personelu.

Czołgi ułatwiają piechocie posuwanie się, niszcząc przeszkody bierne jako też czynny opór nieprzyjaciela.

DOWODZENIE.

Pomysły taktyczne dostosowały się do nowoczesnego uzbrojenia oraz do jego skutków, które wykazała bitwa. Od dowództwa wymagają one dokładnego uświadomienia sobie możności działania, stosownego w danej chwili dla poszczególnych oddziałów; wymagają ponadto szybkiej oceny położenia, gdyż decyzje będą pociągały za sobą długie i złożone przesunięcia materjału; plan dowódcy musi być powzięty dostatecznie na czas, aby zarządzenia wykonawcze można byłoby przeprowadzić na odpowiednią chwilę.

Nigdy nie była bardziej konieczna myśl jasna i konsekwentna, wola twarda i energiczna; rola zatem dowództwa wzrosła jeszcze bardziej.

Wojna zwróciła uwagę dowództwa na doniosłość planów działania.

Wobec konieczności zapoznania niższych dowództw z nowemi sposobami, wynikającemi z położenia oraz z użycia materjału współczesnego, opracowanie planów użycia stało się długie i złożone. W miarę jednak jak kadry dowództw nabierały doświadczenia, forma tych planów staje się bardziej skrócona. Obecnie powinny one ograniczać się do rzeczy podstawowych.

Należy ściśle odróżniać to, co jest koniecznością dowodzenia, od tego, co jest sposobem szkolenia. W pewnych szczególnych okolicznościach, stosowanie planów użycia daje się usprawiedliwić, ilość ich i treść powinny być ograniczone do ściśle niezbędnych wskazówek; zasadą powinno być to, by znaleźć w nich jasno wyrażoną myśl dowódcy i wyczuć jego wolę.

Zresztą plany pozwalają tylko na opracowanie dzia-

łań i na nadanie im kierunku. Jedynie rozkazy w wykonaniu są skuteczne i pozwalają dowódcy wyrażać swą wolę w czasie całego okresu trwania działania.

OBRAZ DZIAŁAŃ.

W ciągu ostatniej wojny powszechna służba wojskowa oraz koalicje potrafiły uruchomić ogromne masy wojska, które wytworzyły ciągłe fronty takich rozmiarów, że skrzydła dosięgały przeszkód nieprzekraczalnych, uzyskując w nich oparcie. Potęga ognia może wzrosnąć jeszcze bardziej a wraz z tem wartość urządzeń obronnych; należy więc przyjąć, że podobne położenia mogą powtórzyć się w przyszłości.

Jednak obecne położenie wojskowe Europy pozwala przewidywać, że na początku kampanji siły wojenne przeciwników składać się będą jedynie z armij o stanach ograniczonych; zadaniem tych sił będzie zabezpieczyć powołanie własnego narodu pod broń lub też zakłócić nieprzyjacielowi jego mobilizację. Armje te będą musiały manewrować w wolnych przestrzeniach. Skoro zaś nastąpi z czasem rozbicie ciągłego frontu, dzięki zużyciu sił nieprzyjaciela, i powstaną wolne przerwy, powtórzy się również podobne położenie. Pod koniec ubiegłej wojny położenie takie zapowiadało się w Belgji, a wytworzyło się w Macedonji.

Z rozmaitych zatem względów należy w zakresie prowadzenia wielkich jednostek wskazać metody i sposoby, które objęłyby nietylko wypadek frontów ciągłych, lecz również manewr w przestrzeniach wolnych.

Wobec tak wielkiego zróżniczkowania położeń, komisja uznała za niecelowe dążyć do sformułowania zasad, któreby je objęły; komisja obawiała się, że doprowadzi to

jedynie do formuł ogólnych i dalekich od rzeczywistości; skoro tego była potrzeba, rozróżniała ona poszczególne położenia.

Z tych samych względów komisja przypomina, że instrukcja ta zajmuje się działaniami przeciwko nieprzyjacielowi, który posiada podobne uzbrojenie do naszego oraz jest ożywiony tą samą co i my chęcią do walki; działania przeciwko nieprzyjacielowi, którego uzbrojenie i wyszkolenie wojskowe jest wyraźnie gorsze od naszego, stanowią przedmiot innego regulaminu.

SKŁAD KOMISJI.

Marszałek Pétain, wiceprzewodniczący Wyższej Rady Wojennej.

Generał Debeney, członek tejże rady, komendant Wyższej Szkoły Wojennej, kierownik Centrum Wyższych Studjów Wojskowych.

Generał Berdoulat, wojenny gubernator Paryża.

„ Cabaud, dowódca 36 dywizji piechoty.

„ Brecard, „ 6 „ kawalerji.

„ de Barescut, „ 42 „ piechoty.

„ Naulin, „ 6 „ „

„ Cazalis, zastępca kierownika Centrum Wyższych Studjów Wojskowych.

„ de Partouneaux, dowódca 4 brygady dragonów.

Pułkownik de Bigault du Granrut, dowódca 1. pułku strzelców algerskich.

Podpułkownik Moyrand, profesor Wyższej Szkoły Wojennej.

Podpułkownik Godfroy, ze sztabu kierownika Centrum Wyższych Studjów Wojskowych.

Major Féquant, z Dyrekcji (Departamentu) Wojska Powietrznego.

BIBLIOTEKA
HIST. WOJSK.

UWAGI OGÓLNE.

Skupienie pod rozkazami jednego dowódcy oddziałów złożonych z różnych broni oraz niezbędnych dla nich służb nazywamy **wielką jednostką.**

Wielkie jednostki są następujące:

dywizja piechoty,
korpus,
samodzielna grupa operacyjna,
armja,
dywizja kawalerji,
korpus kawalerji.

Zadaniem oddziałów złożonych z różnych broni jest prowadzenie walki.

Poszczególne bronie są następujące:

piechota i czołgi,
artylerja,
kawalerja,
saperzy,
wojsko powietrzne.

Zadaniem służb jest zaspokajać we wszelkich oko-

licznościach potrzeby oddziałów wojskowych; główną rolą służb jest umożliwić oddziałom walkę i istnienie.

Części składowe wielkich jednostek są następujące:

dowództwo ze swym sztabem,
oddziały różnych broni,
służby.

CZĘŚĆ I.

DOWODZENIE.

Artykuł 1.

Organizacja dowodzenia.

1. Wielkiemi jednostkami dowodzą zasadniczo generałowie w stopniu generała dywizji. Ich charakter służbowy i prerogatywy zmieniają się zależnie od dowództwa, które pełnią.

W razie potrzeby zastępstwo dowódcy wielkiej jednostki obejmuje czasowo najstarszy stopniem i kolejnością starszeństwa oficer danej wielkiej jednostki; może być jednak wyznaczony zawczasu inny oficer do ewentualnego objęcia tego dowództwa, w tym wypadku musi on posiadać dekret nominacyjny.

Rolą dowódcy wielkiej jednostki jest powziąć zamiar, przygotować i przeprowadzić jej działania w ramach zadania, jakie mu wyznaczył przełożony.

2. **Powzięcie zamiaru** wyraża się w decyzjach, które są podstawą każdego działania wojennego. Decyzja

dowódcy wyraża jego wolę wszystkim i określa wysiłki każdego. Na każdym szczeblu dowództwa jedynie sam dowódca posiada prawo decydowania, prawo to nakłada nań odpowiedzialność, która całkowicie na niego spada i która stanowi jedną z największych jego prerogatyw.

Dowódca wielkiej jednostki kieruje się w swej decyzji przedewszystkiem instrukcjami lub rozkazami, które otrzymuje od swej przełożonej władzy, całkowicie się im podporządkowuje i dąży do całkowitego spełnienia zadania, jakie mu powierzono.

Powinien on posiadać rozwinięty w wysokim stopniu zmysł możliwości taktycznych, powinien również w każdej chwili liczyć się ze stanem ducha swych oddziałów. Wysoki stan ducha oddziałów pozwala często na czyny wybitnego męstwa.

Dowódca powiniem czuwać nad tem, by przez krępowanie swych podwładnych zarządzeniami drobiazgowemi nie ograniczać ich ożywczej przedsiębiorczości.

3. **Przygotowanie** działań obejmuje dziedzinę ducha i materjalną.

Przygotowanie pod względem ducha osiąga się przez ścisłą i przewidującą karność, jako też przez rozdzielanie sprawiedliwe, o ile możności natychmiastowe, nagród i kar. Przygotowanie moralne ma polegać na rozwijaniu w żołnierzu honoru, patrjotyzmu i wszelkich uczuć zdolnych podnieść jego ducha i nastrój. Stałe zabiegi o potrzeby wojska i troska o zaoszczędzenie mu zbytecznych trudów pozwalają, gdy zajdzie tego potrzeba, żądać od oddziałów najwyższego napięcia sił.

Materjalne przygotowanie wyraża się głównie w instrukcjach, w rozkazach ogólnych i szczególnych, które dowódca wydaje tak do oddziałów broni jak do służb.

Dowództwo powinno na czas zapoznać szefów służb z zamierzonemi operacjami, aby w ten sposób umożliwić im przygotowanie zarządzeń niezbędnych do sprawnego działania służb.

4. Dla dowódcy **przeprowadzenie** działań polega na dążeniu do zapewnienia ich rozwoju zgodnie z planem początkowo powziętym. Zachowując wytrwale postanowienia ogólne tego planu, dowództwo stara się go przystosować do rozwoju zdarzeń i przeprowadzić swój manewr aż do osiągnięcia celu, jaki sobie wyznaczyło.

Artykuł 2.

Organa dowództwa.

S Z T A B.

5. Dowódca wielkiej jednostki rozporządza s z t a b e m.

Przez swe prace i rozpoznanie sztab przygotowuje decyzje dowódcy w zakresie działań administrowania stanami i materjałem, organizacji transportów, zaopatrzenia i ewakuacji.

Sztab redaguje rozkazy, które mają regulować działanie oddziałów i służb.

Śledzi on wykonanie tych rozkazów i zapewnia łączność niezbędną do powiadamiania dowódcy o położeniu, potrzebach oddziałów i pracy służb.

Ważna rola sztabów wymaga, aby oficerowie, którzy je tworzą, posiadali wyższe kwalifikacje w zakresie ogólnego oraz zawodowego wykształcenia i odznaczali się taktem, poświęceniem i zaparciem się siebie.

Sztab jest pomocnikiem dowódcy i jako organ bezo-

sobowy nie ma władzy w stosunku do oddziałów i służb; w wielkiej jednostce odpowiedzialnemi organami wykonawczemi są dowódcy podległych wiekich jednostek, dowódcy oddziałów i szefowie służb.

6. Całością prac w każdym sztabie kieruje szef sztabu, który w sztabie armji i w korpusie ma zastępcę.

Szef sztabu jest bezpośrednim pomocnikiem swego dowódcy, musi on zasłużyć na jego zaufanie i posiadać je.

Wtajemniczony w zamiary dowódcy, szef sztabu jest w stanie przewidzieć i przygotować na czas składowe jego decyzji.

Skoro decyzję powzięto, szef sztabu bada i proponuje zarządzenia wykonawcze.

Szef sztabu posiada prawo podpisywania z rozkazu, na własną odpowiedzialność może on przekazać to prawo podpisu, co do niektórych dokumentów, oficerom wybranym ze swego sztabu, określa przytem granice tego upoważnienia.

Z polecenia dowództwa szef sztabu ma obowiązek nadawać kierunek pracy poszczególnych służb.

Kieruje on pracą sztabu i szczególnie dokładnie kontroluje badanie i objaśnianie uzyskanych wiadomości.

DOWÓDZTWO BRONI I KIEROWNICTWO SŁUŻB.

7. Dla ułatwienia sobie dowodzenia, dowódca wielkiej jednostki przeważnie zatrzymuje przy sobie poza swym sztabem dowódców pewnych broni jako też szefów lub kierowników służb.

8. Zasadniczo z pośród dowódców broni pozostają przy dowódcy wielkiej jednostki dowódcy artylerji, saperów, lotnictwa i oddziałów balonowych oraz ewentualnie czołgów, na szczeblu dywizji ponadto dowódca piechoty.

9. Personel kierowniczy służb obejmuje szefów służb, wchodzących w skład wielkiej jednostki.

Szefowie służb podlegają dowództwu, do którego mogą kierować propozycje i od którego otrzymują rozkazy w zakresie użycia ich służb.

Ponadto mogą otrzymywać od szefa służby wyższego szczebla instrukcje fachowe co do działania ich służby.

Dowódcy oddziałów niektórych broni (artylerja, saperzy i t. d.) pełnią jednocześnie obowiązki szefów odpowiednich służb.

SKŁAD KWATERY GŁÓWNEJ.

10. Połączenie sztabu, personelu dowództwa broni i personelu kierowniczego służb wielkiej jednostki tworzy jej kwaterę główną.

Z kwaterą główną poruszają się przeważnie również i te oddziały, których obecność jest konieczna do jej działania (oddziały wojska łączności i obserwacyjne, eskorta, tabor i t. d.).

Podczas działań można dzielić kwatery główne na dwie grupy: grupę dowództwa (1-sza grupa) i grupę służb (2-ga grupa).

CZĘŚĆ II.

ŚRODKI DZIAŁANIA.

ROZDZIAŁ I.

CHARAKTERYSTYKA I OGÓLNA ORGANIZACJA BRONI I SŁUŻB.

BRONIE.

Artykuł 1.

Piechota i czołgi.

11. **Piechota** ma powierzone główne zadanie w walce.

Zdobywa ona teren, zajmuje go, urządza i utrzymuje w swem posiadaniu, przytem artylerja swym ogniem poprzedza, zabezpiecza piechotę i towarzyszy jej; czasami wspierają ją również czołgi i lotnictwo.

Zadanie piechoty na polu walki jest szczególnie ciężkie, lecz najchwalebniejsze.

W boju daje ona najwięcej z siebie, zatem cały wysiłek dowództwa przed natarciem powinien dążyć do tego, aby oszczędzać piechotę, zapobiegać niepotrzebnym jej trudom, utrzymywać lub podniecać jej ducha.

12. Piechota jest wyposażona w broń i materjał, który pozwala jej stawić czoło wszelkim koniecznościom pola walki.

Posiada ona broń samoczynną i towarzyszącą, co zapewnia jej wielką siłę ogniową; uzbrojona jest w broń ręczną, granaty, bagnet do walki zbliska. Ma narzędzia, aby wkopać się w teren. Zaopatrzona jest w maski do zabezpieczenia się przed gazami, posiada środki łączności w celu zapewnienia dowodzenia w czasie boju.

Piechota działa ogniem i ruchem.

Ogień niszczy nieprzyjaciela lub zmusza go do wkopania się w teren.

Ruch przenosi coraz bliżej do nieprzyjaciela własny potężny ogień, który łamie jego opór.

13. W czasie marszu zbliżania, który poprzedza natarcie, piechota usiłuje uniknąć ciosów artylerji i lotnictwa nieprzyjacielskiego, poruszając się pod osłoną ciemności, lub stosując szyki luźne i wybierając dojścia kryte.

W natarciu łączy ona działanie swego ognia ze swym ruchem, przygotowując i wspierając stale posuwanie się przez intensywne użycie wszystkich posiadanych środków ogniowych, by dosięgnąć nieprzyjaciela z jak najbliższej odległości i wyprzeć go z jego kolejnych pozycyj. Skoro piechota osiągnie styczność bezpośrednią z nieprzyjacielem, który nie ustąpił terenu, używa broni białej i granatów.

Piechota o zdolnościach manewrowych posiada przez to samo poważną siłę zaczepną w stosunku do obrony nie posiadającej frontu ciągłego lub wobec nieprzyjaciela, który ognia swego nie zorganizował. Przeciwnie zaś, wobec obronnego frontu ciągłego w postaci dobrze ułożonego systemu ogniowego lub wobec fortyfikacyj, pie-

chota może osiągnąć wyniki tylko przy skutecznym współudziale artylerji.

W obronie piechota jak najbardziej wykorzystuje naturalne właściwości terenu i potęgę swego uzbrojenia; tworzy ona zaporę ogniową, której skuteczność jest tem pewniejsza, im staranniej jest przygotowany jej ogień i im lepiej uzgodniony z ogniem artylerji; stara się ona zwiększyć swą siłę oporu przy pomocy racjonalnego kombinowania przeszkód i ognia; przed pociskami nieprzyjaciela zabezpiecza się schronami lub osłonami.

14. Komórką organiczną piechoty jest drużyna bojowa, której cechą charakterystyczną jest obecność broni samoczynnej.

Pewna ilość drużyn bojowych tworzy kompanję; połączenie kilku kompanij i jednej kompanji ciężkich karabinów maszynowych tworzy bataljon.

Pułk jest utworzony z połączenia kilku bataljonów i jednej kompanji sztabowej, która w zasadzie zawiera wspólne dla całego pułku organa ogniowe oraz środki łączności technicznej i obserwacji.

Zasadniczo cała piechota znajduje się w związkach pułkowych.

15. **Czołgi** są to opancerzone wozy, zdolne do poruszania się w zrytych terenach walki.

Przeznaczone są do wzmocnienia siły zaczepnej piechoty przez ułatwianie jej posuwania się, tworzą więc rodzaj piechoty pancernej, zdolnej do brania udziału w różnych okresach walki od chwili nawiązania styczności aż do wykorzystania powodzenia.

Czołgi posiadają broń samoczynną i działa, co pozwala im na obezwładnienie lub na złamanie oporu, na który napotyka piechota; pancerz zabezpiecza je przed

pociskami piechoty i przed odłamkami pocisków artyleryjskich; gąsienice dają im możność posuwania się we wszelkim terenie.

16. Zależnie od przeznaczenia istnieją różne rodzaje jednostek czołgów.

Obecnie istnieją:

jednostki lekkich czołgów, których zadaniem jest towarzyszenie piechocie i walka w ścisłej z nią łączności; właściwością ich jest zręczność i ruchliwość,

jednostki ciężkich czołgów przeznaczone do torowania drogi piechocie i lekkim czołgom; swą masą i ogniem łamią one opór silnie bronionych punktów oporu.

17. Czołgi tworzą dział broni piechoty.

Zorganizowane są w kompanje, bataljony, pułki, posiadają plutony napraw, zaopatrzenia, pomocnicze i transportowe.

Artykuł 2.

Artylerja.

18. Artylerja jest całkowicie bronią ogniową. Ogień jest jedynym środkiem jej działania.

Zasadniczem działaniem artylerji w boju jest wspieranie piechoty swemi pociskami; przygotowuje ona natarcia piechoty, ochrania je i towarzyszy im; pomaga piechocie odeprzeć natarcia nieprzyjaciela.

Charakterystycznemi właściwościami ognia artylerji jest jego siła niszczenia i obezwładniania oraz dalekonośność i ruchliwość, co ułatwia ześrodkowanie ognia.

19. Artylerja uzbrojona jest w różnorodny sprzęt, co pozwala na spełnianie w walce wszelkich zadań, jakie jej przypadają.

Ten różnorodny sprzęt artyleryjski tworzy rodzaje, które różnią się między sobą właściwościami balistycznemi.

Z tego punktu widzenia można rozróżniać:

artylerję lekką, o małych kalibrach, szybkostrzelną, o płaskim torze pocisku i donośności dochodzącej do 11 km; pociski jej ważą od 4 do 7 kg, są one rozpryskowe lub uderzeniowe, szrapnele, granaty dymne i gazowe;

artylerję ciężką krótką o kalibrach potężniejszych, dostatecznie szybkostrzelną, o stromym przeważnie torze pocisku, o donośności od 10 do 15 km; pociski — przeważnie granaty uderzeniowe;

artylerję ciężką długą — którą charakteryzuje większa donośność, od 12 do 20 km, płaski tor i dostateczna szybkostrzelność;

artylerję ciężką o wielkiej mocy, która naogół obejmuje większe kalibry; składa się ona z armat długich o donośności przekraczającej 20 km lub z haubic o donośności średniej; o pocisku szczególnie potężnym, którego waga może dosięgać 1.500 kg; wydajność jej jest zazwyczaj słaba;

artylerję okopową, której pociski odznaczają się wielką zawartością materjału wybuchowego, której donośność jednak jest słaba, a ruchliwość mała; jest to rodzaj artylerji o ograniczonem użyciu.

Oprócz dział artylerja zaopatrzona jest w karabiny maszynowe i różną broń do obrony zbliska; posiada również środki ochrony przeciwgazowej.

20. Ścisłe i stałe współdziałanie artylerji z piechotą w walce narzuca się w sposób bezwzględny.

Przed natarciem, w czasie przygotowania mniej lub więcej długiego, artylerja niszczy w rozmiarach, przepisanych przez dowództwo, materjalne przeszkody, które utrudniają posuwanie się piechoty i stara się zmniejszyć wydajność ognia nieprzyjacielskiego.

W czasie natarcia artylerja zabezpiecza piechotę, zarzucając swemi pociskami punkty, skąd nieprzyjaciel może mieć wgląd lub z których może działać na teren walki; towarzyszy piechocie swym ogniem, który ma obezwładnić nieprzyjaciela w chwili dosięgnięcia go; zwalcza artylerję nieprzyjacielską i czyni ją niezdolną do przeszkodzenia ruchom własnej piechoty.

W obronie wprowadzenie artylerji do walki może się wyrazić w formie przeciwdziałania, w czasie którego stara się ona rozbić uszykowanie nieprzyjaciela do natarcia, lub w formie ognia powstrzymującego w celu złamania lub rozproszenia natarcia nieprzyjacielskiego, gdy wyjdzie ono ze swej podstawy.

Przeciwdziałanie, rozpoczęte na czas oraz ogień powstrzymujący przeprowadzony racjonalnie czasami same mogą powstrzymywać natarcie nieprzyjacielskie.

Zarówno w natarciu jak i w obronie artylerja wykonywa działanie wzbraniające i nękające na komunikacje i czułe punkty nieprzyjaciela.

W walce artylerja będzie tem łatwiej mogła ześrodkowywać swój ogień, im bardziej będzie w rękach dowódców artylerji. Ci zaś tworzą z niej zgrupowania przeznaczone do wyraźnie określonych zadań: bezpośrednie wsparcie piechoty, zabezpieczanie jej, zwalczanie artylerji, ogień wzbraniający i t. p. W wypadkach szczególnych drobne jednostki artylerji mogą być czasowo przydzielane do jednostek piechoty.

21. Ogólna organizacja artylerji ma na celu osiągnięcie najwyższej wydajności ognia.

Jednostkami organicznemi są baterje, dywizjony, pułki. Każda z tych jednostek ma zadanie wyraźnie określone z punktu widzenia jej użycia; można ponadto tworzyć zgrupowania przez skupienie na czas przejściowy pewnej ilości dywizjonów pod jednem dowództwem i do spełnienia wspólnego zadania; zasadniczo zgrupowanie to wymaga istnienia sztabu pułku.

Artylerja posiada również organa zaopatrujące—kolumny, konne i samochodowe plutony amunicyjne, transportowe plutony samochodowe, które pozwalają zaspokoić na polu walki pierwsze jej potrzeby.

Wreszcie artylerja posiada organa wywiadu i obserwacji — oddziały obserwacji naziemnej, oddziały telemetryczne, oddziały pomiarów słuchowych, eskadry artylerji ciężkiej, jako też środki łączności, które pozwalają wykorzystać właściwości jej materjału.

Artykuł 3.

Kawalerja.

22. Kawalerja prowadzi rozpoznanie, przesłania i walczy w łączności z innemi broniami.

Szuka ona nieprzyjaciela, określa położenie jego wysuniętych części i dostarcza dowództwu wiadomości, których ono żąda. Wogóle wiadomości o nieprzyjacielu można otrzymać jedynie przez walkę.

Jednocześnie kawalerja przesłania przed frontem i na skrzydłach, lub wyłącznie przed frontem, w zależności od tego czy wielka jednostka, dla której kawalerja pracuje, działa samodzielnie lub w związku z innemi.

Bój w szyku pieszym przy pomocy ognia jest zwykłym sposobem działania kawalerji, czyto walczy ona dla uzyskania wiadomości, czy też dla zapewnienia przesłaniania lub działa w łączności z innemi broniami; walka konno na białą broń jest możliwa tylko dla małych jednostek i w wyjątkowych okolicznościach.

23. Kawalerja posiada broń samoczynną, co zapewnia jej wielką potęgę ognia; wielkie jednostki kawalerji rozporządzają samochodami pancernemi z karabinami maszynowemi, działami, piechotą na rowerach, przez co zwiększa się ich zdolność bojowa; kawalerja posiada karabinki i bagnety do walki zbliska; zaopatrzona jest jak piechota w sprzęt saperski i maski.

Ponadto kawalerja uzbrojona jest w szable ze względu na możliwość walki w szyku konnym.

24. Użycie kawalerji zmienia się w zależności od jej organicznego przydziału.

Kawalerja dywizyjna i korpusu, ściśle rzecz biorąc, jest kawalerją ubezpieczającą; dywizje kawalerji tworzą organa rozpoznania i ruchome odwody ogniowe; korpusy kawalerji są wielkiemi jednostkami bojowemi, zdolnemi prowadzić działania samodzielne.

Ruchliwość i silne kadry pozwalają kawalerji wejść w walkę na szerokich frontach oraz rozwijać całkowitą potęgę swego ognia. Manewr ten daje możność osiągnięcia skutków zaskoczenia.

25. Organizacja kawalerji jest wynikiem dwóch konieczności: walki pieszej i przesunięć konno.

Podstawową komórką kawalerji walczącej pieszo jest drużyna bojowa, której cechą, jak i w piechocie, jest obecność broni samoczynnej.

Podstawową jednostką jest szwadron; zawiera on

pewną ilość drużyn i może mieć również ciężkie karabiny maszynowe.

W kawalerji są pułki i brygady.

Ponadto w skład kawalerji wchodzą plutony i dywizjony samochodów pancernych z karabinami maszynowemi i działami.

Artykuł 4.

Wojsko saperskie.

26. **Wojsko saperskie** ma za zadanie przedewszystkiem tworzyć, urządzać i naprawiać komunikacje. Poza tem należą doń prace instalacyjne różnego rodzaju.

Oddziały zapewniające służbę łączności należą również do wojska saperskiego.

Wojsko saperskie posiada narzędzia, sprzęt i różny materjał do wykonywania robót technicznych, jak również broń niezbędną do bezpośredniej obrony.

27. Na polu bitwy wojsko saperskie współdziała z innemi broniami. Podczas działań zaczepnych naprawia, w nakazanej kolejności, drogi komunikacyj oraz wszelkiego rodzaju miejsca przejścia; szybkość pracy saperów pozwala przyspieszyć posuwanie się oddziałów nacierających i ułatwia manewr wykorzystania powodzenia.

W obronie wojsko saperskie tworzy lub ulepsza komunikacje na polu bitwy, przygotowuje zniszczenia przeznaczone do opóźnienia posuwania się przeciwnika oraz może współpracować przy urządzaniu stanowisk ufortyfikowanych, wykonywając pewne roboty specjalne.

W okresie ustalenia frontu może być powołane do walki minowej.

Prace saperskie na polu bitwy najczęściej są wykonywane pod osłoną piechoty.

Oddziały saperskie pracują zawsze w jednostkach zorganizowanych pod dowództwem swych dowódców; saperzy kierują pomocniczemi jednostkami roboczemi, które są oddane do ich rozporządzenia.

28. Wojsko saperskie obejmuje różnorodne oddziały. Jedne z nich przeznaczone do robót użytku ogólnego pozostają w wyłącznem rozporządzeniu naczelnego wodza; inne w zależności od potrzeb chwili są czasowo przydzielane do armij, inne wreszcie należą organicznie do wielkich jednostek, są to głównie kompanje saperów-minierów, parkowe kompanje saperskie, kompanje kolumn pontonowych.

Artykuł 5.

Wojsko powietrzne.

Wojsko powietrzne obejmuje lotnictwo, formacje balonowe i obronę przeciwlotniczą.

29. Lotnictwo używa aparatów cięższych od powietrza.

Zadaniem jego jest obserwowanie, bombardowanie i walka powietrzna.

Lotnictwo działa swą ruchliwością i swym ogniem.

Obecnie ruchliwość jego jest jeszcze ograniczona pewnemi warunkami atmosferycznemi, a nadewszystko zależnością od terenów lądowania.

Charakterystyczną cechą jego ognia jest to, że pomijając przeciwdziałanie przeciwnika w powietrzu — jego donośność zależy jedynie od promienia działania używanych aparatów lotniczych.

Lotnictwo uzbrojone jest w bomby do napadu na cele na ziemi, w karabiny maszynowe i działa małego ka-

libru do walki powietrznej oraz napadu na niektóre cele naziemne.

Łączność z ziemią utrzymuje ono przy pomocy radjotelegrafu, meldunków ciężarkowych, znaków świetlnych i sygnałów.

30. Różnorodność zadań lotnictwa prowadzi do specjalizacji i podziału jego jednostek, na lotnictwo obserwacyjne i lotnictwo bojowe, które obejmuje lotnictwo niszczycielskie i lotnictwo myśliwskie.

Lotnictwo obserwacyjne pracuje na korzyść dowództw, artylerji i piechoty. Zadaniem jego jest dalekie rozpoznanie nieprzyjacielskich urządzeń fortyfikacyjnych i innych, które bada tak w dzień, jak i nocą przy pomocy obserwacji wzrokowej i fotograficznej. Współdziała ono w wyszukiwaniu celów artyleryjskich, w obserwacji, we wstrzeliwaniu artylerji. Towarzyszy też piechocie w boju, poprzedza rozpoznaniem jej posuwanie się i współdziała w utrzymywaniu łączności z jej tyłami.

Lotnictwo niszczycielskie napada na cele pola walki, przedłuża działanie artylerji i działa na komunikacje, urządzenia i zakłady nieprzyjacielskie aż do granic swego zasięgu. Tak we dnie jak w nocy, dąży do działań masowych, które jedynie mogą dać poważne wyniki.

Lotnictwo myśliwskie zapewnia na polu walki swobodę działania płatowcom i balonom obserwacyjnym oraz lotnictwu niszczycielskiemu, ochraniając je od przedsięwzięć nieprzyjacielskiego lotnictwa; zamyka ono temu lotnictwu dostęp do naszych linij; wreszcie szuka nieprzyjacielskich formacyj powietrznych, by zwalczyć je i zniszczyć.

Lotnictwo niszczycielskie oraz lotnictwo myśliwskie uczestniczą w walce na ziemi przy pomocy broni samoczynnej.

31. Lotnictwo obserwacyjne jest zasadniczo w sposób organiczny rozdzielone pomiędzy różne wielkie jednostki i pułki artylerji ciężkiej odwodu głównego.

Lotnictwo bojowe zaś, tworzy jednostki specjalne, które mogą być przydzielane do armji.

Jednostką podstawową w każdym wypadku jest eskadra. Składa się ona z pewnej ilości płatowców, samochodów ciężarowych, ciągników i samochodów lekkich.

Eskadry niszczycielskie i eskadry myśliwskie tworzą dywizjony i pułki, których pewna ilość łączy się w brygady i dywizje lotnicze.

32. Formacje balonowe, używające aparatów lżejszych od powietrza, obejmują balony na uwięzi i ewentualnie balony sterowe.

Balony na uwięzi stanowią powietrzne obserwatorja, które cechuje ciągłość obserwacji i stała oraz łatwa łączność z ziemią; przedstawiają one jednak cele szczególnie wrażliwe.

Formacje balonowe posiadają karabiny maszynowe do obrony przed lotnictwem nieprzyjacielskiem.

Formacje te jak lotnictwo obserwacyjne, z którem działanie ich jest uzgadniane, pracują dla dowództw, dla artylerji i dla piechoty; otrzymują one również zadania dozorowania ogólnego i prowadzenia ognia oraz łączności; główną rolą ich jest jednak obserwowanie ognia artylerji.

Jednostką taktyczną jest kompanja balonowa, składająca się z jednego balonu, wozów technicznych i samochodów transportowych.

Uruchomienie balonów wymaga technicznego zaopatrywania, które jest zadaniem specjalnych jednostek.

33. Obrona przeciwlotnicza ma za zadanie wraz z własnem lotnictwem przeciwstawiać się napadom lotnictwa nieprzyjacielskiego.

Rozporządza ona służbą wypatrywania powietrza i służbą łączności.

Obrona przeciwlotnicza posiada działa przeciwlotnicze do strzelania na wysokości większe i średnie oraz broń samoczynną małego kalibru, która działa na wysokości małe. Ponadto posiada ona reflektory, materjał podsłuchowy i materjał do maskowania; zaopatrzona jest również w balony zaporowe do przeszkadzania lotom nocnym na pewnych wysokościach.

Dla wypełnienia swego zadania obrona przeciwlotnicza kombinuje działanie środków, któremi rozporządza; zwłaszcza działa ogniem, który może być stosowany we wszelkich okolicznościach dzięki podsłuchom i reflektorom.

Z drugiej strony, działa ona w łączności z lotnictwem myśliwskiem, którego działanie w nocy odbywa się w łączności z reflektorami obrony przeciwlotniczej.

Jednostki obrony przeciwlotniczej obejmują baterje, dywizjony i zgrupowania artylerji przeciwlotniczej, jednostki broni samoczynnej małego kalibru, reflektory, balony zaporowe, oddziały do maskowania i parki zaopatrywania.

Jednostki obrony przeciwlotniczej przydziela się do wielkich jednostek zależnie od potrzeb; w pewnych okolicznościach zmniejszone formacje obrony przeciwlotniczej można przydzielać do małych jednostek dla ich własnej obrony.

SŁUŻBY.

Artykuł 6.

Zasady ogólne.

34. Zadaniem **służb** jest zaspokajać potrzeby oddziałów. Główną ich rolą jest uzyskać niezbędny sprzęt i zapasy, utrzymywać je oraz przeprowadzać ich rozdział między oddziały.

W zakresie użycia służb poszczególni ich szefowie otrzymują od dowództwa rozkazy; zadaniem ich jest zapewnić wykonanie tych rozkazów, za co są odpowiedzialni; mogą oni kierować do dowództwa propozycje, tyczące się użycia służb.

Poza tem normują oni działania służb, stosując się do fachowych wskazówek swych szefów służb wyższego szczebla.

W razie specjalnych trudności technicznych obowiązkiem dowództwa jest ocenić, w jakim stopniu w zakresie użycia służb może ono uwzględnić wymogi związane z ich funkcjonowaniem.

Organa wykonawcze służb otrzymują zaopatrzenie, administrują nim i dostarczają je oddziałom. Składają się one z oddziałów personelu technicznego, z różnych zakładów i ewentualnie ze specjalnie przeznaczonych środków transportowych.

35. Całokształt służb dzieli się na cztery kategorje zróżniczkowane według ich zadania:

służba łączności technicznej, która pozwala poszczególnym dowództwom na łatwe i szybkie komunikowanie się, co jest zasadniczym warunkiem pełnienia dowództwa.

Służby zaopatrywania i utrzymania sprzętu, które wytwarzają podwójny bieg wymiany między frontem a tyłami i odwrotnie, co jest podstawą życia wojska.

Służby transportów, które dostarczają środków do wytworzenia tego biegu wymiany.

Służby utrzymania porządku, które mają zapewnić porządek oraz działanie sprawiedliwości w armjach.

Artykuł 7.

Służba łączności technicznej.

36. **Służba łączności technicznej** ma za zadanie zapewnić działanie środków niezbędnych do przekazywania rozkazów, wiadomości i meldunków.

W każdej wielkiej jednostce różne składniki tej służby podlegają rozkazom szefa łączności, którego zadaniem jest regulować i uzgadniać ich użycie.

Oddziały łączności technicznej należą do wojska walczącego.

Artykuł 8.

Służby zaopatrywania i utrzymania sprzętu.

Najważniejszemi służbami zaopatrywania i utrzymania sprzętu są: służba artylerji, inżyniersko-saperska, intendentury i zdrowia.

37. **Służba artylerji** zaopatruje oddziały w amunicję, wymienia i naprawia broń, materjał oddziałów taborowych i materjał zabezpieczający od gazów; dostarcza uprzęży i podków.

Dowódca artylerji wielkiej jednostki jest szefem jej służby artylerji.

Biblioteka ... im. gen. broni K. ... arszawskiego

Główne organa wykonawcze składają się z kolumn i oddziałów amunicyjnych, zapasów materjału i amunicji oraz z warsztatów naprawy. Stanowią one parki artylerji.

38. **Służba inżyniersko-saperska** dostarcza oddziałom różnych broni narzędzi, materjału do obrony i materjału do urządzenia się w terenie.

W armji są trzy dodatkowe służby pomocnicze: służba leśna, służba zaopatrywania w wodę, służba kwaterunkowo-obozowa.

W każdej wielkiej jednostce służbą inżyniersko-saperską kieruje dowódca saperów tej wielkiej jednostki.

Organami wykonawczemi są liczne oddziały specjalne, parki i składy materjałów.

39. **Służba intendentury** zapewnia zaopatrzenie w żywność, paszę, opał i dostarcza oddziałom materjału mundurowego i obozowego, ponadto zarządza wypłaty poborów, sprawdza rachunki oddziałów i kontroluje służbę kasową w granicach, zakreślonych przez regulaminy.

W każdej wielkiej jednostce służbą tą kieruje urzędnik intendentury.

Organami wykonawczemi są: oddziały pracowników i robotników administracyjnych, piekarnie, magazyny, współdzielnie, kierownictwa obór bydła i samochodowe sekcje zaopatrywania w świeże mięso.

40. **Służba zdrowia** ma za zadanie wydawać zarządzenia: zapobiegawcze, co do higjeny, co do leczenia, zbierania, rozdziału, opatrywania i wywożenia rannych i zagazowanych, zapewnia ona również zaopatrywanie różnych formacyj w personel i materjał sanitarny.

W każdej wielkiej jednostce służbą zdrowia kieruje lekarz, szef służby zdrowia tej jednostki.

Głównemi organami wykonawczemi są szpitale polowe, ewakuacyjne, ośrodki szpitalnictwa i sanitarne kolumny samochodowe.

41. Do innych służb zaopatrywania i utrzymania sprzętu należą służba wojska powietrznego, służba czołgów (służby te posiadają w miarę potrzeby jednostki specjalne, jak również organa naprawy i utrzymania sprzątu), służba weterynaryjna, służba remontu, służba kasowa, poczt polowych i służba etapowa.

Artykuł 9.

Służby transportów.

42. Służby transportów obejmują całokształt środków służących do budowy, utrzymania i eksploatacji dróg żelaznych, wodnych i kołowych.

Na służby transportów składają się służba dróg żelaznych, służba żeglugi, służba kolejek wąskotorowych, służba taboru samochodowego, służba taboru konnego i służba drogowa.

Służba dróg żelaznych i służba żeglugi są organami zależnemi wyłącznie od naczelnego wodza, służba kolejek wąskotorowych i drogowa istnieją wyłącznie w armji; służby taborów konnych i samochodowych znajdują się we wszystkich wielkich jednostkach.

W każdej armji kierownik transportów ma obowiązek zapewnić wykonanie wszelkiego rodzaju transportów tyczących się danej armji, podlegają mu w tym celu szefowie następujących służb: kolejek wąskotorowych, taboru samochodowego i taboru konnego. Ponadto kie-

rownik transportów rozporządza szefem służby drogowej dla utrzymania i budowy dróg w strefie mu przydzielonej.

Artykuł 10.

Służby utrzymania porządku.

Głównemi służbami utrzymania porządku są: służba żandarmerji i służba sprawiedliwości.

43. Zadaniem **służby żandarmerji** jest spełnianie w armjach roli policji ogólnej i sądowej oraz wymiar sprawiedliwości.

44. **Służba sprawiedliwości** przeprowadza poszukiwania i śledztwa i sądzi przestępstwa i zbrodnie, podpadające pod kompetencję sądów wojskowych na obszarze wojennym.

Artykuł 11.

Służby bezpieczeństwa, przeciwwywiadu, prasowa i propagandy.

44 bis. Służby te działają tylko na pewnych szczeblach dowództw.

ROZDZIAŁ II.

CHARAKTERYSTYKA I OGÓLNA ORGANIZACJA WIELKICH JEDNOSTEK.

Artykuł 1.

Dywizja piechoty.

45. Pierwszą jednostką zdolną do prowadzenia własnemi środkami poważniejszego natarcia jest dywizja piechoty; posiada ona jednak ograniczone pole działania i ograniczoną możność wytrwania w walce.

Dywizja piechoty stanowi ponadto wielką jednostkę podstawową, w której łączy się działanie różnych broni; tworzy ona całość, którą korzystnie jest zawsze zachowywać niepodzielną. Ramy organizacyjne dywizji nie pozwalają w zasadzie na przydział do niej liczniejszych oddziałów celem wzmocnienia.

DOWÓDZTWO.

46. Dowódca dywizji daje rozkazy dowódcom poszczególnych broni i szefom służb dywizji.

W boju dowódca dywizji najczęściej bywa zmuszony rozczłonkować swą dywizję na trzy części składowe: linja bojowa, siły główne artylerji i odwody dywizyjne. Dowódca kieruje bojem, dając rozkazy dowódcom tych części składowych.

Linja bojowa składa się z piechoty wprowadzonej w bój i ewentualnie z czołgów oraz z jednostek artylerji. Dowódca dywizji wyznacza dowódcę linji bojowej, którego zadaniem jest kierować walką oddziałów tworzących

tę linję, naogół dowództwo nad linją bojową powierza się dowódcy piechoty dywizyjnej.

Z wyjątkiem jednostek oddanych czasowo do rozporządzenia piechoty, całość artylerji dywizyjnej jest pod rozkazami dowódcy tej artylerji. Dowódca ten kieruje walką artyleryjską w ramach zadań, które mu wyznaczył dowódca dywizji.

Odwód zawiera zazwyczaj niewprowadzone do walki jednostki piechoty i czołgów; dowódca dywizji określa warunki dowodzenia temi jednostkami.

WOJSKO WALCZĄCE.

47. **Piechota** dywizji składa się z 3 lub 4 pułków, które podlegają w sposób organiczny dowódcy piechoty dywizyjnej.

Na **kawalerję** dywizji składa się jeden szwadron.

Artylerja dywizji składa się z dwóch pułków o zaprzęgu konnym, z tych jeden należy do artylerji lekkiej, drugi do ciężkiej krótkiej.

Dowódca artylerji dywizyjnej dowodzi obydwoma pułkami i ewentualnie artylerją przydzieloną do wzmocnienia dywizji.

Jako **wojsko saperskie** dywizja posiada dwie kompanje saperów-minierów.

Wojsko powietrzne dywizji obejmuje w zasadzie jedną eskadrę obserwacyjną i jeden balon obsługiwany przez kompanję balonową.

Ponadto w dywizji znajduje się bataljon pionierów oraz dywizyjne centrum wyszkolenia, jednostki te znajdują się pod bezpośredniemi rozkazami dowódcy dywizji.

Wreszcie dywizja rozporządza oddziałami łączności technicznej i oddziałami obserwacji.

SŁUŻBY.

48. Dywizja posiada służby niezbędne do zaspokojenia jej bezpośrednich potrzeb.

Służba artylerji obejmuje park artylerji, który stanowi przedewszystkiem pierwszy zapas amunicji.

Służba inżyniersko-saperska składa się z saperskiej kompanji parkowej, która stanowi pierwszy zapas narzędzi i materjału.

Służba intendentury rozporządza grupą eksploatacyjną, oborą bydła i sekcją zaopatrywania w świeże mięso.

Służbę zdrowia stanowi kompanja sanitarna i samochodowa kolumna sanitarna.

Służba weterynaryjna rozporządza ruchomą sekcją ewakuacyjną.

Ponadto dywizja posiada służbę kasową, poczt polowych, żandarmerji i stałe części sądu wojennego.

Dywizja rozporządza kolumną o zaprzęgu konnym jako nie mającą specjalnego przeznaczenia jednostką transportową.

Artykuł 2.

Korpus.

49. Korpus jest jednostką, która jest zdolna wejść w walkę na szerokim froncie i prowadzić bitwę aż do rozstrzygnięcia.

Dowódca korpusu rozporządza kilku dywizjami oraz

jednostkami pozadywizyjnemi, uzgadnia on działanie i kieruje bojem swych dywizyj oraz wpływa bezpośrednio na przebieg walki, przedłużając i wzmacniając działanie pewnych dywizyj przy pomocy oddziałów wprost mu podległych.

Korpus jest w stanie przyjąć i objąć swemi ramami organizacyjnemi poważną ilość jednostek wzmocnienia, jak np. oddzielnych dywizyi lub oddziałów różnych broni, może ich użyć w bitwie, ponieważ rozporządza organami dowodzenia mocno zorganizowanemi. W ten sposób jest on w stanie łatwo przystosować się do nałożonych nań zadań.

DOWÓDZTWO.

50. Dowódca korpusu wydaje rozkazy generałom dowodzącym dywizjami, dowódcom różnych oddziałów pozadywizyjnych oraz szefom służb korpusu.

W boju dowódca korpusu nadaje kierunek działaniu i uzgadnia działanie dywizyj walczących, kieruje użyciem artylerji, manewruje swemi odwodami, ponadto zapewnia wewnątrz korpusu współpracę wszystkich powietrznych jednostek obserwacyjnych.

Bezpośrednim jego pomocnikiem w zakresie organizowania i prowadzenia walki artyleryjskiej jest dowódca artylerji korpusu. W zakresie użycia wojska powietrznego dowódca korpusu rozporządza dowódcą oddziałów powietrznych.

Dowódca artylerji korpusu ma w sposób organiczny pod swemi rozkazami artylerję ciężką, należącą do korpusu; stosownie do rozkazów dowództwa dzieli artylerję przydzieloną do korpusu, dla wzmocnienia go, między artylerje dywizyjne i artylerję, którą dowódca korpusu zachowuje do swego rozporządzenia; zapewnia kie-

rownictwo ognia wewnątrz korpusu, a w szczególności uzgadnia działanie artyleryj dywizyjnych między sobą oraz z artylerją korpusu; jest odpowiedzialny za zaopatrywanie w amunicję w korpusie.

Dowódca wo ska powietrznego w korpusie ma organicznie pod swemi rozkazami jednostki powietrzne, należące do korpusu; uzgadnia on w myśl rozkazów dowódcy korpusu działanie tych jednostek z działaniem jednostek powietrznych, należących do dywizyj i do artylerji ciężkiej.

WOJSKO WALCZĄCE.

51. Korpus składa się organicznie z dwóch dywizyj i odziałów wprost korpusowi podległych, a nie wchodzących w skład dywizyj.

W boju ilość dywizyj w korpusie może być zwiększona do trzech. a nawet do czterech.

Oddziały wprost podległe korpusowi obejmują organicznie pewną określoną ilość jednostek różnych broni. Jednostki te mogą do boju być wzmocnione, przedewszystkiem artylerją, wojskiem powietrznem i czołgami.

Oddziały wprost podległe, wchodzące organicznie w skład korpusu są następujące.

Czołgi — zazwyczaj, jeden dwubataljonowy pułk czołgów lekkich.

Kawalerja — jeden pułk, z którego mogą być wydzielane szwadrony do dywizyj, należących organicznie do korpusu.

Artylerja — jeden pułk artylerji ciężkiej długiej o zaprzęgu konnym.

BIBLIOTEKA HIST.-WOJSK.

Saperzy — dwie kompanje saperów-minierów.

Wojsko powietrzne — jedna lub dwie eskadry obserwacyjne i jeden balon, obsługiwany przez kompanję balonową.

Ponadto korpus posiada jeden pułk pionierów, jednostki łączności technicznej i jednostki obserwacyjne.

SŁUŻBY.

52. Służby korpusu składają się przeważnie z organów kierowniczych, ponieważ rola ich polega przedewszystkiem na kierownictwie i uzgadnianiu działania odpowiednich służb dywizyjnych.

Organa wykonawcze istnieją głównie dla potrzeb oddziałów pozadywizyjnych.

Służba artylerji składa się z parku artyleryjskiego, który zawiera oddział napraw (oddział uzbrojenia) i ewentualnie składy amunicji.

Służba inżyniersko-saperska rozporządza kompanją taborową i ewentualnie składem materjału.

Służba intendentury obejmuje organa podobne do dywizyjnych i odwód personelu administracyjnego.

Głównemi organami służby zdrowia są szpital, lekki szpital chirurgiczny, sanitarna grupa zaopatrywania i sanitarne kolumny samochodowe.

Służba weterynaryjna rozporządza szpitalem ewakuacyjnym.

Do niespecjalnie przeznaczonych środków przewozowych należą kolumny do przewozu materjału oraz kolumny taborowe.

Ponadto korpus posiada następujące służby: kasową, poczt polowych i żandarmerji.

Artykuł 3.

Samodzielna grupa operacyjna.

53. Samodzielna grupa operacyjna jest ugrupowaniem czasowem, utworzonem dla potrzeb wynikających ze specjalnego położenia.

Skład jego jest zmienny i zależny od zadania.

Sztab oraz służby są zorganizowane zgodnie z potrzebami chwili.

Artykuł 4.

Armja.

54. Armja jest jednostką strategiczną.

Dowódca armji w ramach ogólnego zadania, uzgadniając go kieruje manewrem kilku korpusów, wielkich jednostek kawalerji oraz jednostek powietrznych.

Armja jest wyłącznie organem dowodzenia i ujęcia w ramy organizacyjne. Ze składników organicznych posiada ona jedynie sztab, oddziały specjalnie przeznaczone oraz służby, lecz, w zależności od swego zadania, może otrzymać w odpowiedniej ilości korpusy i dywizje piechoty, korpusy lub dywizje kawalerji, jednostki artylerji, saperów, wojska powietrznego i czołgów.

Armja podlega naczelnemu wodzowi bezpośrednio lub przez dowódcę grupy armij.

DOWÓDZTWO.

55. Dowódca armji prowadzi działania, dając rozkazy dowódcom korpusów i innych wprost mu podległych wielkich jednostek oraz dowódcom artylerji, saperów, wojska powietrznego i czołgów armji.

Zgodnie z instrukcjami dowódcy armji, dowódca artylerji dzieli między korpusy artylerję, przydzieloną do armji z odwodów głównych oraz dowodzi artylerją zatrzymaną do bezpośredniego rozporządzenia armji.

Dowódca saperów armji ma za zadanie wykonywać prace specjalne z zakresu jego broni, udziela on również pomocy kierownikowi transportów armji w urządzaniu komunikacyj.

Dowódca wojska powietrznego armji dowodzi wszystkiemi jednostkami lotniczemi oraz obroną przeciwlotniczą. Ustala zgodnie z instrukcjami dowództwa, użycie tych jednostek, łącząc ich działanie z pracą oddziałów powietrznych korpusów; w szczególności zadaniem jego jest zabezpieczyć jednostki wojska powietrznego od przedsięwzięć lotnictwa nieprzyjacielskiego oraz zapewnić wykonanie dalekich rozpoznań.

Dowódca czołgów armji w myśl instrukcyj dowódcy armji rozdziela jednostki czołgów oddane korpusom i sprawuje dowództwo nad czołgami zachowanemi do swego rozporządzenia przez dowódcę armji. Zapewnia sprawne dostarczanie specjalnego zaopatrzenia czołgów (materjał, amunicja) oraz odwożenie i naprawy.

SŁUŻBY i ODDZIAŁY SPECJALNE.

56. Celem zaspokojenia różnorodnych potrzeb oddziałów wchodzących w jej skład, armja posiada liczne i silnie rozwinięte organa służb, które otrzymują rozkazy od dowódcy armji.

W armji jest reprezentowana większość służb.

Organa kierownicze są silnie rozbudowane.

Organa wykonawcze obejmują ważne środki, które mogą być wzmocnione jeżeli położenie armji tego wymaga.

Główne organa wykonawcze są następujące:

składy i zakłady (różne zapasy, parki, magazyny, warsztaty, szpitale i t. d.) należące do różnych służb;

potężne środki transportowe bez specjalnego przeznaczenia (kolejki wąskotorowe, kolumny do przewozu materjału, tabory konne);

jednostki techniczne różnych służb oraz oddziały robocze.

Inna instrukcja podaje różne części składowe służb wchodzące organicznie w skład armji.

Artykuł 5.

Dywizja kawalerji.

57. Dywizja kawalerji jest wielką jednostką, w której ramach kawalerja rozporządza samochodami pancernemi oraz jest wzmocniona przez artylerję, kolarzy, saperów-kolarzy i lotnictwo. Dywizja kawalerji stanowi jedną całość, posiadającą potężne środki ogniowe.

Charakterystyczną jej cechą jest ruchliwość w każdym

terenie. Jako środek walki posiada ona ogień, jako środek manewru — ruchliwość, którą dają jej konie.

Przed bitwą dywizja kawalerji zdaleka rozpoznaje nieprzyjaciela i zdobywa wiadomości niezbędne dla dowództwa. Podczas bitwy, jeżeli przestrzeń na to pozwala, używa się jej przeważnie na skrzydle uszykowania, aby osłonić flankę, bierze ona udział w manewrze oskrzydlającym; poza frontem ciągłym tworzy odwód ogniowy specjalnie ruchliwy.

Dowódca dywizji kawalerji wydaje rozkazy dowódcom brygad kawalerji, dowódcy własnej artylerji oraz dowódcom różnych broni, wchodzących w skład tej wielkiej jednostki.

Zawiera ona zasadniczo trzy brygady kawalerji, jeden lub dwa dywizjony artylerji lekkiej, dywizjon kolarzy wyposażony w karabiny maszynowe, dywizjon samochodów pancernych, pluton saperów-kolarzy i ewentualnie eskadrę obserwacyjną.

Tak jak dywizja piechoty, dywizja kawalerji posiada służby niezbędne do zaspokojenia jej bezpośrednich potrzeb.

Dywizje kawalerji wchodzą w skład odwodów naczelnego wodza; mogą również być przydzielone do armij lub wchodzić w skład korpusów kawalerji.

Artykuł 6.

Korpus kawalerji.

58. Korpus kawalerji jest wielką jednostką zawierająca zmienną ilość dywizyj kawalerji, do których zazwyczaj dołącza się inne składniki bojowe jako to: jednostki

piechoty, czołgów, artylerji lekkiej i ciężkiej, wojska powietrznego i saperskiego.

Korpus kawalerji posiada podobne do dywizyj kawalerji własności, jednak ma on poważniejsze organa dowodzenia, większą potęgę ognia i zdolność bojową.

Korpus kawalerji jest formacją okolicznościową, co pozwala skoro tego wymaga potrzeba, na podporządkowanie jednej władzy jednostek tego samego rodzaju, użytych na tym samym terenie do spełniania tego samego zadania.

Korpusem kawalerji dowodzi generał dywizji, który posiada sztab.

Zadaniem dowódcy korpusu kawalerji w boju jest uzgodnić działanie swych dywizyj, określić zadanie swej piechoty, artylerji i różnych jednostek nie wchodzących w skład dywizji, wreszcie wykonywać manewr swemi odwodami.

Skoro okoliczności uzasadniają utworzenie korpusu kawalerji dowództwo, które go używa powinno unikać rozdrabniania go.

Artykuł 7.

Dywizja powietrzna.

59. Mimo, że dywizja powietrzna nie jest w ścisłem tego słowa znaczeniu wielką jednostką, stanowi ona jednak wielką formację lotniczą zdolną przy pomocy swego ognia wziąć potężny udział w bitwie.

W skład dywizji powietrznej wchodzi przedewszystkiem dzienna brygada niszczycielska i lotnicze formacje myśliwskie potrzebne do zabezpieczenia tej brygady od lotnictwa nieprzyjacielskiego w czasie spełniania jej

zadań. Posiada ona ponadto oddział telegraficzny i radjotelegraficzny, pewne służby i samochodowe środki przewozowe.

Dywizje powietrzne wchodzą organicznie w skład głównych odwodów naczelnego wodza, stanowią one w jego ręku siłę, którą można przenieść szybko na wielkie odległości, o ile są do rozporządzenia wystarczające tereny lądowania. Naczelne dowództwo używa dywizyj powietrznych, oddając je do rozporządzenia pewnych armij w zależności od swego planu manewru.

60. Dywizja powietrzna walczy w składzie armji.

Jest ona dla dowództwa armji organem ognia, który przez bombardowanie może znaczne oddziaływać materjalnie i na ducha, przytem w warunkach sprzyjających zasięg tego organu, nie zna innej granicy prócz promienia działania płatowców. Dywizja powietrzna jest dla dowódcy czynnikiem manewru, który działa prawie natychmiastowo i przez to w pewnych chwilach walki może dać poważne wyniki.

W okresach przełomowych, jednostki tej dywizji mogą być użyte do działania przeciw celom naziemnym przy pomocy ognia karabinów maszynowych z małych wysokości.

Dywizji powietrznej najczęściej używa się w masie; jednak jej formacje myśliwskie mogą być powoływane często do udziału w osłonie powietrznej frontu w sposób i w rozmiarze określonych przez dowódcę armji.

Dywizja powietrzna może być użyta ponadto do zdobycia wiadomości potrzebnych dla armji.

W razie gdy armja posiada niszczycielskie formacje nocne, celowe jest przydzielić je do dywizji powietrznej, aby przez to w wykonaniu zadań zapewnić uzgodnienie niszczycielskich działań dziennych i nocnych.

Wobec tego, że użycie dywizji powietrznej zależy od warunków atmosferycznych, jej dowództwo przeważnie nie będzie mogło na długo zgóry określić ścisłego terminu wdania się jej w walkę. Trzeba zatem, aby dowódca dywizji powietrznej był ściśle obeznany z projektami dowódcy armji. Pozwoli mu to opracować i przygotować starannie swe wyprawy i być gotowym do rozpoczęcia ich w każdej chwili. Trzeba ponadto, by dowódca dywizji powietrznej znał stale położenie, co pozwoli mu rozpocząć wykonanie działań w najlepszych warunkach.

Artykuł 8.

Odwody główne.

61. Odwody, któremi rozporządza naczelny wódz są następujące:

z jednej strony korpusy i dywizje piechoty w ilości zależnej od okoliczności;

z drugiej — jednostki różnych broni i pewnych służb, które organicznie tworzą odwody główne broni i odwody główne służb.

Odwody główne pozwalają naczelnemu wodzowi wyposażać wielkie jednostki lub wzmacniać je szybko środkami różnego rodzaju.

ODWODY GŁÓWNE BRONI.

62. Ważniejsze odwody główne są następujące.

Piechota — tylko bataljony etapowe i jednostki karabinów maszynowych,

Czołgi — pewna ilość jednostek czołgów lekkich i wszystkie jednostki czołgów ciężkich należą do odwodów głównych.

Kawalerja — wszystkie dywizje kawalerji wchodzą organicznie w skład odwodów głównych, ponadto należą do nich samochody pancerne.

Artylerja — odwód główny artylerji jest utworzony z całej artylerji, która nie należy organicznie do dywizyj piechoty, lub kawalerji i do korpusów.

Obejmuje on w zasadzie pułki:

artylerji lekkiej na samochodach,
artylerji ciężkiej na samochodach,
ciężkiej artylerji długiej ciągnikowej,
ciężkiej artylerji o wielkiej mocy ciągnikowej i kolejowej,
artylerji okopowej, górskiej, pozycyjnej i t. d.

Odwód główny artylerji obejmuje również oddziały pomiarów słuchowych lub obserwacji naziemnej i oddziały wymierzania odległości.

Saperzy. Odwód główny saperów tworzą bataljony saperów-minierów, specjalne kompanje różnego rodzaju (minierzy, pontonierzy, elektrotechnicy i t. d.) oraz jednostki robocze.

Wojsko powietrzne. Odwód główny wojska powietrznego obejmuje dywizje powietrzne, brygady i pułki niszczycielskie nocne, eskadry myśliwskie nocne oraz odwody eskadr myśliwskich i obserwacyjnych. Może również obejmować specjalne jednostki do obsługiwania sterowców.

Ponadto wchodzą w jego skład jednostki artylerji przeciwlotniczej, reflektory, balony zaporowe i oddziały maskowania.

ODWODY GŁÓWNE SŁUŻB.

63. Ważniejsze odwody główne służb są to: łączności technicznej, służby transportów, intendentury i zdrowia.

Służba łączności rozporządza odwodem jednostek telegraficznych, radjotelegraficznych i gołębi pocztowych.

Służby transportów posiadają odwody oddziałów specjalnie przeznaczonych (jednostki budowy kolejek wąskotorowych i ruchu na nich, jednostki samochodowe, formacje drogowe i t. d.) oraz zapasy materjału drogowego i ruchowego (materjał kolejek wąskotorowych, samochodowy, materjał do mostów ciężkich i t. p.).

Służba intendentury obejmuje odwód pomocniczego personelu administracyjnego, zapasy żywności i oporządzenia.

Służba zdrowia rozporządza odwodami personelu, szpitali polowych i chirurgicznych, odwodami samochodowych kolumn sanitarnych oraz zapasami lekarskiemi.

CZĘŚĆ III.

TAKTYCZNE UŻYCIE WIELKICH JEDNOSTEK.

ROZDZIAŁ I.

DOWÓDCA. PLANY. ROZKAZY.

Artykuł 1.

Dowódca.

64. Dowódca wielkiej jednostki władzę swą nad podwładnymi opiera na zaufaniu, które w nich wzbudza, na sile i stałości swego charakteru, na swej wartości zawodowej i duchowej oraz na chętnem braniu na siebie odpowiedzialności.

Dowódca musi znać swe oddziały i musi dać się im poznać. Powinien je widywać jak najczęściej, aby osobiście poznać materjalne warunki, w jakich się znajdują oraz, by czuwać nad stanem ich ducha.

Główną rolą dowódcy jest powzięcie decyzyj.

Ponadto musi on przewidywać. Im wyższy szczebel zajmuje dowódca, tem szersze i dalsze muszą być jego przewidywania. Decyzja bowiem jest bez wartości, skoro przychodzi za późno i gdy oddziały, które mają ją wprowadzić w czyn, nie są w stanie poczynić niezbędnych zarządzeń.

65. **Decyzja.** Decyzja określa cel do osiągnięcia. Głównemi danemi służącemi za jej podstawę, są:

zadanie wyznaczone przez władzę wyższą;

siły przeznaczone do wykonania (skład i wartość oddziałów, charakter i zdolności dowódców podwładnych i środki, któremi rozporządza dowódca);

położenie w stosunku do nieprzyjaciela i względem najbliższych wielkich jednostek;

całokształt innych warunków (rodzaj terenu, stan komunikacyj, klimat, pora roku i t. d.).

Artykuł 2.

Plan manewru.

66. Manewr ma na celu skombinować użycie sił do wypełnienia zadania wyznaczonego przez dowództwo.

Przed każdemi działaniami, dowódca wielkiej jednostki układa swój manewr. Bez powziętego zgóry sądu, rozpatruje on różne możliwe przypuszczenia co do zamiarów nieprzyjaciela i, nie tracąc nigdy z oczu wyznaczonego celu, przewiduje, jakie należy przedsięwziąć środki, aby w razie potrzeby przeszkodzić zamiarom nieprzyjaciela i pomimo jego przeciwdziałania dążyć do spełnienia wyznaczonego zadania.

Zamiar swój dowódca określa wyraźnie w p l a n i e m a n e w r u.

Plan ten wskazuje główny cel działań i nakreśla ogólny zarys manewru. Wyznacza się w nim pierwszy kierunek działań, pierwsze stanowisko do zajęcia lub pierwszy cel do osiągnięcia oraz w wyniku tego, określa się wstępne uszykowanie sił.

Ważne jest, aby uszykowanie to było giętkie i odpowiednie do przegrupowań stosownie do wydarzeń i zmian położenia.

Skoro działania się rozpoczęły, wiadomości dostarczane przez organa rozpoznania oraz przez bój, pozwalają dowódcy ściślej wejrzeć w zamiary nieprzyjaciela; jednocześnie położenie ulega stałym zmianom.

Rola dowództwa polega na zachowaniu w ogólnym zarysie swego planu manewru, przystosowując do wydarzeń szczegóły i sposoby wykonania go; w ten sposób drogą kolejnych poprawek i uzupełnień rozwija się manewr, dążąc do wyznaczonego celu.

Powodzenie na wojnie jeszcze więcej zależy od wytrwałości i uporu w wykonaniu, niż od dobrego pomysłu.

PLAN WIADOMOŚCI.

67. Znajomość nieprzyjaciela jest ważnym czynnikiem w pomysłach i decyzjach dowódcy. Im lepsze posiada on wiadomości, tem więcej ma swobody ducha do powzięcia pomysłu i pewności decyzji.

Ważne jest zatem przed każdem działaniem określić, w związku z wytkniętym celem, kierunek w jakim należy prowadzić poszukiwania wiadomości, ustalić dane, które należałoby zebrać dla pomyślnego rozwoju manewru, przeciwstawienia się niespodziankom i zwiększenia szans powodzenia.

Dane te stanowią p l a n w i a d o m o ś c i.

Plan ten, powstały na zasadzie położenia początkowego, ulega zmianom w czasie działań w miarę rozwoju wydarzeń i manewru.

PLAN UŻYCIA SŁUŻB.

68. Podczas bitwy duże znaczenie ma zaopatrywanie i odwożenie; bitwa wywołuje również wielki dopływ materjału wszelkiego rodzaju. Wobec tego dowództwo musi zgóry starannie ustalić warunki użycia różnych służb, rozdział urządzeń i wykorzystanie środków transportowych. Ponadto utrzymanie dróg i ruch na linjach komunikacyjnych musi być przedmiotem ścisłych przepisów, wobec ciągłych poruszeń spowodowanych przemarszami oddziałów i pracą służb.

Decyzje powzięte w tych sprawach tworzą plan użycia, którego dane powinny być na czas przesłane służbom.

Plan użycia służb ma obejmować nietylko początkową ich organizację, lecz i zmiany, jakim prawdopodobnie może ona ulec.

Artykuł 3.

Instrukcje i rozkazy.

69. Decyzje dowódcy wyraża się w instrukcjach i rozkazach.

Instrukcja ma na celu zorjentować podwładne dowództwa, dając im niezbędne wskazówki, jak mają postępować we wszelkich okolicznościach zgodnie z poglądem dowódcy. Wskazuje ona główną myśl manewru i po-

daje zamiary dowódcy; wyznacza pierwszy cel jaki należy osiągnąć lub przewiduje cele kolejne oraz możliwości; obowiązuje dłuższy lub krótszy okres czasu. Instrukcja jest przeznaczona przeważnie dla dowódców armij i korpusów.

Rozkaz zawiera dokładne przepisy, które należy stosować w warunkach ściśle określonych.

Rozkaz może być ogólny, lub szczególny zależnie od tego, czy jest skierowany do wszystkich składników wielkiej jednostki, czy tylko do niektórych.

Rozkaz przygotowawczy daje oddziałom wskazówki niezbędne do wydania na czas początkowych zarządzeń.

Instrukcje i rozkazy powinny być krótkie, lecz muszą zawierać wszystko co jest konieczne, aby zamiary dowództwa były dobrze zrozumiane.

Artykuł 4.

Łączność taktyczna.

70. Łączność taktyczna pozwala dowódcy osiągnąć na wszystkich szczeblach styczność niezbędną do dobrego wykonania jego decyzyj. W tym celu dowódca wielkiej jednostki powinien utrzymywać stały związek z władzą przełożoną, z podwładnemi i sąsiedniemi dowództwami.

Łączność taktyczna polega:

ze strony dowódcy—na stałem śledzeniu przebiegu działań oddziałów podwładnych; w tym celu udaje się sam, według swego uznania, do dowódców podległych mu wielkich jednostek lub wysyła często

oficerów swego sztabu dla sprawdzenia danych lub wyjaśnienia położenia;

ze strony podwładnych szczebli dowództwa — na składaniu przełożonemu meldunku o działaniach i o położeniu;

ze strony dowódcy każdej jednostki—na utrzymaniu łączności z dowódcami jednostek sąsiednich.

Dzięki łączności wszelkiego rodzaju, dowódca ożywia wykonanie i zespala wysiłki wszystkich w jedno działanie, potężne i stale kierowane.

Artykuł 5.

Tajemnica działań.

71. Jedną z zasadniczych rękojmi wykonania decyzyj dowódcy jest t a j e m n i c a działań.

Zachowanie tajemnicy jest sprawą honoru wszystkich komu z racji jego stanowiska powierzono wiadomość o projektowanych działaniach.

Często podczas przygotowywania pewnych działań będzie pożyteczne przedsięwziąć specjalne środki celem zachowania tajemnicy. Celowe zatem może być ograniczenie ilości oficerów powołanych do badania projektów działań, podawanie tych projektów do wiadomości tylko o tyle, o ile jest to potrzebne każdemu do wykonania jego pracy, wreszcie zapoznanie dowódców jednostek podległych i szefów służb z zamiarami dowództwa tylko na taki czas zgóry, jaki jest niezbędny do dobrego wykonania.

Należy zwykle unikać pomieszczania w rozkazach operacyjnych do dowództw podwładnych całości zarzą-

dzeń wyższego dowództwa; czasami wskazówki o ogólnym planie manewru i zamiarach dowództwa mogą być podane tylko ustnie.

ROZDZIAŁ II.

UBEZPIECZENIE.

Artykuł 1.

Zasady ubezpieczenia.

72. Ubezpieczenie ma na celu pozwolić dowódcy przeprowadzić swe zarządzenia t. j. zebrać środki i przygotować je do boju.

Ma ono również zabezpieczyć oddziały przed zaskoczeniem na ziemi i niebezpieczeństwem z powietrza.

Ubezpieczenie polega na uzyskiwaniu wiadomości i ugrupowaniu oddziałów.

Wiadomości żąda się od lotnictwa, kawalerji oddziałów będących w styczności i od specjalnych organów. W czasie bitwy najcenniejsze i najpewniejsze wiadomości otrzymuje się przez bój.

Gdy armje posiadają swobodę ruchu, ugrupowanie wielkich jednostek jest rozstawione w głąb; główne siły osłania się organami osłaniającemi celem uzyskania zabezpieczenia w marszu i na postoju; dowództwo określa skład i zadanie tych organów.

Gdy zatrzymano się na froncie ciągłym, wielkie jednostki rozstawia się na pozycji głównego oporu i na drogach komunikacyjnych, umożliwiających manewr; są one osłonięte przez pozycję czat.

We wszelkich okolicznościach ubezpieczenie od przedsięwzięć powietrznych przeprowadza się przy pomocy

obrony przeciwlotniczej, oraz przy pomocy wszelkiego rodzaju zarządzeń, które oddziały powinny poczynić przeciw zagrożeniu z powietrza. Najlepszem zapewnieniem ubezpieczenia, jest panowanie w powietrzu, osiągnięte w boju.

Artykuł 2.

Organa zbierania wiadomości.

LOTNICTWO.

73. Lotnictwo ma za zadanie zbierać dla dowództwa wiadomości o ruchach i położeniu nieprzyjaciela w określonej strefie. Zastąpiło ono kawalerję w zadaniach dalekiego rozpoznania. Lotnictwo stanowi znakomity środek rozpoznania na dalekie odległości dzięki szybkości i promieniowi działania płatowców oraz z uwagi na posiadanie stacyj radjotelegraficznych, co pozwala na natychmiastowe przekazanie meldunków. Ponadto zdjęcia fotograficzne nadają wiadomościom lotniczym prawdziwość nie podlegającą wątpliwości oraz bardzo wielką ścisłość.

Lotnictwo nie może jednak rozporządzać ilością płatowców wystarczającą do stałego opanowania powietrza; deszcz i mgła często utrudniają loty i czynią obserwację niepewną; obecność oddziałów w lasach, szczególniej we dnie, uchodzi prawie całkowicie uwagi płatowca, wreszcie lotnictwo przeważnie nie jest w stanie określić zarysu frontu nieprzyjacielskiego. Wiadomości zatem dostarczane przez lotnictwo są ograniczone i powinny być racjonalnie określone.

KAWALERJA.

74. Dywizje kawalerji, przeprowadzając bliższe rozpoznanie, biorą udział w ubezpieczeniu. Zbierają one wiadomości na bliższej odległości niż lotnictwo i nawiązują styczność.

Poszukiwanie wiadomości powierza się lekkim oddziałom (oddziały wydzielone lub podjazdy) wysłanym na pewne punkty lub w określonych kierunkach; całość tych oddziałów stanowi zwiady.

Nawiązanie styczności pozwala określić front utrzymywany przez nieprzyjaciela. W czasie nawiązywania styczności dywizje kawalerji starają się zebrać ścisłe dane, o tyle o ile pozwalają na to ich rozporządzalne środki ogniowe.

Kawalerja, przydzielona organicznie do dywizyj piechoty i do korpusów, zbiera wiadomości przed frontem tych wielkich jednostek i podtrzymuje styczność, przyczynia się też do bezpośredniego ubezpieczenia oddziałów.

ZWIADY ZACZEPNE, WYPADY.

75. Skoro styczność nawiązano, i przed rozpoczęciem boju, dowództwo może uznać za potrzebne rozpoznanie w określonym punkcie sił i ugrupowania nieprzyjaciela. Powierza ono to zadanie oddziałom wydzielonym, określając ściśle cel i rozmiar tego działania.

Gdy fronty są ustalone, zwiady te są częstsze. Celem ich jest przedewszystkiem ustalić jednostki sił nieprzyjacielskich, odkryć przygotowania do natarcia i t. p. Rozpoznanie to najczęściej wykonywa się w postaci „wypadu".

Artykuł 3.

Ubezpieczenie w marszu.

76. Ubezpieczenie w marszu polega na użyciu oddziałów różnych broni utrzymanych pod względem czasu i odległości w ścisłym stosunku do sił głównych. W zależności od miejsca jakie zajmują te oddziały w stosunku do sił głównych, noszą one nazwę straży przednich, straży tylnych lub straży bocznych.

STRAŻE PRZEDNIE.

77. Straże przednie są to organa ubezpieczenia wydzielone przez jednostki naprzód w kierunku marszu. Działanie tych straży jest uzależnione zawsze od działania siły głównej, której muszą ułatwiać wykonanie zadania. Wpobliżu nieprzyjaciela pozwalają one dowódcy rozporządzać terenem i czasem niezbędnym do przygotowania się do działania; w czasie marszu zabezpieczają one oddziały od zaskoczenia zbliska.

Skład straży przednich zależy od okoliczności.

Wobec nieprzyjaciela na stanowisku straże przednie dołączają się do kawalerji, będącej z nim w styczności. Działając ostrożnie, straże te posuwają się w ten sposób, by określić linję, na której nieprzyjaciel stawia poważny i ciągły opór, następnie ugrupowują się w terenie, aby osłonić rozwijanie się sił głównych.

Wobec nieprzyjaciela w ruchu straże przednie posuwają się naprzód kolejnemi skokami, osłaniając ruch kolumn. Oskrzydlają one gniazda miejscowego oporu, z któremi kawalerja nie mogła dać sobie rady i opanowują punkty oporu, których posiadanie może ułatwić prawdo-

podobne rozwijanie się sił głównych. Gdy przeciwnik napiera na nie energicznie, straże przednie starają się utrzymać w terenie i, w razie potrzeby wzmocnione, tworzą front tak silny, by dowództwo mogło poczynić zarządzenia bojowe w myśl swego planu.

Na postoju straże przednie wystawiają czaty.

STRAŻE TYLNE.

78. W marszu odwrotowym zadanie straży tylnych polega na umożliwieniu siłom głównym uniknięcia boju.

Skład i sposób działania straży tylnych zależy przedewszystkiem od czasu, w przeciągu którego mają opóźniać nieprzyjaciela, od rodzaju terenu i od przestrzeni, jaką posiadają do swego manewru.

W pewnych wypadkach mają bronić się do ostateczności na określonej pozycji, w innych prowadzą manewr odwrotowy, zgóry rozczłonkowując na kolejnych pozycjach zamierzonej obrony swe siły, a w szczególności artylerję.

STRAŻE BOCZNE.

79. Straże boczne mają za zadanie ubezpieczać w marszu lub na postoju odsłonięte flanki oddziału. Trzymają się one w takiej odległości od siły głównej, aby być w stanie przeciwstawić się we właściwym czasie natarciu nieprzyjaciela w niebezpiecznych kierunkach.

Artykuł 4.

Ubezpieczenie na postoju.

80. Na postoju, gdy niema styczności z nieprzyjacielem, ubezpieczenie sił głównych jest zapewnione przy pomocy oddziałów ubezpieczających, umieszczonych na głównych kierunkach do nieprzyjaciela; oddziały te wysuwają naprzód elementy zwane czatami.

Wpobliżu nieprzyjaciela lub w styczności z nim dowódca wielkiej jednostki określa pozycję głównego oporu, na której w razie natarcia gotów jest przyjąć bój. Wysuwa on czaty na pozycję, aby dać czas siłom głównym na alarm oraz obsadzenie pozycji głównego oporu.

Zadanie oddziałów na czatach zależy od okoliczności. Przeważnie mają one za zadanie czuwać tylko i wycofywać się do siły głównej w razie natarcia. W pewnych wypadkach oddziały na czatach biorą udział w manewrze, broniąc się na wybranych stanowiskach i poświęcając się celem rozproszenia nieprzyjacielskiego natarcia i utrzymania go pod ogniem pozycji głównego oporu.

We wszystkich wypadkach, zadanie czat powinno być wyraźnie określone i wszystkim znane.

Artykuł 5.

Obrona przeciwlotnicza.

81. Obrona przeciwlotnicza obejmuje zazwyczaj dwa działy:

obronę przeciwlotniczą 1-ej linji, która tworzy wzdłuż zagrożonego frontu mniej lub więcej ścisłą i głęboką zaporę;

obronę przeciwlotniczą 2-ej linji, która skupia się dokoła żywotnych punktów obszaru tyłowego.

W marszu, obrona przeciwlotnicza 1-ej linji posuwa się kolejnemi skokami i rzutami, aby w ten sposób jak najlepiej zapewnić ciągłość zapory czołowej.

ROZDZIAŁ II.

TRANSPORTY. MARSZE. POSTÓJ.

Artykuł 1.

Transporty.

UWAGI OGÓLNE.

82. Często w czasie trwania działań wielkie jednostki przewozi się pospiesznie z jednego teatru działań wojennych na drugi, lub z jednego punktu tegoż teatru na inny.

Oddziały przewozi się koleją lub samochodami zależnie od odległości i rozporządzalnych środków transportowych; mogą być one również przewożone drogą wodną.

W obecnem położeniu transport drogą powietrzną może być przewidywany tylko dla poszczególnych jednostek, drobnych oddziałów lub dla pilnego zaopatrzenia.

Bez względu na zastosowany rodzaj transportu jest w najwyższym stopniu ważne ukryć przed obserwacją i wywiadem nieprzyjacielskim wszelkie ruchy wojska, dokonywane w nocy lub w dzień. Z powodu rozwoju środków powietrznych, ulepszenia metod badania i obserwacji oraz zwiększenia donośności dział jedną z podstawowych

tresk dowództwa powinna być karność „maskowania przed obserwacją wzrokową"; stanowi ona zasadniczą rękojmię zabezpieczenia oddziałów i możliwości osiągnięcia zaskoczenia.

TRANSPORTY KOLEJOWE.

83. Transportowanie koleją może być zastosowane do wszystkich broni. Transport kolejowy posiada znaczną wydajność i ma tę zaletę, że zachowuje ugrupowanie jednostek wraz z ich środkami. Musi być jednak przygotowany i wymaga prawie zawsze marszów i zbiórek przy załadowaniu i wyładowaniu. Wykonanie transportu kolejowego wymaga przeważnie większych okresów czasu: dla dywizji rzadko kiedy mniej niż 2—3 dni, dla korpusu od 5 — 6 dni.

Transportowanie koleją wielkiej jednostki jest uzasadnione w razie konieczności przewozu jej na większe odległości (co najmniej 100 km dla korpusu, 75 km dla dywizji); jest ono konieczne dla wielkich przebiegów.

W czasie wykonywania transportów kolejowych oddziały powinny własnemi środkami zabezpieczać się przeciw lotnictwu nieprzyjacielskiemu.

TRANSPORTY SAMOCHODOWE.

84. Transporty na samochodach ciężarowych odznaczają się wielką giętkością, wymagają natomiast ścisłego unormowania ruchu. Wydajność ich jest ograniczona przez zużycie materjału i zmęczenie personelu, ponadto, w razie większych przebiegów, powodują rozproszenie wielkiej jednostki.

Zasadniczo, transporty samochodowe przedłużają transporty kolejowe, zastępując je tylko wyjątkowo i na odległości ograniczone.

Zwłaszcza nadają się one dla piechoty i jej bojowego materjału oraz dla jednostek lekkich czołgów. Mogą być stosowane do przewozu artylerji. W tym wypadku przewozi się wraz z wozami tylko ograniczoną ilość zaprzęgów. Tabory pułkowe i kolumny pontonowe posuwają się zawsze drogą kołową.

Ogólnie biorąc, transporty samochodowe nie są celowe na odległości mniejsze od 10 km—dla czołgów lekkich, od 20 km—dla oddziałów pieszych, od 60 km—dla artylerji.

TRASPORTY WODNE.

85. Transport wodą może odbywać się kanałami, rzeką lub morzem z jednego punktu wybrzeża na drugi.

Transportowanie jest powolne na kanale, gdzie trzeba przebyć szereg śluz; może być bardzo wydajne na morzu lub na rzece o wolnej żegludze, szczególnie, gdy rozporządza się statkami przystosowanemi do przewozu większych jednostek, np. bataljonu.

Artykuł 2.

Marsze.

UWAGI OGÓLNE.

86. Poruszenia drogą kołową powodują zawsze mniejsze lub większe zmęczenie oddziałów; powinny więc być przygotowane i uporządkowane na wszystkich szczeblach dowództwa z największą starannością.

W zależności od tego czy ruch wykonywa się przed nawiązaniem styczności, czy pod osłoną utworzonego już frontu ulegają zasadniczym zmianom ugrupowanie marszowe, organizacja kolumn, wyruszanie ich, wybór marszrut i t. d.

W obu wypadkach zarządzenia marszowe zależą od odległości, jaka dzieli oddziały od nieprzyjaciela.

PRZED NAWIĄZANIEM STYCZNOŚCI.

87. Zdala od nieprzyjaciela. Póki nieprzyjaciel znajduje się o kilka dni marszu, wydaje się zarządzenia w celu ułatwienia ruchu i oszczędzenia oddziałom zbytecznego zmęczenia, zachowując w czasie marszu związki organiczne jednostek.

Dowódca armji rozdziela części sieci drogowej, będącej w jego rozporządzeniu, między korpusy, uwzględniając ich skład i przypuszczalne zadanie. Ruch oddziałów podległych wprost armji reguluje sam lub rozdziela je dla wykonania marszu między korpusy.

Jednostki samochodowe poruszają się zwykle etapami większych rozmiarów co drugi lub trzeci dzień.

Uwzględniając tereny lądowania, dowódca armji ustala warunki poruszeń wszystkich jednostek powietrznych, na-

leżących do armji i do wielkich jednostek, wchodzących w jej skład. Przesunięcia te robi się etapami nie mniejszemi niż 40 km. Często dla braku wystarczających terenów nie można wysunąć naprzód wszystkich jednostek; w tym wypadku dowódca armji ustala w zależności od położenia kolejność tych przesunięć.

Korpusy maszerują zazwyczaj dywizjami obok siebie; w każdym razie korpus o trzech lub czterech dywizjach zwykle zatrzymuje w drugim rzucie jedną lub dwie dywizje. Oddziały nie wcielone do dywizyj są ugrupowane ztyłu poza jedną dywizją lub rozdzielone między dywizje. Ugrupowanie marszowe jest utworzone w ten sposób, że pozostawia jednostkom podległym dostateczną niezależność i pozwala na dokonanie w czasie ruchu zmian kierunku uznanych za potrzebne.

Dywizja maszeruje w jednej lub kilku kolumnach, wykorzystując jak najlepiej przydzieloną jej strefę lub drogę.

W omawianym okresie często nasuwa się potrzeba przeprowadzenia marszów nocnych. Gdy zaś poruszenia mają być wykonane w dzień, dowództwo zarządza co należy, aby przeciwdziałać obserwacji lotnictwa nieprzyjacielskiego.

88. **W bliskości nieprzyjaciela.** Z chwilą wejścia w strefę działania dalekonośnej artylerji, kolumny są narażone na ogień wzbraniający, którego skutek moralny może być znaczny.

Wtedy to wielkie jednostki rozpoczynają marsz zbliżania.

Kolumny schodzą z gościńców, specjalnie dozorowanych przez lotnictwo nieprzyjacielskie, wykorzystywują drogi boczne, ścieżki i t. p., a w razie potrzeby maszerują przez pola.

Artylerja ugrupowana jest w ten sposób, aby mogła szybko rozpocząć działanie, skoro to będzie potrzebne, przytem liczy się z podwójną koniecznością, a mianowicie zapewnienia własnego bezpieczeństwa i nieopóźniania wejścia piechoty w bój. Wszystkie części, niepotrzebne na polu bitwy, pozostają wtyle.

Dowództwa wszystkich szczebli starają się zmniejszyć głębokość ugrupowania przez zwiększenie ilości kolumn.

Każda kolumna zatrzymana lub będąca w ruchu powinna czuwać nad swem ubezpieczeniem na ziemi i przeciw zagrożeniu z powietrza.

89. W bezpośredniej bliskości nieprzyjaciela. Z chwilą, gdy wchodzi się w strefę boju, to jest, strefę narażoną na ogień artylerji nieprzyjacielskiej wszystkich kalibrów, wykonywane poruszenia mają na celu doprowadzenie i rozmieszczenie w terenie całości rozporządzalnych środków celem prowadzenia boju. W czasie trwania tych ruchów wielkie jednostki kończą swe rozwijanie.

POD OSŁONĄ FRONTU USTALONEGO.

90. Zdaleka od frontu. Dzięki zwiększeniu stopnia bezpieczeństwa, wszelkie względy ustępują wobec konieczności zapewnienia oddziałom jak największej wygody.

W tym celu pożyteczne jest przydzielenie poszczególnym broniom oddzielnych marszrut, całkowicie wykorzystując rozporządzalną sieć drogową. W każdym razie związki organiczne powinny być zachowane tak, by wielka jednostka mogła być w razie potrzeby szybko uporządkowana.

Obecność wpobliżu frontu lotnictwa nieprzyjaciel-

skiego, zasobnego w poważne środki, często będzie zmuszać do marszów nocnych.

91. W strefie narażonej na ogień nieprzyjacielski. Nawet gdy poruszenia są wykonywane w warunkach wykluczających możliwość zaskoczenia, nieprzyjaciel jest w stanie w każdej chwili działać liczną artylerją i szybko wykonać ześrodkowanie celnego ognia.

Oddziały, które mają przesuwać się w dzień, wykonywają ruch drobnemi częściami, dostatecznie rozczłonkowanemi, wykorzystując drogi ukryte przed obserwacją naziemną.

Z drugiej strony należy zarządzić środki zabezpieczające maszerujące oddziały przed ogniem eskadr niszczycielskich dziennych.

Dostęp do strefy, w której przesuwa się większa jednostka, powinien być, w miarę możności, chwilowo zamknięty dla lotnictwa nieprzyjacielskiego.

Artykuł 3.

Postój.

Zarządzenia związane z postojem, o ile na to pozwala położenie taktyczne, mają zaoszczędzić oddziałom niepotrzebnych zmęczeń i braków oraz zapewnić im wygody.

KWATEROWANIE.

92. Zdala od nieprzyjaciela oddziały kwaterują w strefach postoju, które w zasadzie odpowiadają strefom marszu wielkich jednostek. Rozmieszcza się je tam jak

najlepiej, w zależności od położenia i zasobu miejsc zamieszkałych.

Najczęściej kolumny zatrzymują się na postój wzdłuż i wpobliżu dróg na głębokości odpowiadającej ich długości w marszu. W ten sposób oddziały odpoczywają w najlepszych warunkach, nie będąc zmuszone do wykonywania ponad odbyty etap marszów na bok. Ponadto można wykorzystać całkowitą zdolność marszową oddziałów, gdyż wszystkie składniki kolumny przybywają wprost na kwaterę i bezpośrednio mogą z niej odejść.

Rozkaz postoju korpusu dzieli strefę postoju między główne jego składniki (dywizje, oddziały nie wcielone do dywizji, parki, tabory). Dowódca dywizji określa strefę kwaterunkową swych jednostek podwładnych.

Oddziały rozmieszczają się, starając się, o ile możności, jak najmniej rozrywać związki taktyczne.

BIWAK KWATERUNKOWY.

93. Wpobliżu nieprzyjaciela zmniejszenie długości kolumn powoduje odpowiednie zmniejszenie głębokości stref postoju; stosowanie biwaku kwaterunkowego jest zasadą.

Skrócenia stref postoju dokonywa się stopniowo, aby zaoszczędzić nadmiernego zmęczenia jednostkom znajdującym się w tyle wielkich kolumn.

Pojemność miejscowości, sąsiadujących z drogą marszu, jest wtedy wykorzystana do najwyższego stopnia. Oddziały chronią się w tych miejscowościach i biwakują wpobliżu, aby czerpać z ich zasobów.

Jednostki zdatne do szybkiego chwycenia za broń rozmieszcza się na kwaterach alarmowych.

BIWAK.

94. W strefie narażonej na ogień artylerji nieprzyjacielskiej oddziały zatrzymują się na postój w szykach bardzo luźnych, przeważnie biwakują.

Strefa rozmieszczenia biwaków zależy od położenia taktycznego i od terenu. W każdym razie biwaki wybiera się w ten sposób, aby usunąć oddziały od obserwacji nieprzyjaciela i umożliwić im zebranie i poruszenie się.

Szyki poszczególnych jednostek wyznacza się tak, aby zachować związki taktyczne i pozwolić na szybkie ugrupowanie jednostek wyższych; w każdym razie oddziały biwakujące powinny być dostatecznie rozrzucone w celu ograniczenia niebezpieczeństwa, wynikającego z bombardowania powietrznego.

Unika się biwaków wpobliżu dróg żelaznych, skrzyżowań dróg, panujących wzgórz i t. p. oraz wogóle punktów, które mogą być stale wybierane jako cele przez artylerję lub lotnictwo nieprzyjacielskie.

95. Na postoju zarówno jak w marszu, przedsiębierze się najbardziej drobiazgowe środki zapobiegawcze w celu ukrycia w dzień i w nocy obecności większych skupień przed obserwacją powietrzną. Oddziały wszystkich broni czynią zarządzenia niezbędne do zapewnienia własnej obrony przeciwlotniczej.

ROZDZIAŁ IV.

BITWA.

Artykuł 1.

Uwagi ogólne.

96. Bitwa ma na celu złamanie siły materjalnej i ducha nieprzyjaciela. Przez bitwę zaczepną spędza się go z pozycji, łamie uszykowanie i dąży do zniszczenia jego sił; przez obronę — odrzuca się natarcie nieprzyjacielskie.

Prowadząc bitwę zaczepną, dowództwo może być zmuszone, w celu wykonania manewru, do zarządzenia działań obronnych na pewnych odcinkach frontu.

Zarówno zaczepna jak i obronna bitwa występuje w postaci jednocześnie lub kolejno prowadzonych obok siebie bojów o różnem napięciu. Dowódca powoduje je, podsyca i uzgadnia odpowiednio do zarządzeń swego planu manewru, który stale przystosowuje do okoliczności.

97. **Zaskoczenie** jest jednym z głównych czynników powodzenia. Dowódca w swym planie stara się uzyskać zaskoczenie zawsze, gdy jest to możliwe.

Zaskoczenie polega na zmuszeniu nieprzyjaciela do bitwy w warunkach, które nie pozwalają mu na dobre użycie ognia i odwodów.

Przedewszystkiem można je uzyskać przez tajemnicę przygotowań wszelkiego rodzaju i przez niespodziane wykonanie natarcia. Jeśli okoliczności na to pozwalają krótkie trwanie przygotowania artyleryjskiego dobrze przyczyni się do tego zaskoczenia. Wreszcie, może się okazać pożyteczne uprzednio rozpocząć działanie na pew-

nych częściach frontu w celu ściągnięcia tam i związania odwodów przeciwnika, aby w ten sposób utrudnić mu obronę.

Artykuł 2.

Obraz bitwy.

98. Przynajmniej na początku bitwa zaczepna przedstawia się różnie zależnie od tego czy jest ona wynikiem manewru, czy jest wydana na „froncie ustalonym".

Skoro przeciwnicy są zdala od siebie natarcie rozpoczyna się od poszukiwania nieprzyjaciela i od nawiązania styczności. Po nawiązaniu styczności następuje wejście w walkę sił pierwszej linji, następnie — natarcie.

Przez swe zbliżenie nacierający zmusza przeciwnika, gdy ten nie był już przedtem w obronie, do stawienia czoła, do osłony przy pomocy szybkich fortyfikacyj, które stopniowo ulepsza, i do skierowania nań ognia piechoty i artylerji. A więc idąc do natarcia, nacierający spotyka mniej lub więcej rozbudowane urządzenia, i o sile wzrastającej, których zdobycie wymaga zawsze manewrów i bojów prowadzonych przy pomocy poważnych środków ogniowych.

Wkońcu naciera on na „pozycję głównego oporu", której nieprzyjaciel jak się wydaje, chce bronić przy pomocy głównych swych sił. Natarcie na tę pozycję wymaga przygotowań różnej długotrwałości, potrzebnej na wprowadzenie do działania niezbędnych środków. Czas użyty przez nacierającego do przygotowania natarcia jest wykorzystany przez przeciwnika na wzmocnienie swej pozycji. Dowództwo powinno liczyć się z tym faktem w swych przewidywaniach.

W wypadku gdy, pozycja na którą się naciera po-

siada charakter „frontu ufortyfikowanego" t. j. frontu przygotowanego swobodnie, posiadającego nietylko dobrze urządzony układ ognia, lecz i bardzo silne obronne fortyfikacje z silnemi schronami, z bardzo rozwiniętemi przeszkodami, natarcie wymaga szczególnie potężnych środków; przygotowanie go zawsze zajmuje znaczny okres czasu.

Gdy powodzenie osiągnięto, zwycięskie oddziały utrzymują ścisłą styczność z pobitym nieprzyjacielem i bezustannie nań wywierają nacisk, aby nie pozwolić mu się uporządkować. Skoro znów natkną się na nowy przygotowany opór, dowództwo skupia swe środki celem przystąpienia do nowego natarcia.

Bitwa zaczepna przedstawia się zatem w postaci kolejnych wysiłków. Poprzedzają je przerwy niezbędne do przygotowania, następują zaś po nich dłuższe lub krótsze okresy ruchu.

Gdy rozbity nieprzyjaciel nie jest już w w stanie stawić oporu i porzuca walkę, rozpoczyna się pościg. Jest on dziełem wszystkich oddziałów, które są jeszcze w stanie walczyć, a przedewszystkiem kawalerji i lotnictwa.

Na „froncie ustalonym" obaj przeciwnicy znajdują się naprzeciw siebie oddawna; urządzenia obronne są więc szczególnie silne. Jednak są one znane i przygotowania do natarcia można przedsięwziąć na długo zgóry.

Bitwa zaczepna wtedy rozpoczyna się od szturmu.

Gdy front nieprzyjacielski przerwano, może zdarzyć się, że przeciwnik uporządkuje się na pozycji urządzonej ztyłu; zdobycie jej będzie wymagało jeszcze użycia poważnych środków. Przesunięcie naprzód tych środków przez zryty teren oraz wprowadzenie ich do działania będzie wymagać znacznego czasu.

Skoro przerwanie kolejnych pozycyj przeciwnika zo-

stanie ostatecznie osiągnięte, bitwa zacznie się rozwijać, jak w wypadku frontu nieustalonego.

99. Dla wydania **bitwy obronnej** dowództwo określa przedewszystkiem t. zw. pozycję głównego oporu, osłoniętą zazwyczaj przez pozycję czat. Ztyłu urządza inne pozycje, aby możliwe było prowadzenie walki w razie, gdy przeciwnik zawładnie pozycją głównego oporu.

Prowadzenie bitwy obronnej polega na zespoleniu użycia ognia z wykorzystaniem urządzonych pozycyj. Obrońca łamie natarcia nieprzyjacielskie i utrzymuje w swym posiadaniu teren przeważnie przy pomocy ognia o zmiennej sile i natężeniu.

Dowództwo wydaje bitwę wszystkiemi swemi siłami na pozycji głównego oporu. Jeżeli nieprzyjaciel przeniknie do niej, wyrzuca się go przeciwnatarciami; jeżeli mimo tych przeciwnatarć przeciwnik zdoła opanować pozycję głównego oporu, podejmuje się ponownie walkę na pozycjach urządzonych ztyłu i zajętych zawczasu.

100. Bitwę współczesną zaczepną lub obronną cechuje długotrwałość i szybkie zużycie oddziału.

Czas trwania jej zależy od różnych czynników, przedewszystkiem od potęgi uzbrojenia i mocy urządzenia terenu.

Zużycie jest spowodowane przeżyciami walki, poniesionemi stratami i zmęczeniem.

Dowództwo zatem do podtrzymania wysiłku, wymaganego przez bitwę, potrzebuje licznych odwodów, przeznaczonych zarówno do luzowania oddziałów, będących w walce, jak do umożliwienia kombinacyj manewrowych.

Artykuł 3.

Składniki bitwy.

101. Zarówno w boju jak i przy prowadzeniu bitwy dowództwo działa przy pomocy pewnych podstawowych składników, uwzględniając je w różnym stopniu w swych decyzjach.

Są to:

ogień,
wartość oddziałów,
urządzenie terenu oraz stan komunikacyj,
siła materjału,
gazy, dymy, miny.

Ponadto dowództwo musi się liczyć z innemi czynnikami, niezależnemi od jego woli; są to rodzaj terenu i warunki atmosferyczne, które mogą wywierać poważny wpływ na działania.

OGIEŃ.

102. Czynnikiem przeważającym w boju jest ogień. Natarcie jest ogniem, który się posuwa; obrona—ogniem, który zatrzymuje.

Ogień piechoty działa na odległości bliskie i średnie przy pomocy karabina, broni samoczynnej i towarzyszącej. Działanie jego wzmacnia czołg.

Ogień artylerji działa zarówno na średnie jak i na dalsze odległości dzięki różnorodnym własnościom różnego sprzętu artyleryjskiego.

Lotnictwo rzuca bomby i pociski swej broni sa-

moczynnej na całej głębokości pola bitwy. Jego ogień dosięga również komunikacyj i urządzeń tyłowych przeciwnika, które lotnictwo może atakować z dalekich odległości.

Skutki ognia są jednocześnie materjalne i moralne. Tworzą one pola śmierci, w których oddziały ponoszą takie straty, że tracą swą moc i zostają przytłoczone do ziemi, strefy w których materjał zostaje zniszczony i w których fortyfikacje zostają zrujnowane.

Na wszelkich szczeblach stałym obowiązkiem dowództwa jest doprowadzać skutki ognia do maximum, zapewniając i kontrolując jego celność, podtrzymując wydajność, a nadewszystko zespalając ogień piechoty, artylerji i lotnictwa. W boju nie należy wymagać wyników od specjalnych własności ognia jednej z tych broni; zyska się je przez ścisłe połączenie ognia wszelkiego pochodzenia w zorganizowany i kierowany przez dowództwo układ.

WARTOŚĆ WOJSKA.

103. Wartość wojska na wojnie mierzy się jego zdolnością do natarcia i oporu. Zależy ona od stopnia wyszkolenia, od stanu ducha wojska, a nadewszystko od wartości jego dowództwa i jego kadr.

Potęga ognia jest dziś tak wielka, że zużycie następuje prędko bez względu na wartość wojska. Jest zatem ważne, aby dowódca zapewnił na czas luzowanie jednostek wprowadzonych w walkę i żeby stale czuwał nad ich szybką reorganizacją.

Odwrotnie powinno mu jak najbardziej zależeć na bezustannem przyspieszaniu zużycia przeciwnika przez zastosowanie wszelkich sposobów natarcia i obrony.

104. We wszystkich tych przewidywaniach dowódca powinien uwzględniać prawdopodobny wpływ zdarzeń na ducha zarówno swych własnych oddziałów jak i nieprzyjacielskich.

Z tego względu wyniki pierwszych bojów każdej wojny mają szczególnie wielkie znaczenie. Jeśli są pomyślne podnoszą ducha żołnierzy, dają dowództwu niezaprzeczoną powagę i wzmacniają karność. Szczęśliwe początki kampanji wytwarzają dokoła wojska i jej wodzów atmosferę zaufania i nadziei, która ogarnia cały kraj.

Jest zatem ważne od chwili pierwszych bojów przedsięwziąć niezbędne środki, aby oddziały walczyły w dobrych warunkach, zapewnić im poparcie materjalne jak najbardziej energiczne, a przedewszystkiem poparcie potężnym ogniem.

Lepiej jest zawsze zatrzymywać jednostki pod rozkazami zwykłych dowódców, którzy je znają, którzy są znani przez nie, którzy zatem wykorzystają je najwydatniej.

Dowództwo więc stara się zachować związki organiczne. Zerwanie ich może być tylko środkiem narzuconym przez okoliczności; przestaje się go stosować, skoro tylko na to pozwala położenie.

W szczególności jest pożyteczne pozostawiać zawsze korpusom organicznie do nich należące dywizje.

URZĄDZENIE POLA WALKI I STAN KOMUNIKACYJ.

105. **Urządzenie terenu** narzuca się we wszystkich położeniach zaczepnych i obronnych. Osiąga ono rozwój największy na frontach ustalonych.

Ma ono na celu uzyskanie całkowitej skuteczności ognia, zapewniając dowództwu posiadanie dobrych punktów obserwacyjnych i ściśle przystosowując do terenu układ ogniowy metodycznie zorganizowany i dostosowany do przeszkód. Ponadto ułatwia łączność techniczną, ruchy i zaopatrywanie oraz zabezpiecza oddziały przed obserwacją i ciosami nieprzyjaciela.

Składniki urządzenia terenu są następujące:

obserwacja,
układ ognia połączony z przeszkodą,
komunikacja i łączność techniczna,
osłona.

Urządzić pozycję znaczy to zastosować użycie poszczególnych składników fortyfikacji na danym terenie.

Zarówno w natarciu, jak i w obronie stan komunikacyj wtył (koleje, drogi, ścieżki, rowy) ma ważne znaczenie tak dla zapewnienia potęgi ognia jak i dla ułatwienia oddziałom manewru.

MATERJAŁ.

106. Obfitość i jakość materjału pozwalają wszystkim broniom rozwinąć ich środki ogniowe. Dają one również możność urządzić liczne połączenia, utworzyć szybko dobre komunikacje, ułatwiają tworzenie przeszkody lub osłony.

Wartość oddziału o tyle zwiększa się, im obficiej jest on zaopatrzony w niezbędny materjał.

GAZY. DYM. MINY.

107. **Gazy** pozwalają na usunięcie z boju żołnierzy, lub też na zmniejszenie ich wartości bojowej, zmuszając do noszenia maski; mogą one uniemożliwić dostęp do stref dość rozległych, skażając na dłuższy czas ziemię i przedmioty; ich działanie obezwładniające jest znaczne, szczególnie na artylerję.

Gazów najczęściej używa się pod postacią pocisków gazowych, a o wiele rzadziej pod postacią fal gazu, przeznaczonych do opanowania pozycyj nieprzyjacielskich.

Znaczny wpływ na skuteczność gazów bojowych wywierają warunki atmosferyczne.

Użycie **dymu** pozwala oślepić punkty obserwacyjne nieprzyjaciela, ukryć ustawienie oddziałów nacierających, ich wyjście oraz posuwanie się. Dym może być użyty do usunięcia czołgów z pod działania artylerji nieprzyjacielskiej.

Min używa się na frontach ustalonych, służą one do zrujnowania wysuniętych fortyfikacyj nieprzyjaciela oraz do przeciwnatarcia na jego podziemne roboty przykopowe. Ich skutek moralny jest niezaprzeczony. W każdym razie wyniki wojny minowej są niepewne i rzadko współmierne z wysiłkami i ofiarami, jakich ona wymaga.

ROZDZIAŁ V.

ARMJA W BITWIE.

I. NATARCIE.

Artykuł 1.

Uwagi ogólne.

108. **Armja** jest podstawową jednostką manewru strategicznego.

Dowódca armji oddziaływa osobiście na przygotowanie i wykonanie manewru. Kieruje on dowódcami korpusów i uzgadnia ich działanie.

Od wyższego dowództwa otrzymuje on wraz z ogólnemi wiadomościami o nieprzyjacielu wiadomości, które zapoznają go z:

celem działań,
rolą armji w ramach całości manewru,
ogólnym kierunkiem i ze strefą działań, które mu wyznaczono,
przydzielonemi mu komunikacjami,
różnego rodzaju środkami, oddanemi do jego rozporządzenia.

Według tych danych ustala on plan swego manewru; oznacza on w zasadzie:

swe ogólne zamiary i pierwsze cele do osiągnięcia,
zadania wojska powietrznego i kawalerji oraz daje wskazówki co do nawiązania styczności,

ugrupowanie marszowe armji oraz kierunki i strefy działania korpusów,

rozdział artylerji armji i różnych odwodów.

ROZPOZNANIE.

109. Lotnictwo i kawalerja dostarczają dowódcy armji wiadomości, pozwalających mu na określenie strefy, w której jest możliwe spotkanie się z nieprzyjacielem i w której dowódca ten musi być w stanie wydać bitwę.

Lotnictwo obserwacyjne armji zapewnia dalekie rozpoznanie. Działa dniem i nocą przy pomocy rozpoznania wzrokowego, uzupełnionego i potwierdzonego zawsze, o ile tylko jest to możliwe, zdjęciami fotograficznemi; lotnictwo działa za dnia przeważnie na bardzo dużej wysokości, według określonej marszruty, wysuwając się naprzód przed front na dalekie odległości. Gdy armja nie jest odosobniona, należy starannie określać strefy działania lotnictwa obserwacyjnego każdej armji. Jednocześnie jednostki myśliwskie armji starają się przeszkadzać lotnictwu przeciwnika w wykonywaniu zadań rozpoznania.

Kawalerja uzupełnia to rozpoznanie, działając na mniejsze odległości.

Wysuwa ona naprzód oddziały zwiadowcze, pozostając w gotowości podtrzymania ich swemi siłami głównemi w razie, gdyby wiadomości trzeba było uzyskać przy pomocy boju. Przedewszystkiem kawalerja dąży do określenia ogólnego zarysu frontu przeciwnika i utrzymuje z nim styczność.

UGRUPOWANIE.

110. Początkowe ugrupowanie powinno, o ile możności, zawierać w zarodku projektowany manewr; w wyniku tego zarządza się rozdział oddziałów i ich rozmieszczenie w terenie.

Zwykle ugrupowanie armji obejmuje:

w pierwszej linji korpusy, mające za zadanie utrzymać od chwili nawiązania styczności, front rozwinięcia się, któryby pozwolił dowództwu na energiczne rozpoczęcie bitwy;

w drugiej linji korpusy i jednostki różnych broni przeznaczone do odwodu i do manewru.

W armji skrzydłowej lub odosobnionej ugrupowanie powinno umożliwiać ewentualne przedłużenie frontu i zabezpieczenie zagrożonych flank.

W czasie manewru, w celu stałego zapewnienia ubezpieczenia, armja powinna być skupiona, to znaczy wszystkie jej składniki powinny być w stanie wziąć udział w jednym i tym samym działaniu całości i to po upływie czasu, którego przeciąg zależy od odległości od nieprzyjaciela. Wskutek tego ugrupowanie jest rozczłonkowane.

Gdy armja nie jest skupiona, dowództwo wyznacza najdalej wysuniętym wielkim jednostkom zadania, które pozwolą zapewnić w razie potrzeby skupienie armji w dobrych warunkach.

Ugrupowanie powinno być dostatecznie giętkie, aby się nadawało do wszelkich zmian, które codziennie narzuca zmieniające się położenie na wojnie. Gdy bitwa wydaje się być bliska, dowództwo zarządza przesunięcie swej armji, uwzględniając główne właściwości

terenu tak, aby zapewnić sobie w miarę możności wybór pola bitwy.

Z rozważań tych wynika, że zdala od nieprzyjaciela ugrupowanie może być szerokie i głębokie. Wtedy lepiej nadaje się ono do zmian kierunku, do manewru otaczającego i do zabezpieczenia flanków. Ponadto daje to tę korzyść, że ułatwia marsz oddziałów i zmniejsza ich zmęczenie, pozwalając na całkowite wykorzystanie wydajności sieci drogowej i zasobów kwaterunkowych strefy operacyjnej armji.

W miarę zbliżania się do nieprzyjaciela, ugrupowanie ścieśnia się, głównie na głębokość, tak, aby jednostki najbardziej oddalone mogły na czas rozpocząć działanie.

Na froncie ustalonym ugrupowanie nie jest niczem innem, jak uszykowaniem przygotowawczem do natarcia; powinno ono pozwalać na niezwłoczne wykorzystanie pierwszego przełamania.

KIERUNKI.

111. Dowódca armji otrzymał od naczelnego dowództwa ogólny kierunek na przedmiot dostatecznie oddalony. Obowiązkiem jego jest stale utrzymywać armję w tym kierunku; na podstawie jego wyznacza on kierunki swym korpusom.

Jeżeli w czasie wykonywania manewru niektóre korpusy są zmuszone zejść z osi ruchu, którą im wyznaczono, dowódca armji naprowadza je stopniowo na właściwy kierunek lub zarządza wszystkie środki potrzebne do utrzymania całości armji na ogólnym kierunku, może on np. wysunąć na front korpus drugiej linji.

FRONTY.

112. Doniosłość ofensywy jest tem większa, im szerszy jest front natarcia.

Dowódca armji określa podstawę wyjścia, niezbędną do osiągnięcia przedmiotów, a następnie rozdziela ją między korpusy, wyznaczając każdemu z nich przypadające mu zadanie. Przewiduje on wzmocnienia i działania boczne, przeznaczone do tego, aby w następstwie utrzymać front natarć co najmniej równy frontowi podstawy wyjścia. Jeśli front oddziałów, które posuwają się naprzód, ulegnie zwężeniu, donośność artylerji pozwoli nieprzyjacielowi na urzeczywistnienie skupienia ognia, pod którego naciskiem natarcie wydłuży się, rozdrobni i wreszcie zatrzyma się.

Zazwyczaj lepiej jest przydzielać korpusom fronty tem węższe, im większego mają dokonać wysiłku; daje się im przez to środek do głębszego wykonania tego działania.

Artykuł 2.

Nawiązanie styczności i rozpoczęcie bitwy.

113. Rozpatrzenie wiadomości i zbadanie terenu pozwalają dowódcy armji na określenie:

obszaru, gdzie przygotował opór przeciwnik, jeśli jest na pozycji,

strefy, w której korzystnie będzie szukać pola bitwy, jeśli nieprzyjaciel jest w ruchu.

W każdym razie przed powzięciem ostatecznych zarządzeń niezbędne są dla dowódcy armji pewne bliższe

dane. Dostarczy mu ich nawiązanie styczności i rozpoczęcie bitwy.

NAWIĄZANIE STYCZNOŚCI.

114. Nawiązanie styczności z przeciwnikiem, stojącym na pozycji, ma na celu określić linję, na której stawia on silnie przygotowany opór.

W stosunku do przeciwnika w ruchu nawiązanie styczności polega na określeniu frontu jego poruszania się, na wysunięciu naprzód oraz utrzymaniu przed tym frontem oddziałów przeznaczonych do utworzenia linji ognia, pod której osłoną siły główne ukończą przygotowania do boju.

Nawiązanie styczności uskutecznia się stopniowo.

Jest ono najpierw dziełem kawalerji, która dąży do określenia zarysu frontu nieprzyjacielskiego. Pożyteczne jest dążyć do tego, aby pierwsze nawiązanie styczności odbyło się o ile możności jak najdalej, a w każdym razie co najmniej o tyle na przedzie, aby siły główne korpusu pierwszej linji były zabezpieczone od zaskoczenia przez artylerję nieprzyjacielską. Dla wypełnienia tego zadania można wzmacniać czasami kawalerję oddziałami wydzielonemi, składającemi się ze wszystkich rodzajów broni.

Następnie straże przednie korpusów pierwszej linji dokładnie ustalają nawiązaną styczność. Wspierają one, następnie luzują kawalerję, starają się, zależnie od okoliczności, złamać miejscowe opory, których kawalerja nie mogła opanować lub zatrzymać wysunięte oddziały nieprzyjacielskie, których nie mogła ona zwalczyć.

Od chwili nawiązania styczności zasadniczem zadaniem lotnictwa myśliwskiego armji jest zapewnić swobodę działania wojsku powietrznemu wielkich jednostek; lotnictwo to stara się jednocześnie oślepić obserwacyjne wojsko powietrzne przeciwnika.

ROZPOCZĘCIE BITWY.

115. W czasie nawiązywania styczności dowódcy korpusów pierwszej linji wzmacniają potęgę ognia straży przednich, które od tej chwili stanowią pierwszy rzut ich ugrupowania do bitwy; biorą oni w swe ręce przeprowadzenie boju w ich strefach działania.

Każdy z nich normuje wejście w linję i sposób działania oddziałów swego korpusu, według całokształtu zebranych wiadomości, zależnie od siły przeciwdziałań nieprzyjacielskich i stosownie do rozkazów, otrzymanych od dowódcy armji.

Działanie korpusów pierwszej linji odbywa się w pewnych punktach wybranych lub na całym froncie. Jeśli działanie to nie wystarcza do złamania oporu przeciwnika, określa go ono dokładnie i pozwala na utworzenie mocnego ogólnego frontu rozwijania armji.

Dowódca armji śledzi osobiście działanie korpusów, wkracza on od początku, określając punkty, których posiadanie będzie niezbędne do ogólnego rozwinięcia armji, używając w razie potrzeby artylerji armji i zmieniając w razie konieczności strefy działania korpusów.

Całość tych działań wstępnych stanowi pierwszy akt bitwy. Jest to r o z p o c z ę c i e b i t w y.

Na froncie ustalonym w styczności z nieprzyjacielem rozpoczęcie bitwy jest już dokonane; w każdym razie

może być konieczne w pewnych przypadkach przeprowadzenie działań przygotowawczych w celu polepszenia warunków wyjścia do natarcia.

Artykuł 3.

Prowadzenie bitwy.

116. Nawiązanie styczności i rozpoczęcie bitwy pozwalają dowódcy armji na stopniowe określenie jego manewru, wybranie części frontu, na której będzie się on starał złamać opór przeciwnika i w następstwie na dokończenie ogólnego rozwijania armji.

W miarę otrzymywania wiadomości dowódca armji wzmacnia niektóre korpusy pierwszej linji; w szczególności, po otrzymaniu propozycyj dowódcy artylerji armji, oddaje on do rozporządzenia dowódców korpusów część swego odwodu artylerji i określa rolę artylerji armji.

Uzupełnia on te zarządzenia, wprowadza do linji korpusy zatrzymane dotąd wtyle, kończy niezbędne wzmocnienia, używając w razie potrzeby artylerji jednostek zatrzymanych w drugiej linji i wyznacza miejsca dla odwodów armji.

Jednocześnie czuwa nad urządzeniem tyłów, zapewnia rozmieszczenie służb i zarządza sprowadzenie na miejsce amunicji i niezbędnego materjału.

Całokształt tych zarządzeń ma na celu zapewnić w czasie ściśle niezbędnym uruchomienie wszystkich środków, któremi rozporządza armja.

Zarządzenia te zmierzają do zorganizowania natarcia, które będzie przeprowadzone przy pomocy wszelkich środków, jakie dowódca armji może tu zastosować w sto-

sunku do kierunku, w którym powodzenie da rozstrzygające wyniki.

Inne natarcia będą odbywały się na całym froncie; będą one służyły do obramowania i do wsparcia głównego natarcia armji.

Z punktu widzenia wykonania nie można robić różnicy pomiędzy temi różnemi natarciami. Wszystkie będą przeprowadzone całkowicie, bez troski o wyrównywanie. Będą się one różniły tylko ilością użytych sił i rozciągłością frontów, wyznaczonych do każdego z nich.

Skoro bitwa przedłuża się dowódca armji w celu manewrowania może być zmuszony do zorganizowania kilku poważnych natarć, prowadzonych kolejno na różnych częściach frontu.

117. Wykonanie natarcia powinno o ile możności opierać się na zaskoczeniu. Sposoby, jakich należy używać w tym celu, były już wskazane: tajemnica przygotowań i w pewnych wypadkach krótkotrwałość przygotowania artyleryjskiego. Czasami może go nie być dzięki użyciu w natarciu licznych jednostek czołgów i potężnego lotnictwa.

Bez względu na to, czy było przygotowanie, natarcie wyrusza pod osłoną całej masy artylerji, której działanie przedłużają bomby lotnicze; jednocześnie lotnictwo poprzedza piechotę, działając ogniem swych karabinów maszynowych. Piechota posuwa się naprzód, starając się złamać kolejny opór nieprzyjaciela, zdezorganizować w jak najkrótszym czasie nieprzyjacielskie ugrupowanie i zawładnąć jego układem artylerji.

W miarę posuwania się naprzód łączność taktyczna jest mniej zapewniona, wzajemnie wspieranie się broni jest mniej ścisłe, przed walczącymi powstają trudności. Wtedy to działa w całej pełni wydatna przedsiębiorczość

podwładnych dowódców, dobrze powiadomionych o zamiarach dowództwa i przejętych zadaniem wyznaczonem ich jednostkom.

118. W każdej chwili bitwy dowódca daje odczuwać swój wpływ: przez działanie artylerji armji, która wzmacnia i przedłuża działanie artylerji korpusów i dywizyj, przez wprowadzenie lotnictwa bojowego do walki, wreszcie i przedewszystkiem przez użycie swych odwodów. Ustala on ich rozczłonkowanie i stopniowo przybliża je w ten sposób, aby zapewnić ich celowe wdanie się w walkę w strefie, gdzie może osiągnąć rozstrzygające wyniki. W miarę użycia odwodów czuwa nad tem, aby wszelkiemi środkami, będącemi w jego mocy, utworzyć na nowo swoje odwody. Nie waha się jednak, jeśli tego potrzeba, rzucić do walki swe ostateczne zasoby, aby wyrwać nieprzyjacielowi zwycięstwo.

W ten to sposób prowadzi on bitwę, stale dążąc do zespolenia woli i przedsiębiorczości swych podwładnych, które całkowicie skierował ku wspólnemu celowi.

W ten sposób nadaje on tej bitwie nietylko charakter jedności niezbędnej do osiągnięcia powodzenia, ale wyciska na niej silnie piętno swej osobowości, zarówno w wykonaniu jak i w pomyśle.

119. W razie, gdy pozycja, stanowiąca przedmiot natarcia, ma charakter „frontu ufortyfikowanego", określonego w punkcie 98, natarcie napotyka na szczególne trudności i zmusza do pewnych szczególnych zarządzeń.

Przy nawiązywaniu styczności straże przednie działają ostrożnie, aby uniknąć przedwczesnego wciągnięcia w walkę sił głównych.

Zbliżanie wykonywa się przeważnie nocą, aby nie narażać oddziałów na daleki ogień wzbraniający w terenie zawczasu wymierzonym przez nieprzyjaciela.

Natarcie wymaga materjalnych przygotowań, do których potrzebny jest większy okres czasu. W szczególności wymaga ono artylerji potężnej, licznej, dobrze zaopatrzonej, której ustawienie na stanowiskach musi być ściśle unormowane, a ogień starannie przygotowany.

Artylerja ta otworzy drogę natarciu piechoty, zapomocą dłuższego lub krótszego przygotowania, w czasie którego zniszczy ona przeszkody materjalne i zgniecie organa ogniowe przeciwnika. Dowódca armji oznacza czas trwania i ogólne warunki wykonania tego przygotowania.

Ponadto jest korzystne dla zdobycia zasadniczych przedmiotów użycie jednostek ciężkich czołgów, łamiących fortyfikacje przeciwnika, których nie zniszczyła artylerja w czasie przygotowania.

Dla wykonania natarcia dowódca armji wydaje szczegółowe instrukcje i ścisłe rozkazy, które mają na celu ścisłe uzgodnienie wysiłków, ustalenie zarządzeń specjalnych celem utrzymania zdobytego terenu oraz ustalenie wyraźnych przewidywań dla manewrów wykorzystania.

Zaskoczenie odgrywa poważną rolę w powodzeniu; dąży się do niego nawet wtedy, gdy jest konieczne długie przygotowanie artyleryjskie, a mianowicie przez celowe wybranie chwili szturmu.

120. Na „froncie ustalonym" bitwa zaczepna rozpoczyna się szturmem, wychodząc z położenia, jakie wytwarza bezpośrednia styczność, uzyskana oddawna.

Dokładna znajomość urządzeń nieprzyjacielskich oraz osłona, którą dają oddziały, stojące na froncie, pozwalają przedsięwziąć przygotowania do natarcia na długo zgóry; usiłuje się wykonać je nie rozbudzając czujności nieprzyjaciela, aby w ten sposób zapewnić natarciu korzyści zaskoczenia.

W zależności od rozwoju i siły fortyfikacyj, które powoduje ustalenie się frontu, bitwa będzie trwała częstokroć tak długo, że zmusi do organizowania kolejnych natarć. Przeznaczeniem ich jest zachwiać i rujnować front przeciwnika aż do chwili, gdy ostatnie uderzenie na zużytego nieprzyjaciela przełamie go w sposób rozstrzygający.

Artykuł 4.

Wykorzystanie powodzenia.

121. Ostateczne opanowanie terenu jest potwierdzeniem powodzenia. W czasie jednak ofensywy ogólnej bezsprzeczne zajęcie terenu nie może oznaczać kresu walki; niezwłoczne i zacięte wykorzystanie osiągniętego powodzenia jest konieczne, aby dokonać rozproszenia nieprzyjaciela i przeszkodzić mu w uporządkowaniu swych sił.

W tym celu wszystkie oddziały pierwszej linji zdatne do boju oraz kawalerja, poprzedzane przez lotnictwo, posuwają się dalej naprzód; pierwszym ich obowiązkiem jest utrzymanie lub odzyskanie styczności.

Kawalerja o ile możności działa w pustych przestrzeniach nieprzyjacielskiego ugrupowania lub na skrzydła i stara się wyprzedzić przeciwnika na jego linjach odwrotu.

Lotnictwo atakuje bezpośrednio te linje odwrotu, gdzie stara się dosięgnąć kolumn i taborów, aby ogniem swym zatamować ich ruch. Ponadto bierze za swój cel oddziały, będące jeszcze w porządku poza linją boju; atakuje je ogniem karabinów maszynowych i bombami z małej wysokości, dąży do ich rozproszenia i do zniszczenia w ten sposób wszelkiej manewrowej zdolności nieprzyjaciela.

Jeżeli nieprzyjaciel zatrzyma się na nowej pozycji, rozpoznanie jej wykonywa się bez zwłoki. Dowódca ar-

mji, który rozpoczął już posuwanie naprzód swoich środków, skupia je celem nowego natarcia, organizując je o ile możności jak najszybciej. Jednocześnie zbiera na nowo swe odwody.

122. Skoro bitwa kończy się niepowodzeniem, dowództwo ogranicza jego skutki, dążąc przedewszystkiem do zapewnienia sobie trwałego posiadania zdobytego terenu i do osłonięcia swego układu artylerji.

Pod osłoną najmniej zmęczonych oddziałów oraz artylerji dowództwo przystępuje do uporządkowania ugrupowania, do wycofania jednostek, które poniosły największe straty, i do szybkiego ponownego ich zorganizowania.

Uzupełnia ono amunicję i stany swych oddziałów, aby móc jak najwcześniej rozpocząć znów ofensywę.

II. OBRONA.

Artykuł 1.

Organizacja obrony.

123. Siła obrony polega na dobrym układzie ognia, na celowem urządzeniu terenu i na szybkiem manewrowaniu odwodami.

Na wszystkich szczeblach dowództwo jest zorganizowane w głąb.

Skoro warunki te są osiągnięte, armja może zwycięsko opierać się przy pomocy środków słabszych, niż te, które posiada nacierający, jeśli jej dowódca posiada jasny plan i niezłomną wolę.

PLAN OBRONY.

124. Zależnie od okresu czasu, jakim rozporządza dowódca armji, układa on mniej lub więcej szczegółowy plan obrony.

Plan ten określa zadanie armji, różne pozycje obronne, ogólne ugrupowanie armji, zadania i strefy działania korpusów pierwszej linji, zadania artylerji, wojska powietrznego i kawalerji armji, łączność z armjami sąsiedniemi lub środki do zabezpieczenia flanków jako też stanowiska odwodów armji.

W planie określa się również kolejność prac i nadmienia w razie potrzeby o przypuszczalnych wzmocnieniach lub wycofaniach, przewiduje się organizację i użycie służb.

Rozpoznanie i straże przednie muszą dać czas potrzebny do wykonania zarządzeń obronnych. Zadanie czat jest przedmiotem instrukcji lub rozkazu.

POZYCJE OBRONNE.

125. **Pozycję głównego oporu** wykreśla się w granicach, na które pozwala zadanie wyznaczone armji, wyzyskując jak najlepiej korzyści, które daje teren, a mianowicie: przeszkody, punkty obserwacyjne i zakrycia.

Pozycja głównego oporu polega na urządzeniu potężnych zapór ogniowych i przeszkód ciągłych, utworzonych na jej zewnętrznym skraju, a przeznaczonych do złamania natarcia przed tym skrajem i do uniemożliwienia wszelkiej próby przeniknięcia wewnątrz. Wnętrze pozycji jest urządzone w ten sposób, aby można było wznowić ciągłość zapory ogniowej przed nacierającym, w razie gdyby zdołał on zrobić wyłom i przeniknąć wewnątrz pozycji.

Pozycja głównego oporu powinna być obsługiwana przez liczne i łatwe komunikacje; teren, na który działa układ ognia, musi być odsłonięty i dobrze dozorowany z punktów obserwacyjnych.

126. **Pozycja czat** poprzedza pozycję głównego oporu. Celem jej jest dać armji czas na poczynienie zarządzeń bojowych i zabezpieczyć pozycję głównego oporu przed bezpośredniem uderzeniem nieprzyjacielskich oddziałów nacierających; ponadto powinna ona osłonić pozycję przed ogniem piechoty i artylerji okopowej.

Skoro przeciwnicy zatrzymują się w styczności, zarys zewnętrznego skraju pozycji czat zależy od okoliczności i późniejszych zamiarów dowódcy armji.

127. W przewidywaniu przerwania przez nieprzyjaciela pozycji głównego oporu, urządza się ztyłu **pozycje kolejne** nazwane drugą, trzecią i t. d.; odległość między niemi jest taka, aby nie mogły one być jednocześnie ostrzeliwane przygotowawczym ogniem artylerji; dąży się do stopniowego urządzenia ich jak pozycji głównego oporu.

128. **Pozycje ryglowe**, wytyczone poprzecznie i oparte o pozycję głównego oporu i pozycje kolejne, pozwalają ograniczyć przerwę, przywracając ciągłość frontu; tworzą one podstawy wyjścia do przeciwnatarć, kierowanych na flanki nacierającego, który przerwał pozycję głównego oporu. Przy pomocy specjalnych zarządzeń należy zapewnić, by pozycje te nie krępowały ruchu odwodów poza pozycją głównego oporu.

129. **Pozycje kolejne** umożliwiają dowódcy armji manewr, który stosuje on w razie potrzeby.

Może on wykorzystać pozycję czat do rozluźnienia natarcia nieprzyjaciela; może on również przenieść główny

opór na tę pozycję lub cofnąć go na drugą lub trzecią pozycję.

Skoro manewry te są usprawiedliwione przez okoliczności, powinny być zdecydowane na czas i przygotowane w szczegółach.

Pierwszym warunkiem dobrej obrony jest to, aby każdy, od dowódcy do szeregowca, znał swoje stanowisko i swoją rolę oraz, aby upewnił się co do tego w czasie ćwiczenia alarmowego.

Zmiany dokonywane w ugrupowaniu obronnem w ostatniej chwili są niezwykle niebezpieczne.

UGRUPOWANIE.

130. Przed bitwą jednostki są rozstawione w głąb, aby pod osłoną czat dać możność wypoczynku oddziałom i dokonać niezbędnych robót.

Jeżeli odległość od nieprzyjaciela wymaga tego, kawalerja i ewentualnie oddziały ubezpieczające podtrzymują z nim styczność przed pozycją czat.

Na pozycji czat utrzymuje się siły ściśle niezbędne do ubezpieczenia i do spełnienia zadania, które dowódca armji wyznaczył czatom.

131. Siły główne korpusów pierwszej linji znajdują się na pozycji głównego oporu i bezpośrednio na jej tyłach tak, aby we właściwym czasie mogły zająć stanowiska bojowe.

Wszystkie oddziały mają w boju za zadanie utworzyć linję ciągłego ognia, podtrzymywać ją lub przywracać jej ciągłość z początku na skraju pozycji głównego oporu, a w razie konieczności wewnątrz niej. Należy rozmieścić je wgłąb w celu zmniejszenia strat, ułatwie-

nia ponownego uporządkowania linji ognia i umożliwienia przeciwnatarć.

132. Odwody korpusów i odwody armji rozmieszcza się rzutami ztyłu za pozycją głównego oporu w ten sposób, by mogły wdać się w walkę szybko dla utrzymania całości tej pozycji.

W pewnych wypadkach dowódca armji może nakazać przydzielić małe załogi bezpieczeństwa do ważniejszych punktów oporu pozycyj tyłowych.

133. Dowódca armji określa strefy działania korpusów zależnie od ich zadań, podziału i ukształtowania terenu, komunikacyj i prawdopodobnego kierunku natarć; określa bliżej łączność między korpusami swej armji na różnych pozycjach jak również łączność własną z sąsiedniemi armjami. Jeśli armja jest na skrzydle, wydaje on zarządzenia celem zabezpieczenia flank poszczególnych pozycyj przy pomocy fortyfikacyj lub odwodów.

Ugrupowanie korpusów obok siebie ułatwia obronę i wykonywanie dowództwa. Dla manewru, a szczególnie gdy się przewiduje możliwość przejścia do natarcia, jest korzystne zachować w odwodzie cały zorganizowany korpus.

134. Artylerja jest również ugrupowana w głąb tak, aby było zapewnione działanie jej ognia w sposób stały we wszystkich chwilach bitwy. Główna jej masa pod osłoną pozycji głównego oporu powinna móc działać na strefy zbierania się i wyjścia nieprzyjacielskich natarć (1500 — 2000 m przed pozycją czat), na pozycję czat i na wnętrze pozycji głównego oporu.

Kilka bateryj można chwilowo wysunąć naprzód dla wykonania dalekiego ognia wzbraniającego oraz celem flankowania.

Artylerja wielkich jednostek, będących w odwodzie,

może być przejściowo rozmieszczona na kolejnych pozycjach, urządzonych wtyle za pozycją głównego oporu.

PRZYGOTOWANIE BITWY.

135. Dowódca armji nakreśla dowódcom korpusów hipotezy natarcia, które uważa za prawdopodobne i sposób w jaki zamierza prowadzić bitwę.

Dowódcy korpusów normują użycie swych oddziałów i zorganizowanie ognia wszelkiego rodzaju w celu utrzymania w całości pozycji głównego oporu oraz odebrania jej części w razie, gdy je utracono. Zasadniczem ich zadaniem jest obrona pozycji głównej; dla zapewnienia jej powinni przewidzieć użycie wszystkich swych środków.

Dowódca artylerji armji proponuje dowódcy armji ogólny plan użycia artylerji armji; baterjom armji, zatrzymanym do jego rozporządzenia, wydaje rozkazy co do ich działania.

Dowódcy wielkich jednostek, pozostawionych w odwodzie, dokonywają rozpoznania w związku z ich przypuszczalną rolą i używają swych oddziałów do wykonania wyznaczonych im robót.

136. Przygotowanie bitwy odbywa się pod bezpośrednią osłoną czat i artylerji.

W czasie tego przygotowania dowódca armji stara się poznać zamiary nieprzyjaciela.

W tym celu używa on swego lotnictwa obserwacyjnego; kieruje on metodycznie obserwowaniem i zarządza co jest niezbędne, aby usunąć w razie potrzeby swe lotnictwo od działania lotnictwa bojowego, zgromadzonego przez nieprzyjaciela w dużej sile do ofensywy.

Jeżeli styczność z nieprzyjacielem nie jest zbyt ścisła rozpoznaje również przy pomocy swej kawalerji i przy

pomocy działań o ograniczonych rozmiarach, których zadaniem jest dostarczyć mu jeńców.

Ponadto dowódca armji dąży do pokrzyżowania zamiarów przeciwnika przy pomocy ognia niszczącego, nękającego, wzbraniającego i bombardowania z powietrza; w pewnych wypadkach wyjątkowych może on uciec się do zastosowania gazów.

Artykuł 2.

Prowadzenie bitwy.

137. Dowódca armji stwarza warunki potężnej obrony oraz daje swej armji główną zdolność oporu przez jak najdokładniejsze przygotowanie.

Podczas bitwy oddziaływa on przy pomocy manewru ogniowego swej artylerji i przez użycie swych odwodów.

Podczas trwania bitwy zimna krew i wytrwałość dowódcy armji wykazują wszystkim walczącym jego wolę utrzymać się i wygrać bitwę na pozycji głównego oporu.

138. Skoro wiadomości wskazują, że przygotowuje się natarcie, dowódca armji nakazuje wykonać potężny ogień wzbraniający, przeznaczony do pochwycenia i zaskoczenia nieprzyjaciela na jego komunikacjach i dojściach, zanim zdąży on ugrupować się do natarcia.

Skoro zbliża się chwila natarcia, dowódca armji nakazuje przeciwdziałanie; ma ono na celu rozbicie ugrupowania nieprzyjaciela do natarcia, zanim zdąży on wyjść.

Ogień przeciwdziałający działa na piechotę i artylerję nieprzyjacielską jak również i na zasadnicze organa dowodzenia, których stanowiska rozpoznano: sta-

nowiska dowództw, punkty obserwacyjne, centrale telefoniczne i t. d., może również stanowić ciąg dalszy pewnych ogni wzbraniających.

Ogień wzbraniający i przeciwdziałający mogą doprowadzić do poważnego zużycia amunicji, wobec czego dowódca armji określa, zależnie od posiadanych zasobów, czas trwania ogni tego rodzaju oraz ustala warunki, w których dowódcy korpusów i dywizyj mogą zarządzić rozpoczęcie tych ogni.

139. Jeżeli mimo przeciwdziałania natarcie nieprzyjacielskie ruszyło, rozpoczyna się ogień powstrzymujący artylerji; ma on na celu złamać natarcie od chwili wyjścia. Ogień ten działa z początku w strefie czat, następnie przed pozycją głównego oporu oraz w razie konieczności wewnątrz tejże na punkty, gdzie przeniknął nieprzyjaciel. Ogień ten może być korzystnie zespolony z ogniem obezwładniającym artylerję nieprzyjacielską oraz z ogniem wzbraniającym na dojścia; w każdym razie zasadniczym celem artylerji jest wtedy nieprzyjacielska piechota, na którą stara się ona wywrzeć skutki zmasowanego ognia.

Do ognia powstrzymującego artylerji dołączają się przed urządzeniami obronnemi zapory ogniowe, które broń samoczynna piechoty pozwala utworzyć w dowolnej chwili z gwałtownością i ścisłością.

Jeżeli mimo to nacierające oddziały zdołały przejść przeszkody i zapory, piechota obrony rozpoczyna walkę zbliska ogniem i białą bronią; stracony teren odzyskuje się przeciwnatarciem.

140. Przeciwnatarcia bezpośrednie zwykle wykonywają jednostki pierwszej linji zanim nieprzyjaciel się opamięta; do wykonania tych przeciwnatarć zatrzymuje się

wpobliżu oddziały odwodowe. Działania ich bada się, przewidując różne możliwości. Przeciwnatarcia te wspiera się ogniem broni samoczynnej.

Większe wyłomy w pozycji głównego oporu mogą wymagać poważniejszych przeciwnatarć; organizuje się je przy pomocy oddziałów pozostawionych w odwodzie, obejmują one sprowadzenie i ugrupowanie tych odwodów, przygotowanie artyleryjskie oraz o ile możności użycie czołgów. Dowódcy dywizyj lub korpusów organizują te przeciwnatarcia w czasie jak najkrótszym i rozpoczynają skoro tylko są one rzeczywiście przygotowane. Przeprowadza się je i wykorzystuje według zasad przepisanych dla natarcia.

W razie przerwania frontu na przestrzeni kilku korpusów, dowódca armji sam musi zająć się opanowaniem położenia, dając swym odwodom rozkazy bezpośrednio oraz uzgadniając ogień i działania wielkich jednostek, które znajdują się dookoła przerwy.

Oczekując na przeciwnatarcie, oddziały, biorące udział w walce, trzymają się terenu i nienaruszonych fortyfikacyj oraz starają się naprędce urządzić ciągłą linję ognia.

141. Wskutek doznanego przez nacierającego niepowodzenia lub w wyniku przygotowanego zgóry manewru, dowódca armji może zadecydować przejście do natarcia.

Ruch ten rozpoczynają odwody wszystkich rodzajów broni; określa się starannie zajęcie przez nich stanowisk, strefę działania oraz przedmioty. Cała artylerja linji bojowej popiera ich wyjście. Następnie bitwę prowadzi się tak jak zwykłą bitwę zaczepną.

142. Z drugiej strony, powodzenie może się przeważyć na korzyść nacierającego.

Gdy wszystkie odwody rzucono już do bitwy, gdy nie można prowadzić dalej walki lub co najmniej utworzyć frontu, trzeba szybko wycofać armję na dostateczną odległość od nieprzyjaciela, aby ją uporządkować i wzmocnić posiłkami. Wykorzystuje się ciemności, aby rozpocząć ruch i ukryć go przed rozpoznaniem lotnictwa; ważną niezmiernie staje się wtedy osłona flanków i łączność z sąsiedniemi jednostkami.

Dowódca armji wskazuje kierunek posuwania się, rozdziela marszruty i określa warunki wykonania marszu. Zarządza wszystko co jest potrzebne do ulżenia kolumnom i zaopatrzenia ich. Czuwa nad tem, aby przenoszenie się wojska powietrznego odbywało się w warunkach pozwalających na usunięcie jego urządzeń z pod groźby ze strony nieprzyjaciela; jednocześnie zapewnia stałą możliwość użycia tego wojska w bitwie.

Dowódca armji określa linję, na której korpusy ustawią straże tylne, przeznaczone do umożliwienia odmarszu ich sił głównych. Linję tę wybiera się na takiej odległości od nieprzyjaciela, aby straże tylne mogły urządzić swój układ ognia, zanim zostaną zaatakowane. Kawalerję, jednostki piechoty, a zwłaszcza artylerji zachowane jeszcze w porządku, które dowódca będzie miał pod ręką, przenosi się niezwłocznie na linję straży tylnych celem rozpoczęcia jej urządzania.

Wszystkie rozporządzalne siły powietrzne będą swym ogniem brały udział w powstrzymywaniu posuwania się oddziałów nieprzyjacielskich. Dowódca może od nich wymagać poświęcenia się przy spełnianiu zadań na bardzo małych wysokościach.

Na drogach komunikacyjnych dokonywa się zniszczeń celem opóźnienia marszu i utrudnienia zaopatrzenia nieprzyjaciela.

Artykuł 3.

Luzowania.

143. W długotrwałej bitwie obronnej należy przeprowadzać luzowania.

Należy wycofać jednostki znużone przed całkowitem ich zużyciem. Stają się one znów zdatne do użycia w bitwie po pewnym czasie pobytu poza frontem.

Każde luzowanie w boju powinno być drobiazgowo przygotowane, zarówno w celu zaoszczędzenia oddziałom niepotrzebnych strat i zmęczenia jako też, aby nie narazić całości frontu. Luzowanie jest poprzedzone nawiązaniem styczności przez sztaby i kadry dowództw oraz przez rozpoznanie. Wyraźnie określa się warunki, w jakich dowódcy oddziałów luzujących obejmują dowództwo wyznaczonego im frontu.

Artykuł 4.

Manewr odwrotowy.

144. Obrona może obejmować manewr odwrotowy, który ma na celu opóźnić marsz nieprzyjaciela. Manewr ten polega na ruchach rozmieszczonych uprzednio kolejnych rzutów, z których każdy po spełnieniu swego zadania cofa się na znajdujący się ztyłu rzut. Głównemi czynnikami manewru odwrotowego są artylerja, kawalerja i lotnictwo. Przerwania boju dokonywa się przeważnie w nocy.

145. Manewr odwrotowy łączy się ze zniszczeniem komunikacyj, pozostawianych nieprzyjacielowi. Zniszczenia te wykonywa się stosownie do instrukcyj naczelnego wo-

dza i zwykle na takim froncie i na takiej głębokości, aby całkowicie uniemożliwić nieprzyjacielowi użycie dróg, kolei żelaznych, kanałów, terenów lądowania i t. d.

W tym celu dowódca saperów armji przygotowuje plan zniszczeń, które należy wykonać w różnych okolicznościach. Pewne stałe urządzenia minowe mogą być zawczasu naładowane; inne, których budowa zajmuje dużo czasu, są zgóry przygotowane; inne wreszcie można tylko przewidzieć.

Wykonanie zniszczeń nakazuje dowódca armji. Może on przekazać to prawo dowódcom podwładnych mu wielkich jednostek, określając ściśle warunki, w których można zarządzić naładowanie i wysadzenie.

Artykuł 5.

Ustalenie frontu.

146. Obrona może obejmować okresy ustalenia działań podczas których zadaniem armji jest tylko utrzymanie frontu w styczności z nieprzyjacielem.

W czasie tych okresów dowódca armji zajmuje się organizowaniem i wzmacnianiem obrony powierzonego jego pieczy frontu.

Prace na poszczególnych pozycjach prowadzi się wtedy według przewidywań na długi okres czasu, wykorzystując wszystkie zasoby fortyfikacji. Prowadzi się je tak, aby pozycje te mogły w każdej chwili nadawać się do dobrego wykorzystania w razie natarcia.

W ten sposób tworzy się stopniowo front ufortyfikowany. Pewne jego części, mniej lub więcej rozległe, zależnie od terenu, czasu, zasobów jakiemi rozporządza dowódca armji, mogą nabrać wartości podobnej do fortyfikacyj stałych.

Zasady przygotowania i prowadzenia bitwy obronnej przystosowuje się wtedy do tego szczególnego położenia.

Plan obrony zawiera zarządzenia bardziej drobiazgowe. Siły pozostawione na poszczególnych pozycjach można zmniejszać w miarę doskonalenia się fortyfikacyj. Można nawet pozostawić na miejscu tylko minimum sił, jednak trzeba przewidzieć na wypadek konieczności wzmocnienie, którego sposoby są zbadane w najprawdopodobniejszych przypuszczeniach taktycznych.

Wyposażenie i urządzenie tyłów przybiera takie rozmiary, aby ułatwić ruchy i zapewnić zaopatrywanie wszystkich sił, których użycie jest przewidziane.

Dowódca armji uruchamia wszystkie środki śledzenia jakiemi rozporządza, aby wykryć zaczepne zamiary nieprzyjaciela i zapewnić sobie czas, niezbędny do wzmocnienia zagrożonych punktów.

Bitwę prowadzi się tak, jak to było wskazane w punktach 137 i następnych.

ROZDZIAŁ VI.

KORPUS W BITWIE.

147. Organizacja korpusu, jego zasoby, zdolność do wchłaniania licznych oddziałów posiłkowych pozwalają mu rozpocząć bitwę i rozwijać ją aż do rozstrzygnięcia.

Rozciągłość frontu korpusu daje jego dowódcy środki do manewru, łącząc działania dywizyj i zapewniając im poparcie licznej artylerji, której obecna donośność pozwala na ześrodkowanie ognia wielkiej mocy.

Ogólne wskazówki, które znajdują się w punktach 111 i 112, a tyczące się kierunków i frontów, mają zastosowanie i do korpusów.

I. OFENSYWA.

Artykuł 1.

Marsz zbliżania.

148. Marsz zbliżania rozpoczyna się od chwili, kiedy korpus, maszerujący do bitwy, wkroczy w strefę, w której go może dosięgnąć artylerja nieprzyjacielska.

Ugrupowanie zbliżania nakazane przez dowódcę korpusu wynika z zarządzeń, które powziął on co do marszu zdala od nieprzyjaciela i które przystosował do przewidywań ustalonych ze względu na bitwę.

W pierwszej linji ugrupowanie to obejmuje ilość dywizyj niezbędną do utworzenia, od chwili nawiązania styczności, silnego frontu rozwinięcia. Siły, zatrzymane w drugiej linji, zmieniają się zależnie od położenia: korpus, który ma dokonać długiego wysiłku powinien zachować poważne odwody, mogą niemi być całkowite dywizje; korpus skrzydłowy często ugrupuje swe dywizje w głąb.

Oddziały nie wcielone do dywizyj, a szczególnie artylerja, zajmują w ugrupowaniu miejsce, pozwalające dowódcy korpusu na osobiste oddziaływanie, skoro uzna on to za pożyteczne.

Dowódca korpusu przesuwa swoje ugrupowanie, oznaczając kolejne linje do osiągnięcia przez straże przednie, przez czoło i przez tył sił głównych. Przystosowuje on je do położenia w danej chwili, zmieniając w razie po-

trzeby strefy marszu dywizyj i ich rozczłonkowanie, jako też stanowisko oddziałów nie wcielonych do dywizyj.

149. W czasie marszu zbliżania dowódca korpusu zarządza środki ostrożności, przepisane dla marszów w bliskości i w bezpośredniem pobliżu nieprzyjaciela oraz bierze stopniowo w swe ręce siły, mając na względzie bitwę.

Korpus maszeruje poprzedzany przez rozpoznanie oddziałów powietrznych i kawalerję oraz osłonięty strażami przedniemi.

Lotnictwo działa na przedzie przed najbardziej wysuniętemi oddziałami korpusu i metodycznie bada teren w strefie, którą mu wyznaczono; często obecność nieprzyjaciela ujawnią strzały skierowane do płatowców.

Wobec słabej swej siły kawalerja korpusu nie może udawać się daleko na całym froncie na poszukiwanie wiadomości; używa się jej w całości na wybranym kierunku, aby poszukiwać tam określonej wiadomości lub też przydziela się ją do straży przednich w celu współdziałania w bezpośredniem ubezpieczeniu; w każdym razie powinna ona utrzymywać ścisłą łączność z kawalerją armji, gdy ta działa przed korpusem.

Straże przednie zapewniają ubezpieczenie bezpośrednie. Zwykle każdą dywizję pierwszej linji osłania jedna lub kilka straży przednich. Straże przednie posuwają się skokami, w razie potrzeby wsparte przez oddziały artylerji, stojące na stanowiskach. Dowódca korpusu określa ogólne zadanie straży przednich, a często również ich skład.

150. Skoro staje się to konieczne, siły główne dywizyj schodzą z dróg; przyjmują one uszykowanie rozczłonko-

wane, pozwalające na wykorzystanie terenu, pozostają jednak ze względu na bój w ręku dowódcy.

Artylerja, będąca w rozporządzeniu dowódcy korpusu maszeruje rzutami, wykonywając skoki wielkich rozmiarów w ten sposób, aby zawsze mieć wystarczającą ilość bateryj, zdolnych do ostrzelania artylerji nieprzyjacielskiej, skoro się ta pokaże.

W bezpośredniej bliskości przeciwnika, stojącego na pozycji, marsz zbliżania jest przedsięwzięciem trudnem, które można wykonać w dzień jedynie pod osłoną artylerji i licznego lotnictwa. Często dowódca korpusu wykorzysta ciemność do doprowadzenia sił głównych do stanowisk wypadowych; ruch w tym wypadku wykonany będzie pod osłoną straży przednich, które przedtem w dzień zajmą konieczne punkty terenu.

Artykuł 2.

Nawiązanie styczności i rozpoczęcie bitwy.

151. Styczność nawiązują kawalerja korpusu i straże przednie.

Wobec nieprzyjaciela, który zajął pozycję, straże przednie dołączają się do kawalerji, zatrzymanej w styczności z nim; posuwają się one dalej w celu określenia pierwszej linji oporu przeciwnika, następnie urządzają się w terenie dla osłonięcia rozwijania się sił głównych i zwykle linja obsadzona przez nie staje się frontem, który zajmie korpus po dokonaniu rozwinięcia.

152. Rozpoczęcie bitwy przez korpus ma wtedy na celu ścisłe określenie wartości styczności i zawładnięcie punktami, których posiadanie ułatwi natarcie sił głównych.

Jest to dziełem pierwszego rzutu sił o składzie zmiennym, który zwykle obejmuje poza strażami przedniemi pierwsze części sił głównych i całą niezbędną artylerję.

Dowódca korpusu kieruje rozpoczęciem bitwy. Wskazuje on dywizjom pierwszej linji kierunek i strefy działania oraz zarządza natarcia dla sprawdzenia mocy frontu nieprzyjacielskiego.

Wspiera on lub wzmacnia dywizje artylerją, którą rozporządza. Zadania bojowe wojska powietrznego zaczynają występować obok zadań rozpoznania; rozpoczynają działać balony.

Jednocześnie w celu późniejszego natarcia dowódca korpusu zacieśnia swe ugrupowanie i zarządza wszystko, co jest potrzebne do zaopatrywania w amunicję; zazwyczaj przejdzie on do wykonania natarcia dopiero wtedy, gdy będzie posiadał wystarczające środki.

Artykuł 3.

Prowadzenie bitwy.

153. Dowódca korpusu prowadzi bitwę w strefie przydzielonej jego korpusowi.

Przy pomocy rozkazów oraz osobistego wpływania na podwładnych daje on wszystkim niezbędny impuls, zapewnia ścisłe uzgodnienie wysiłków w celu spełnienia zadania, powierzonego korpusowi.

Dowódca korpusu wydaje zarządzenia do natarcia stosownie do wiadomości uzyskanych przy rozpoczęciu bitwy i zgodnie z otrzymanemi rozkazami. Stara się on uzyskać powodzenie w kierunku lub na punktach zasadniczych, organizując tam natarcie główne, dla którego po-

święca maximum swoich sił; natarcie to łączy z innemi działaniami, które mają na celu poprzeć lub osłonić je.

154. Rozkazy do natarcia korpusu, jakie wydaje jego dowódca, zasadniczo tyczą się zadania dywizyj pierwszej linji, roli artylerji, wojska powietrznego oraz rozmieszczenia odwodów korpusu.

Dowódca korpusu wyznacza dywizjom pierwszej linji ogólny kierunek ich natarcia, kolejne przedmioty do osiągnięcia i strefę działania; określa wzajemne poparcie, jakiego mają sobie udzielać w ciągu bitwy, aby pomyślnie wykonać przewidziany przezeń manewr; oddaje do ich rozporządzenia niezbędne oddziały posiłkowe, a w szczególności artylerji i czołgów, uwzględniając zadania dywizyj i teren; czuwa wreszcie nad organizacją natarć dywizyj i w razie potrzeby reguluje ogólne warunki rozmieszczenia, przygotowania i rozpoczęcia natarcia.

Dowódca korpusu zasadniczo zapewnia przy pomocy artylerji, będącej w jego rozporządzeniu, zwalczanie artylerji przeciwnika i daleki ogień wzbraniający; ustala on zadania i ogólny rozdział tej artylerji. Dowódca artylerji korpusu tworzy zgrupowania artylerji oraz rozmieszcza je w terenie w warunkach możliwie jak najdogodniejszych do przedłużania i ewentualnego wzmocnienia działania artyleryj dywizyjnych. W ciągu bitwy dowódca korpusu manewruje ogniem swej artylerji i wdaje się w walkę przez ześrodkowanie ognia na punkty, w których chce rozwinąć całkowitą potęgę swego ognia.

Dowódca korpusu ustala użycie wojska powietrznego korpusu i niezależnie od danych mu przezeń zadań o przedmiotach określonych, ściśle oznacza warunki, w których ma ono czuwać nad polem bitwy; przepisuje on również korzystanie z terenów pomocniczych, jeżeli tereny lądowania są zbyt oddalone.

Odwody swe dowódca korpusu rozmieszcza i rozczłonkowuje w ten sposób, aby na punktach i kierunkach zasadniczych wdanie się ich w walkę było możliwe w czasie właściwym. Wprowadza je do boju, oddając do rozporządzenia dowódców dywizyj pierwszej linji, lub też, o ile chodzi o całą dywizję, używając jej na tej części frontu, gdzie chce dokonać wysiłku. W innych wypadkach, w celu zasilenia bitwy zastępuje on zużyte dywizje pierwszej linji dywizjami drugiej linji.

Jednostki odwodowe zajmują miejsce jednostek pierwszej linji albo przez przechodzenie, albo przez luzowanie.

Przechodzenie polega na przesunięciu przed jednostkę pierwszej linji jednostki drugiej linji, która prowadzi dalej natarcie nie przerywając go. Luzowanie ma na celu zastąpienie jednostki pierwszej linji na jej stanowiskach.

155. Skoro oddziały przeniknęły w pozycje nieprzyjaciela, dowódca korpusu usiłuje rozszerzyć wyłom i wykorzystać powodzenie.

Póki nieprzyjaciel wycofując się stawia jeszcze zorganizowany opór, dowódca korpusu używa wszystkich środków, aby dokonać jego rozprężenia. W tym celu posuwa się możliwie jak najszybciej w kierunku natarcia oraz nakazuje wysuwać naprzód amunicję i niezbędny materjał.

W czasie tego marszu naprzód wymaga się wiele inicjatywy od dowódców dywizyj—wobec szybkości posuwania się i trudności łączności technicznej. Często będzie korzystne przydzielić im chwilowo jednostki ciężkiej artylerji dalekonośnej korpusu.

Skoro posuwanie się jest zatrzymane przez nowy front oporu, dowódca korpusu ściąga potrzebne środki, bierze znowu swe siły w rękę i przygotowuje się do natarcia w najszybszym czasie.

W czasie wykorzystania powodzenia żywotną i konieczną sprawą jest naprawa komunikacyj; dowódca korpusu powierza to dowódcy saperów korpusu; wyznacza mu kolejność prac i daje mu do rozporządzenia niezbędne jednostki robocze.

Jeśli natarcie się nie powiodło, dowódca korpusu organizuje silną osłonę przy pomocy swej artylerji i oddziałów, pozostających w styczności, porządkuje swe siły, uzupełnia amunicję i stara się, aby mógł znów podjąć jak najszybciej ofensywę.

156. Jeśli atakowana pozycja ma charakter „frontu ufortyfikowanego" określonego powyżej (pkt. 97), natarcie wymaga specjalnych przygotowań i będzie prowadzone z pewnemi ostrożnościami.

Przed natarciem należy żądać od wojska powietrznego szczegółowego rozpoznania pozycji nieprzyjacielskiej; zresztą rozpoznanie to, będzie często ułatwione przez prace samej obrony, które ściśle wskażą rozmieszczenie pozycji i przedmiotów.

Nawiązania styczności dokona się w warunkach, wskazanych poprzednio (pkt. 151).

Zbliżanie najczęściej odbywać się będzie w nocy, przeprowadza się je aż na taką odległość, która pozwala piechocie na wykonanie szturmu w warunkach dogodnych do wyjścia.

Dowódca korpusu określa warunki przygotowania natarcia, stosując się do instrukcyj danych w tym względzie przez dowódcę armji, oraz daje zadanie, jakie przypada w czasie tego przygotowania artylerjom dywizji i korpusu.

Przydział ciężkich czołgów do korpusu często pozwoli na skrócenie czasu tego przygotowania i ułatwi przez to uzyskanie zaskoczenia.

Co zaś tyczy się samego wykonania natarcia, to dodać trzeba, że przeważnie można zgóry uregulować w sze-

rokim zakresie, rolę i wysiłek każdego. W każdym wypadku piechotę podtrzymuje i osłania w każdej chwili liczna artylerja; najczęściej towarzyszą piechocie czołgi.

Artykuł 4.

Wypadek gdy nieprzyjaciel jest w ruchu.

157. Całokształt powyższych wkazówek stosuje się szczególnie do rozwoju działania zaczepnego korpusu przeciwko nieprzyjacielowi, który zajął pozycję.

Skoro przeciwnik jest w ruchu i sam działa zaczepnie, dowódca korpusu, który posuwa się na jego spotkanie, układa zgóry w ogólnych zarysach swój plan walki stosownie do otrzymanych rozkazów i do właściwości terenu, na którym będzie poszukiwał pola bitwy. Dywizjom pierwszej linji wyznacza on kierunki i strefy działania, a w razie potrzeby daje im do rozporządzenia dodatkowe środki.

Korpus, zabezpieczony przez rozpoznanie wojska powietrznego i kawalerji oraz osłonięty przez swe straże przednie, wykonywa zbliżanie w uszykowaniu, które pozwoli mu wejść w walkę w dobrych warunkach.

Gdy kawalerja nawiązała styczność, straże przednie wspierają ją, potem luzują i posuwają się naprzód, opanowując punkty oporu, zdatne do ułatwienia rozwinięcia korpusu. Straże przednie nacierają w ten sposób aż do chwili, gdy siła przeciwdziałania przeciwnika zmusi pierwsze oddziały sił głównych do wdania się w walkę. Od tej chwili mocno trzymają się one terenu i zajmują front, na którym lub poza którym rozwiną się oddziały, przeznaczone do wsparcia ich lub wzmocnienia.

Rozpoczęcie walki następuje niezwłocznie po nawiąza-

niu styczności, ma ono na celu ostateczne unieruchomienie przeciwnika, ścisłe określenie frontu, na którym się zatrzymał i w razie potrzeby owładnięcie punktami, których posiadanie pozwoli korpusowi na wykonanie natarcia w pomyślnych warunkach.

Dowódca korpusu śledzi działanie straży przednich i od chwili rozpoczęcia walki obejmuje kierownictwo bojem w całej strefie działania korpusu. Wprowadzenie korpusu do boju dokonywa się w myśl punktu 152.

Następnie bitwa rozwija się przez natarcie, które prowadzi się w podobny sposób, jak przeciw nieprzyjacielowi, zajmującemu pozycję. W interesie dowódcy korpusu leży jak najszybsze wykonanie przygotowań do natarcia, aby w ten sposób uprzedzić inicjatywę przeciwnika.

II. OBRONA.

Artykuł 5.

Organizacja obrony.

153. Dowódca korpusu poświęca wszystkie swoje siły celem utrzymania pozycji głównego oporu, którą określił dowódca armji.

Skoro otrzymał on od dowódcy armji wskazówki co do ogólnego zarysu tej pozycji, wydaje konieczne rozkazy dla pierwszego rozmieszczenia swych oddziałów i następnie, po rozpoznaniu terenu, łączy w jeden plan korpusu zarządzenia, wydane celem zorganizowania obrony w wyznaczonej mu strefie.

Zarządzenia te zasadniczo tyczą się następujących punktów:

zarys i urządzenie kolejnych pozycyj w sposób ogólny, wyznaczonych przez dowódcę armji;

wielkie jednostki wysunięte na pierwsze linje, ich zadania, strefy działania, środki dodatkowe oddane do ich rozporządzenia;

czaty, zadania, rozmieszczenie;

zadanie wojska powietrzego i kawalerji;

podział ogólny i użycie artylerji;

użycie wojska saperskiego i bataljonów pionierów;

jednostki odwodowe, przewidywanie co do ich użycia, początkowe stanowiska;

łączność między dywizjami korpusu oraz z korpusami sąsiedniemi;

zarządzenia co do użycia służb, łączności, amunicji, materjału.

URZĄDZENIE POLA WALKI.

159. Urządzenie pola walki prowadzi się według zasad wyłożonych poprzednio (pkt. 105).

Dowódca korpusu określa kolejność robót, jakie należy wykonać na różnych pozycjach; wyszczególnia te, które przypadają oddziałom odwodowym, pozostającym w jego rozporządzeniu.

Ustala on ogólną organizację komunikacji i łączności technicznej w strefie korpusu i rozdziela przeprowadzanie jej między dywizje oraz jednostki, które mu podlegają bezpośrednio.

Wreszcie dowódca korpusu zapewnia dopływ i rozdział między swe jednostki materjału, potrzebnego do wykonania prac; wskazówki w tym względzie wydaje on dowódcy saperów korpusu.

UGRUPOWANIE.

160. Dywizje pierwszej linji wystawiają czaty. Na wypadek natarcia nieprzyjacielskiego czaty otrzymują zadanie proste i ścisłe: wycofanie się lub obrona na miejscu. W każdym wypadku powinny być one wsparte przez część artylerji korpusu.

Skoro przeciwnik znajduje się na pewnej odległości, styczność przed frontem czat powinna nawiązać i utrzymać kawalerja i ewentualnie oddziały ubezpieczające, których skład i zadanie określa dowódca korpusu.

161. Siły główne dywizyj pierwszej linji rozmieszcza się na pozycji głównego oporu; ustawia się tam środki ogniowe, w ten sposób je kombinując, aby przed tą pozycją uzyskać potężną i ciągłą zaporę ogniową. W okresie gdy natarcie nie grozi natychmiast, część oddziałów może pozostawać ztyłu poza pozycją głównego oporu, tak by umożliwić wykonanie niezbędnych robót oraz wygodniejszy postój. Oddziały te jednak powinny być w możności zająć na pierwszy znak swe stanowiska bojowe.

162. Artylerja jest rozczłonkowa w głąb jak to było powiedziane poprzednio (pkt. 134). Wszystkie baterje korpusu powinny móc wziąć udział w walce przed pozycją głównego oporu; ponadto zgrupowania będące w rozporządzeniu dowódcy korpusu powinny być w stanie zapewnić zwalczanie bateryj i daleki ogień wzbraniający; działanie ich przedłuża w razie potrzeby artylerja armji. Dowódca artylerji korpusu przygotowuje ześrodkowanie ognia na ważne punkty terenu, opracowuje ewentualne wdanie się w walkę zgrupowań, będących w rozporządzeniu korpusu, na korzyść sąsiednich wielkich jednostek, jako też pomoc, której zażąda korpus od artylerji tych wielkich jednostek.

163. Dowódca korpusu stawia swe odwody ztyłu za pozycją głównego oporu i rozczłonkowuje je w celu użycia do obrony tej pozycji. Przed bitwą postój odwodów odpowiada zwykle potrzebie dogodnego wykonania robót; skoro jednak natarcie jest bliskie, dowódca korpusu sprowadza każdy oddział na jego stanowisko alarmowe.

Nakazuje on przygotowanie przeciwnatarć, których wykonanie przewiduje przy użyciu swych jednostek odwodowych.

Poleca również zbadać sprawę ewentualnego obsadzania pozycji drugiej linji w warunkach, ustalonych przez rozkazy dowódcy armji.

Artykuł 6.

Prowadzenie bitwy.

164. Podczas całego okresu, który poprzedza bitwę, dowódca korpusu dąży do tego, by ściślej określić wiadomości o siłach i zamiarach nieprzyjaciela.

W tym celu wprowadza on w działanie swe obserwacyjne wojsko powietrzne w przydzielonej mu strefie oraz w pewnych wypadkach swoją kawalerję. Ściśle określa punkty, które mają zbadać oraz zestawia wiadomości od nich uzyskane z otrzymanemi od dowódcy armji.

Dowódca korpusu, będąc w styczności z nieprzyjacielem, może zarządzić wypady, mające na celu wzięcie jeńca.

Skoro natarcie nieprzyjacielskie wydaje się bliskie, nakazuje on rozpoczęcie ognia wzbraniającego i przeciwdziałającego w warunkach określonych przez dowódcę armji. W razie potrzeby żąda współdziałania artylerji armji oraz ewentualnie lotnictwa niszczycielskiego.

165. Jeśli natarcie zdołało wyruszyć, bitwa toczy się tak, jak to było już powiedziane (pkt. 139).

Dowódca korpusu oddziaływa w toku bitwy przy pomocy manewru ogniem swej artylerji i przez wprowadzanie do walki swych odwodów.

Cała artylerja, będąca w bezpośredniem rozporządzeniu dowódcy korpusu, uczestniczy w ogniu wzbraniającym i przeciwdziałającym, a następnie w ogniu powstrzymującym, stosownie do planu, ustalonego przez dowódcę artylerji i zatwierdzonego przez dowódcę korpusu. Plan ten powinien się nadawać do kombinacyj ogniowych, których mogą wymagać różne ewentualności walki.

W czasie działania używa się odwodów do przywrócenia ciągłości linji ognia na pewnej części frontu, do przeciwnatarcia lub do zluzowania jednostek zmęczonych.

W czasie całego trwania bitwy dowódca korpusu przez swe osobiste oddziaływanie i zachowanie się utrzymuje w swych podwładnych wolę zwycięskiej obrony pozycji głównego oporu i postanowienie złamania na niej energji zaczepnej nieprzyjaciela.

166. Dowódca korpusu poleca opracować zgóry przeciwnatarcia, które w różnych okolicznościach mogą być wykonane przez jego jednostki odwodowe; przedewszystkiem zwraca się tu uwagę na odebranie punktów, których zachowanie jest konieczne do utrzymania pozycji głównego oporu.

Odwody, przeznaczone do współdziałania w przeciwnatarciu, oddaje się zwykle, celem wykonania go, pod rozkazy dowódcy tej dywizji, na której korzyść są wprowadzone do walki.

Jeśli jednak przeciwnatarcie wykonywa cała dywizja odwodowa, wykonaniem kieruje sam dowódca korpusu.

Zapewnia on wtedy ustawienie tej dywizji na stanowisku wyjściowem, określa jej przedmiot i strefę działania oraz oddaje do rozporządzenia jej dowódcy artylerję mającą ją wspierać bezpośrednio; ponadto dowódca korpusu reguluje na korzyść tej dywizji użycie artylerji, którą sam rozporządza i żąda w miarę potrzeby współdziałania artylerji i lotnictwa armji; zespala wreszcie działanie oddziałów sąsiednich i organizuje pomoc wszelkiego rodzaju, a w szczególności wsparcie ogniem, które mają dać jednostki sąsiadujące z przeciwnatarciem.

W czasie gdy dywizja się zbliża, jej dowódca nawiązuje łączność z dowódcami dywizyj w linji, na których froncie ma działać; rozwija swe oddziały naprzeciw swego przedmiotu i daje rozkaz do natarcia.

Przygotowanie wykonywa się w czasie lub po marszu zbliżania dywizji; ognie wzbraniające odcinają oddziały nieprzyjacielskie, zajmujące przedmiot, od ich odwodów.

Natarcie wychodzi, skoro tylko jest gotowe i jest dobrze podtrzymane ogniem otaczających je jednostek; wydaje się specjalne zarządzenia celem zapewnienia piechocie skutecznego wsparcia artyleryjskiego, które ją osłoni od zwrotów zaczepnych nieprzyjaciela.

167. Luzowanie odbywa się o ile możności podczas okresów zastoju w boju. Zwykle przeprowadza się ją pod kierunkiem dowódcy jednostki luzowanej.

168. Przejście do ofensywy następuje według zasad już wyłożonych (pkt. 141).

W razie odwrotu wydziela się straże tylne, silnie wyposażone w artylerję i ustawia się je dostatecznie daleko od linji bojowej, aby mogły urządzić swój układ ognia, zanim zostaną napadnięte przez nieprzyjaciela; nie-

które pozycje wtyle mogą czasami nadawać się do tego celu. Siły główne korpusu odchodzą pod osłoną tych straży tylnych, które po spełnieniu swego zadania korzystają zwykle z nocy, by się wycofać.

169. Prowadzenie obrony na „froncie ufortyfikowanym", określonym jak w punkcie 98, pozwala dowódcy korpusu wykorzystać moc przeszkód i trwałość schronów w celu utworzenia jak najmniejszym kosztem linji bojowej i zachowania w wyniku tego poważniejszych odwodów.

Układ ognia, swobodnie zorganizowany i bardziej dokładny dzięki starannemu wyznaczeniu w terenie, powinien być doprowadzony do tego, by działał z największym skutkiem i szybkością.

Obronę przeciw czołgom przeciwnika należy przygotować przez rozmieszczenie specjalnej artylerji i utworzenie przeszkód zdolnych zatrzymać posuwanie się czołgów: pola minowe, przekopy, przeszkody terenowe i t. d.

Liczniejszych i pewniejszych komunikacyj używa się do natychmiastowego i pewnego działania odwodami.

Urządzenie pozycji czat często pozwala wykorzystać ją nietylko do dania siłom głównym czasu do przeprowadzenia zarządzeń bojowych, lecz również i do zorganizowania pierwszego oporu, który, dobrze wsparty ogniem, rozluźni natarcie zanim dosięgnie ono pozycji głównej.

ROZDZIAŁ VII.

DYWIZJA W BOJU.

170. Dowódca dywizji dowodzi różnemi broniami i zespala ich działanie we wszystkich fazach boju. Jedynie ścisła łączność broni i ich jednoczesny wysiłek pozwalają na osiągnięcie pomyślnych wyników.

I. BÓJ ZACZEPNY.

171. Decyzja co do natarcia powinna poprzedzać rozpoczęcie boju; wynika ona z zadania, otrzymanego przez dywizję.

Dowódca dywizji jak najwcześniej ustala w ogólnych zarysach swój plan boju; szczegóły tego planu najczęściej oznacza podczas nawiązywania styczności. W chwili tej wiadomości przez niego posiadane będą najprawdopodobniej niezupełne; gdyby jednak chciał zbytnio je wyjaśniać, naraziłby się na utratę inicjatywy natarć lub zużyłby się w działaniach drugorzędnych.

Jeśli jego pierwszy przedmiot nie był wyznaczony przez dowódcę korpusu, dowódca dywizji wybiera go sam na kierunku i w strefie wyznaczonych dla dywizji. Na wybór tego przedmiotu zwykle wpływają dogodności, jakie nastręcza teren dla posuwania się piechoty i dla wsparcia jej ogniem artylerji, możliwości użycia czołgów i taktyczne znaczenie przedmiotu.

Zdobycie tego przedmiotu jest zadaniem natarcia prowadzonego wszystkiemi siłami, których można użyć w tym wypadku.

Do dobrego wykonania tego natarcia mogą być niezbędne drugorzędne działania: jedne do zdobycia punktów

terenu, których uprzednie zajęcie narzuca się, inne do zapewnienia natarciu skutecznego obramowania.

Skoro uzyskano powodzenie i pierwszy przedmiot osiągnięto, dowódca dywizji przechodzi do natarcia na dalszy przedmiot, aby w ten sposób bez straty czasu rozwinąć manewr.

Artykuł 1.

Marsz zbliżania.

172. Dywizja wykonywa marsz zbliżania w sposób podany w punktach 148, 149 i 150, przekształcając stopniowo w celu boju swe ugrupowanie marszowe.

Artylerja znajduje się w gotowości szybkiego wdania się w walkę; nawiązuje ona łączność z piechotą, śledząc uważnie jej posuwanie się i wysuwa jak można najbardziej naprzód swe wywiady.

Kawalerja i lotnictwo dywizyjne wyświetlają położenie podczas marszu; celem ich obserwacji i badań jest nietylko położenie nieprzyjaciela, lecz również rodzaj oraz stan terenu: komunikacje, przeszkody, osłony, urządzenia obronne i t. p.

Dywizja osłania się jedną lub kilkoma strażami przedniemi w zależności od ilości kolumn i od szerokości frontu marszu.

Dowódca dywizji maszeruje przy siłach głównych. Oznacza on kolejne linje do osiągnięcia przez straże przednie i siły główne.

173. Skoro tego wymaga położenie, dowódca dywizji nakazuje przyjąć „ugrupowanie rozczłonkowane".

Jest ono ugrupowaniem, które skupia w rękach dowódcy siły i jest uszykowaniem przygotowawczem do walki. Jednostki w niem są rozstawione w głąb i wszerz w strefie

wyznaczonej dla dywizji i w ten sposób, by mogły składnie poruszać się, wykorzystując teren, i przejść szybko do rozwinięcia. W miarę możności kryjąc się przed obserwacją z powietrza i wystawiając obronę ogniową, osłaniają się one przed działaniem nieprzyjacielskiego lotnictwa. Zwykle w bliskości nieprzyjaciela narzuca się konieczność ugrupowania rozczłonkowanego.

Marsz zbliżania doprowadza do ustawienia dywizji naprzeciw jej przedmiotów natarcia; oddziały przeznaczone do natarcia okrążającego odchodzą na swe miejsca w odpowiednim czasie, aby pozostało im tylko rozwinąć się wprost naprzeciw swego celu.

Artykuł 2.

Nawiązanie styczności i wprowadzanie do boju.

174. Straże przednie uzupełniają działanie oddziałów wysuniętych, które zdołały nawiązać styczność.

Gdy przeciwnik zatrzymał się i stworzył linję ogniową, posiadającą luki, straże przednie zwykle łamią przez obejście miejscowy opór, którego oddziały wysunięte nie mogły zwalczyć. Skoro zaś dojdą do ciągłego frontu oporu działają ostrożnie i zaczynają od pewnego urządzenia się w terenie.

Dowódca dywizji rozwija siły główne na froncie wytyczonym przez swe straże przednie lub wtyle za nim.

175. Dowódca dywizji śledzi działania straży przednich, ocenia wartość nawiązanej styczności i daje o tem znać dowódcy korpusu.

Skoro dowódca dywizji wnosi, że nieprzyjaciel znajduje się na swej linji czołowej, stara się wyświetlić położenie.

W tym celu nakazuje wykonanie działań częściowych na pewne przedmioty, wybrane wobec ich znaczenia dla dalszego ciągu działań (punkty obserwacyjne, punkty oporu) i wobec możliwości, jakie przedstawiają dla natarcia piechoty w ograniczonym składzie. Tym działaniom częściowym zapewnia on przygotowanie, wsparcie i obramowanie ogniem, który nigdy nie jest zbytnio skuteczny. Siły główne trzymane są w gotowości do wdania się w walkę.

W razie powodzenia dowódca dywizji w podobny sposób prowadzi dalej posuwanie się, kombinując manewr i ogień.

Po dojściu do pozycji, która zdaje się być silnie broniona, dowódca ustawia swą dywizję na silnym froncie rozwinięcia i wydaje zarządzenia do natarcia.

Wprowadzona do walki piechota posuwa się na swe przedmioty, jak najbardziej wykorzystując teren i stale pozostając w ścisłej łączności ze swą artylerją, która powinna być w stanie w każdej chwili wesprzeć ją w sposób skuteczny. Wojsko powietrzne stara się określić stanowiska nieprzyjacielskich bateryj, odszukać nieprzyjacielskie ugrupowania oraz wyjaśnić poruszenia ztyłu poza frontem; zapewnia ono również łączność piechoty, będącej w walce, z dowództwem i artylerją.

Artykuł 3.

Natarcie.

UGRUPOWANIE DO BOJU.

176. Dywizja przegrupowuje się w celu natarcia w czasie wprowadzania jej do boju. To ugrupowanie dywizji do walki składa się zazwyczaj z linji bojowej, artylerji i odwodów dywizyjnych.

177. Linja bojowa obejmuje część piechoty, ewentualnie czołgi, a czasem oddziały artylerji. Wszystkie te oddziały podlegają dowódcy, wyznaczonemu przez dowódcę dywizji; dowódcą tym jest zasadniczo dowódca piechoty dywizyjnej.

Piechotę linji bojowej rozmieszcza się pod osłoną i nawprost jej przedmiotów działania. Jest ona rozczłonkowana w kilka rzutów, aby móc podsycać natarcie i manewrować.

Uwzględniając możliwości, jakie daje teren, ustawia się czołgi do działania na główne przedmioty. W strefach, narażonych na daleką obserwację, należy przewidzieć wyprowadzenie czołgów do boju na szerokich frontach, aby w ten sposób uchronić je przed ułatwionem ześrodkowaniem ognia nieprzyjacielskiej artylerji. Jeśli zamierzone jest głębokie działanie zaczepne, trzeba rozdzielić czołgi na kilka rzutów.

W pewnych wypadkach mogą być czasowo oddane do rozporządzenia piechoty oddziały artylerji (baterje, plutony, oddzielne działa) do niszczenia pewnych przejawów oporu działaniem bliskiem; wtedy te oddziały przygotowane są do tego, by posuwać się jak najbliżej za piechotą.

178. Całość artylerji, z wyjątkiem tych oddziałów, jest rozczłonkowana w zgrupowania przystosowane do uszykowania piechoty i zdolne jednocześnie do wzięcia udziału w ześrodkowaniach ogniowych, których wymagałyby okoliczności bojowe.

Dowódca dywizji dzieli zwykle swą artylerję na dwie części:

jedną, zwaną bezpośrednio wspierającą, która towarzyszy swym ogniem jak najbliżej piechocie według zgóry ustalonego planu lub na jej żądanie; żądaniom tym artylerja bezpośrednio wspie-

rająca jest obowiązaną czynić zadość w każdej chwili boju;

druga część, zwana artylerją ogólnego działania, pozwoli dowódcy na wywarcie wpływu w czasie walki przy pomocy ześrodkowań ogniowych na potrzebne punkty; najczęściej artylerja ta przedłuża ogień bezpośrednio wspierający przy pomocy tak zwanego ognia osłaniającego.

Całość, składająca się z tych dwóch części, znajduje się pod rozkazami dowódcy artylerji dywizyjnej, który tworzy zgrupowania, wyznacza zadania, przydziela pozycje i punkty obserwacyjne.

Ogólnie biorąc, uszykowanie artylerji będzie wysuwane jak można najdalej ku przodowi; zazwyczaj dywizjony bezpośrednio wspierające ustawia się na osi natarcia; dążąc do skutków ognia podłużnego, można pewne baterje, w porozumieniu z dywizjami sąsiedniemi, ustawić w ich strefie działania.

179. Odwody dywizyjne tworzy się z niezaangażowanej piechoty i ewentualnie z czołgów. Dowódca dywizji może z pożytkiem zatrzymać cały pułk w odwodzie, jeśli ma przeprowadzić manewr; zwykle potrzebne jest to zarządzenie w wypadku, gdy dywizja znajduje się na skrzydle.

Odwody są rozczłonkowane i rozmieszczone w zależności od przewidywanego ich użycia: wsparcie natarć, manewry dla wyzyskania powodzenia, ewentualnie przedłużenie linji bojowej lub osłona odkrytej flanki. W pewnych wypadkach odwody mogą być chwilowo umieszczone na pozycji odwrotowej w oczekiwaniu na ich użycie.

WYKONANIE NATARCIA.

180. Skoro dywizja przyjęła uszykowanie bojowe, przechodzi ona do natarcia z chwilą, gdy jest już gotowa lub częściej w chwili oznaczonej przez dowódcę korpusu.

Natarcie powinno wychodzić ze stanowisk, leżących nawprost przed przedmiotem, iść w ściśle określonym kierunku, być dobrze wsparte ogniem i mieć osłonięte flanki.

Piechota wyrusza o oznaczonej godzinie lub na umówiony sygnał, poczem posuwa się ku swemu przedmiotowi, zwykle skokami, mając ciągle zapewnione przygotowanie i poparcie przy pomocy ognia. Posuwa się ona jak najbliżej za pociskami swej artylerji i przesuwa rzutami swój własny sprzęt ogniowy celem zapewnienia sobie samodzielnie ciągłego wsparcia ogniem. Jednostki piechoty działają w ścisłej łączności z czołgami i manewr swój przystosowują do właściwości terenu. Lotnictwo, pracujące dla piechoty, prowadzi dla niej rozpoznanie i przyczynia się do zapewnienia łączności piechoty z dowództwem i z artylerją.

Pierwszy swój rzut piechota tworzy w ten sposób, aby podnieść w najwyższym stopniu potęgę swego ognia, unikając jednak zgęszczenia, któreby mogło przyczynić się do zwiększenia jej strat bez pożytku.

Wzmacnia się raczej te jednostki, które pomyślnie nacierają, aby manewrem wesprzeć jednostki chwilowo zatrzymane.

W ten sposób natarcie zyskuje teren, druzgocąc nieprzyjaciela swym ogniem i zmuszając go do opuszczenia stanowisk lub do wkopania się. Jeśli nieprzyjaciel utrzymał się na swych stanowiskach, natarcie przechodzi w szturm.

181. Szturm łamie ostatecznie opór nieprzyjaciela, grożąc mu niewątpliwem zniszczeniem w walce zbliska. Szturm jest przygotowany i towarzyszy mu ogień doprowadzony do najwyższej mocy. Szturm przeprowadza pierwszy rzut; następne posuwają się za nim o ile możności z jednego stanowiska ogniowego na drugie, gotowe zasilić natarcie lub utworzyć oparcie.

Odległość szturmowa zmienia się w zależności od rodzaju i stanu gruntu; gdy jest zbyt mała, może przeszkodzić artylerji w wykończeniu przygotowania na pierwsze linje nieprzyjacielskie; przy zbyt wielkiej odległości piechota nie jest w możności po szybkim marszu dojść do nich w dobrych warunkach.

Szturm rusza bądź o wyznaczonej godzinie, bądź na umówiony sygnał.

Gdy przedmiot zdobyto, oddziały szturmujące oczyszczają go i mocno zajmują pod osłoną artylerji, unikając zbytniego skupiania się. Doprowadza się jednostki do porządku i zaopatruje je, przystosowuje się ogień piechoty i artylerji, urządza połączenia, fortyfikuje powierzchownie teren. Choćby najsłabszą obsadę zostawia się na miejscu, aż do zdobycia następnego przedmiotu.

182. Natarcie na następny przedmiot przygotowuje się natychmiast. Zależnie od rodzaju tego przedmiotu i terenu, który przed nim leży oraz od dokonanego już wysiłku natarcie prowadzą dalej te same jednostki lub podejmuje się je dopiero po zmianie uszykowania i wprowadzenia do walki świeżych oddziałów. W tym ostatnim wypadku luzowanie i przechodzenie linji przeprowadza się tak, by nie zachwiać frontem i uniknąć strat spowodowanych chwilowem skupieniem oddziałów.

Z chwilą, gdy jest to pożyteczne, dowódca dywizji

wysuwa naprzód swą artylerję; wykonywa ona poruszenia swe w ten sposób, aby stale była w możności udzielać piechocie skutecznego poparcia.

Dowódca dywizji reguluje ruch swych oddziałów oraz ich użycie we właściwym czasie, aby zapewnić ciągłość wysiłków i przeszkodzić nieprzyjacielowi w opanowaniu się. W miarę tego jak dowódca zużywa swe odwody, stara się stworzyć znów jednostki rozporządzalne z wycofanych z ognia oddziałów.

W ten sposób przeprowadza się natarcie od przedmiotu do przedmiotu, nie troszcząc się o równanie z jednostkami sąsiedniemi, jedynie dbając o osiągnięcie końcowego przedmiotu natarcia.

Noc wykorzystuje się do poprawienia ugrupowania z końca dnia, do uporządkowania, zaopatrzenia lub zluzowania jednostek, które weszły w walkę, do urządzenia zdobytej pozycji, wreszcie do przywrócenia łączności technicznej i ulepszenia komunikacyj. Noc może być również wykorzystana do przejścia stref trudnych do przebycia w dzień i do umożliwienia przez to oddziałom prowadzenia nazajutrz ich natarcia w pomyślnych warunkach.

183. W wypadku, gdy atakowana pozycja ma charakter silnie ufortyfikowanego frontu, według określenia w pkt. 98, natarcie wymaga specjalnych zarządzeń.

Przed natarciem dowódca dywizji dąży do uzyskania ścisłych wiadomości, potrzebnych do ustalenia programu zniszczeń, których trzeba zażądać od artylerji, oraz określa ściśle przedmioty, wyznaczone dla piechoty. W tym celu nakazuje on — głównie swemu wojsku powietrznemu — szczegółowe rozpoznanie i stara się zdobyć jeńców.

Dla ułatwienia zorganizowania i przygotowania natarcia nakazuje on sporządzenie w dużej podziałce topo-

graficznych szkiców pozycji nieprzyjacielskiej i dojść do niej. Na tych szkicach oznacza się urządzenia obronne przeciwnika, stanowiska artylerji, stanowiska dowództwa, strefy postoju i zbiórki odwodów, komunikacje, ścieżki i przejścia, z których się korzysta. Wstępna ta praca będzie bardzo uproszczona w wypadku, gdy posiada się plan kierunkowy.

Zarządzenia, tyczące się przygotowania i wykonania natarcia, są złączone w rozkazy o tyle szczegółowe, że zawierają wszystkie niezbędne wyjaśnienia, w szczególności co do użycia artylerji. Korzystne jest uzupełnianie tych rozkazów szkicami.

Oddziały nacierające są rozczłonkowane w ten sposób, aby mogły zapewnić oczyszczenie schronów obrony bez zbytniego zwalniania tempa posuwania się. Specjalnym, zgóry wyznaczonym jednostkom, zaopatrzonym w specjalny sprzęt, poleca się dokonanie tego oczyszczenia. Zarządzenia co do wydzielenia ludzi, przewidziane w tym celu, spowodują zwykle zmniejszenie głębokości terenu, który jednostka o danym stanie zdolna jest zdobyć. Należy to uwzględniać przy przechodzeniu linji i luzowaniach.

184. Czasami, w wypadku frontu ufortyfikowanego, jest konieczne wykonanie małych działań, mających na celu oczyszczenie przedpola pozycji nieprzyjacielskiej i zapewnienia sobie posiadania ważnych punktów tego terenu.

Zarówno te działania jak i działania mające na celu tylko zdobycie jeńców, przybierają charakter wypadów mniej lub więcej znacznych.

Wypady są to zwykle natarcia o celach ograniczonych; powodzenie ich polega głównie na zaskoczeniu. Wykonanie ich obejmuje użycie artylerji i lotnictwa, przewidziane i unormowane celem otwarcia drogi piechocie i osłonięcia jej w czasie zajmowania zdobytego terenu.

W czasie wykonywania tych wypadów zwykle bywa wskazane utworzyć przy pomocy artyleryjskiego ognia osłaniającego odgrodzenie ztyłu obrońców, aby ich pozbawić możliwości wzmocnienia lub wycofania się.

Artykuł 4.

Wyzyskanie powodzenia. Niepowodzenie.

185. Dopóki nie osiągnięto ostatniego przedmiotu, wszelkie powodzenie jest natychmiast i całkowicie wykorzystywane w myśl rozkazów dowództwa lub wprost z inicjatywy podwładnych. Dla orjentacji tych ostatnich oraz dla zapewnienia współdziałania broni jest wskazane pomieszczać w rozkazach główne przewidziane manewry wyzyskania i rozstawiać odpowiednio swe uszykowanie.

Wykorzystanie powodzenia przeprowadza się:

wszerz, aby przy pomocy skombinowania działań czołowych i flankowych zdobyć części pozycji oskrzydlone przez dokonane posunięcie się naprzód i w ten sposób rozszerzyć wyłom,

w głąb, w oznaczonym kierunku, osłaniając swe flanki, lecz nie stosując się do jednostek powstrzymanych w posuwaniu; najlepszym sposobem pomocy jednostkom sąsiednim jest ciągłe posuwanie się naprzód oddziałów, które są w możności dokonania tego.

W zasadzie wyzyskanie przypada w udziale oddziałom pierwszej linji, będącym w stanie walczyć oraz wzmocnionym w miarę konieczności przez świeże jednostki. Jednostki, które ucierpiały, zatrzymuje się na zdobytej pozycji; wspierają one swym ogniem oddziały, które je przechodzą, urządzają tę pozycję i przechodzą do odwodu.

Manewr wykorzystania wykonywa się kolejnemi skokami aż do ostatecznegoprzedmiotu wyznaczonego dla dywizji. W czasie tego manewru dowódca dywizji dba o to, aby artylerja, zdecentralizowana w miarę potrzeby, była w każdej chwili gotowa do wparcia piechoty. Przy pomocy dowódcy saperów dywizyjnych nakazuje on naprawę i utworzenie komunikacyj, niezbędnych do ruchu artylerji naprzód i przybycia zaopatrzenia.

186. Jeśli pobity nieprzyjaciel porzuca walkę i wycofuje się w nieporządku, rozpoczyna się pościg, który musi być prowadzony bez przerwy, śmiało i z zaciętością.

Pościg rozpoczynają oddziały pierwszej linji, poprzedzone przez kawalerję, która stara się wydostać naprzód, oraz przez lotnictwo, które prowadzi rozpoznanie dla posuwania się.

Dowódca dywizji z chwilą, gdy to jest możliwe tworzy straże przednie dobrze wyposażone w artylerję a w miarę możności i w czołgi. Zadaniem tych straży przednich jest szybko oskrzydlać opory miejscowe, któreby nieprzyjaciel jeszcze stawiał, i zniszczyć jego usiłowania dążące do uporządkowania się przy pomocy wykorzystania terenu.

Siły główne dywizji idą za niemi gotowe do działania. Dla zwiększenia szybkości posuwania się formują się one w kolumnę marszową, skoro pozwolą na to okoliczności.

187. Gdy natarcie nie miało powodzenia, piechota trzyma zdobyty teren, oczekując, aby dowództwo przygotowało nowe natarcie lub aby posuwanie się sąsiednich jednostek pozwoliło na ponowne rozpoczęcie ruchu. Usiłuje ona zorganizować jak najszybciej swe ognie i zakopuje się w ziemię; aby wskazać wojsku powietrznemu swe ścisłe położenie, piechota wytycza swój front.

Artylerja przystosowuje i wstrzeliwuje swój ogień powstrzymujący i przeciwdziałający.

Natarcie podejmuje się na rozkaz wyższego dowództwa lub też z inicjatywy miejscowego dowództwa.

Zanim znów rozpocznie się natarcie, które dopiero co się nie powiodło, ważne jest określić główną przyczynę niepowodzenia; możliwe jest wtedy zorganizowanie nowego natarcia w warunkach pomyślnych.

Skoro dywizja otrzymuje rozkaz wycofania się, dokona tego w warunkach określonych poprzednio (pkt. 168).

Artykuł 5.

O g n i e.

Na wszystkich szczeblach główną troską dowództwa jest prowadzenie i zespalanie wszelkich rodzajów ognia, któremi ono rozporządza, w celu poparcia piechoty.

1) O G N I E A R T Y L E R J I.

188. Dowództwo dywizji kieruje ogniem swej artylerji we wszystkich fazach boju.

Używa on jej:

przed natarciem—do przygotowania posuwania się piechoty, niszcząc przeszkody i organa ogniowe nieprzyjaciela,

w czasie natarcia—do poparcia i osłony piechoty, opanowując kolejne opory, na które piechota naciera, i osłaniając ją przed obserwacją nieprzyjaciela oraz jego dalekim ogniem.

Ponadto zadaniem artylerji dywizji może być wykonanie pewnych rodzajów ognia wzbraniającego oraz udział w zwalczaniu artylerji zarówno przed natarciem, jak i podczas niego.

Ogień przygotowawczy.

189. Ogień przygotowawczy obejmuje ognie jak najgwałtowniejsze, których długość waha się od kilku minut do pewnej ilości godzin w zależności od rodzaju punktów oporu, które należy zdobyć, stanu materjalnego i ducha nieprzyjaciela, użycia lub braku czołgów oraz ilości artylerji, będącej w rozporządzeniu.

Zwykle ogień przygotowawczy kieruje się na stanowiska nieprzyjacielskiej piechoty oraz na przeszkody sztuczne, które je osłaniają.

Nawet w tym wypadku, gdy stanowiska te nie mogą być ściśle określone, artylerja będzie mogła również przygotować natarcie, ostrzeliwając przedmioty, które należy zdobyć, części terenu, z których nieprzyjaciel mógłby działać przeciw natarciu, strefy prawdopodobnych skupień odwodów nieprzyjacielskich oraz jego baterje.

Gdy zależy na wykorzystaniu zaskoczenia lub gdy rozporządza się dostateczną ilością jednostek czołgów lub wreszcie, gdy nieprzyjaciel jest już wstrząśnięty i źle osłonięty przez przeszkody, przygotowanie może być bardzo krótkie, a nawet może zupełnie go nie być.

Ogień wspierający bezpośredni.

190. Ogień wspierający bezpośredni pozwala piechocie dosięgnąć nieprzyjaciela zanim jest on w możności zrobić skuteczny użytek ze swej broni.

Ogień ten jest ściśle dostosowany do manewru pie-

choty i przystosowany do urządzeń i przeszkód pola walki.

Polega on na bombardowaniu najbliższych przedmiotów, aż do chwili, gdy posuwanie się natarcia zmusza do przedłużenia ognia, lub na gęstym i głębokim ogniu zaporowym ruchomym, za którym jak najbliżej posuwa się pierwsza linja i który, skoro linja ta staje, ustala się przed nią, bądź też polega na połączeniu obu tych rodzajów ognia.

Zastosowanie ruchomego ognia zaporowego przy wyruszeniu natarcia może mieć na celu zapoczątkowanie ruchu naprzód piechoty.

Skoro natarcie zyskało pewną przestrzeń, artylerja bezpośrednio wspierająca zmienia w miarę potrzeby stanowiska, aby bez przerwy zapewnić wykonanie swego zadania. W tym okresie zmniejszenie ilości bateryj zdolnych do strzelania oraz trudności zaopatrzenia w amunicję doprowadzają zwykle do stosowania szybkich ześrodkowań, wykonywanych najczęściej na żądanie piechoty.

Ogień osłaniający.

191. Ogień osłaniający ma na celu przedłużenie działania ognia wspierającego bezpośredniego w jak najgłębszej strefie przez obezwładnienie punktów, z których nieprzyjaciel może działać swym ogniem na teren natarć.

Ogień ten kieruje się na cele szybko znikające, które ukażą się nagle w czasie działania, w szczególności na oddziały przeciwnatarcia w czasie ich zbiórki lub w chwili ich wyruszenia.

Osłania on wreszcie natarcie, oślepiając prawdopodobne punkty obserwacyjne nieprzyjaciela.

Gdy, w czasie posuwania się, dowództwo nie ma

pewności co do dokładnego położenia swej piechoty, stara się jej przyjść z pomocą przez możliwe jak najszersze stosowanie ognia osłaniającego.

Zespolenie ognia artylerji z ruchem piechoty.

192. Zasadniczym warunkiem powodzenia jest zespolenie ognia artylerji z ruchem piechoty. Czasami jest ono zapewnione przy początku natarcia przez rozkład czasu, następnie zależy od dobrego działania łączności taktycznej i technicznej pomiędzy piechotą, artylerją i dowódcą dywizji.

Łączność taktyczną uzyskuje się przez stałe umieszczanie obok siebie stanowisk dowództwa dywizji i artylerji dywizyjnej oraz przez jak najczęstsze łączenie na różnych stopniach stanowisk dowództwa piechoty i artyterji. Ponadto każdy dywizjon bezpośrednio wspierający wysyła do jednostki piechoty, którą ma polecone wspierać, oddział łącznikowy w celu informowania z jednej strony artylerji o położeniu i potrzebach piechoty, z drugiej zaś w celu powiadomienia piechoty o wsparciu, które może jej dać artylerja.

Łączność techniczną zapewnia się przez jednoczesne użycie wszelkich środków, w szczególności płatowca, telefonu, radjotelegrafu (przydział czołgów radjotelegraficznych do piechoty), sygnałów, gońców.

193. W czasie natarcia na „front ufortyfikowany" (według określenia pkt. 98) zespolenie ognia artylerji i ruchu piechoty zwykle osiąga się przy pomocy rozkładów czasu.

Jednakże stosowanie tych rozkładów jest trudne, gdy odnoszą się do strefy terenu o dużej głębokości lub są przewidziane na długi okres czasu.

Celem uzgadniania posuwania się ognia artylerji i oddziałów nacierających, należy pozostawić piechocie czas na przełamanie trudności, wynikających z ufortyfikowania i stanu terenu. W tym celu dobrze jest wyznaczyć przerwy, dostatecznie długie, na linjach kolejnych, zupełnie wyraźnych, łatwych do rozpoznania i umożliwiających późniejsze wyruszenie naprzód. Ponadto do dokonania na żądanie linji bojowej zmian w rozkładzie czasu, koniecznych w pewnych nagłych wypadkach, służy mała ilość umówionych znaków, wyraźnych i prostych, polegających na użyciu sygnałów wzrokowych i stosowaniu łączności przy pomocy płatowca i radjotelegrafu.

2) OGIEŃ PIECHOTY.

194. Piechota rozwija swój ogień, a w szczególności ogień karabinów maszynowych, do najwyższej potęgi.

Kombinuje go ona z działaniem czołgów dla przygotowania swych natarć i samodzielnego im towarzyszenia, celem osłaniania flanków, odrzucania przeciwnatarć i utrzymania zdobytego terenu.

Piechota przenosi ogień swój rzutami, aby zapewnić posuwaniu się naprzód stałe poparcie i do końca podtrzymywać szturmujące oddziały.

Używa ona ogni krzyżowych, skośnych, podłużnych i, jeżeli teren na to pozwala, przerzutowych.

Artykuł 6.

Dowództwo.

ROZKAZY.

195. Rozkazy bojowe dywizji powinny być krótkie. Dowódca dywizji będzie rozporządzał dość krótkim zwykle terminem pomiędzy chwilą, w której otrzyma instrukcję władzy przełożonej, a tą, w której jego podwładni mają przejść do wykonania; przedewszystkiem zaś trzeba, by oddziały otrzymały rozkazy na czas.

Aby zyskać na czasie, dowódca dywizji poczyni najczęściej główne zarządzenia w obecności dowódców piechoty i artylerji dywizyjnej.

Poza tem, będzie stosował jak najczęściej rozkazy przygotowawcze, aby wprawić w ruch oddziały w czasie koniecznym lub, aby zorjentować je zawczasu co do działań, które im wypadnie wykonać.

196. Rozkaz do natarcia dywizji powinien zasadniczo podawać do wiadomości ogólne położenie i zadanie dywizji, myśl manewru, ugrupowanie, przedmioty, rolę artylerji i wojska powietrznego.

Rozkaz ten zawiera ponadto zarządzenia tyczące się:

zadań, przypadających różnym broniom w czasie natarcia (czołgi, kawalerja, saperzy, pionierzy),

warunków umieszczenia na miejscu oddziałów nacierających, sposobu przygotowania i godziny natarcia,

łączności z sąsiedniemi dywizjami, ewentualnie środków osłonięcia flanków,

rozmieszczenia stanowisk dowództw i składnic meldunkowych, organizacji łączności technicznej,

funkcjonowanie komunikacji, zaopatrywania i ewakuacji.

Często pewne zarządzenia rozkazu mogą być z pożytkiem sprecyzowane lub zastąpione przez pobieżne szkice. Szkice te podają ugrupowanie piechoty i artylerji, główne cele ognia przygotowawczego, mechanizm posuwania się natarcia, zespolony z ogniem bezpośrednio wspierającym i ogniem osłaniającym oraz połączenia, istniejące i do utworzenia.

STANOWISKO DOWÓDZTWA.

197. Dowódca dywizji, w celu śledzenia zbliska działania, urządza swoje stanowisko dowództwa w ten sposób, aby się znaleźć w bliskim i bezpośrednim stosunku z linją bojową, artylerją i odwodami dywizji. Ponadto utrzymuje on łączność z dowódcą korpusu i dowódcami sąsiednich dywizyj. Miejsca wybrane w tym celu powinny posiadać łatwy dostęp, o ile możności blisko punkty obserwacyjne, dające przegląd pola bitwy i powinny być połączone dogodnie z terenem pracy lotnictwa.

Dowódca dywizji wyznacza lub zatwierdza miejsca stanowisk dowództw swych bezpośrednich podwładnych.

Zmianę miejsc stanowisk dowództw: dywizji, piechoty i artylerji dywizyjnej przeprowadza się w ten sposób, aby ułatwić wykonywanie dowodzenia w czasie boju; w czasie zmiany miejsc na starem stanowisku dowództwa wyznacza się dyżur.

W czasie boju zarówno dowódca dywizji jak i dowódca piechoty i artylerji dywizyjnej zachowują zupełną swobodę wykonywania poruszeń, gdy uznają je za konieczne

w celu osobistego oddziaływania na swych podwładnych. W wypadku tych poruszeń zarządzają co należy, aby zapewnić w czasie swej nieobecności prowadzenie boju.

ŁĄCZNOŚĆ TECHNICZNA.

198. Dowódca dywizji reguluje działanie łączności technicznej, zachowując ramy oznaczone w tym celu przez dowódcę korpusu.

Zasada organizacji tej łączności polega na utworzeniu jak najbliżej linji bojowej wysuniętej o s i ł ą c z n o ś c i, do której w miarę posuwania się dołączają się jednostki podwładne. W ofensywie o celach ograniczonych można utworzyć kilka osi łączności technicznej.

199. Na tej osi tworzy się w y s u n i ę t ą s k ł a d n i c ę m e l d u n k o w ą, kierowaną przez oficera sztabu dywizji; ma ona informować dowódcę dywizji o przebiegu boju i położeniu oddziałów, znajdujących się w linji, może ewentualnie przekazywać tym oddziałom rozkazy i wiadomości, nadchodzące ztyłu.

Wysuniętą składnicę meldunkową często tworzy się przy dowódcy piechoty dywizyjnej, który może ją wykorzystać do łączności z dowództwem dywizji; w pewnych wypadkach może być ona wysunięta bardziej naprzód, by umożliwić bezpośrednią obserwację terenu.

Wysunięta składnica meldunkowa powinna być obficie wyposażona w personel i w środki łączności technicznej wszelkiego rodzaju.

Artykuł 7.

Wypadek, gdy nieprzyjaciel jest w ruchu.

200. Powyższe wskazówki, mimo swego ogólnego charakteru, stosują się szczególnie do ofensywy na nieprzyjaciela, zajmującego pozycję.

Wobec przeciwnika w ruchu, działającego również ofensywnie, dowódca dywizji powinien zgóry powziąć w ogólnych zarysach plan wprowadzenia do bitwy swej dywizji. Wydaje on pewne zarządzenia, tyczące się wstępnych działań bojowych. Zgóry wyznacza ważne punkty lub przeszkody terenowe, które zajmą straże przednie w czasie marszu zbliżania. Artylerja posuwa się rzutami, stale gotowa do wsparcia straży przednich. Siły główne dywizji posuwają się skokami w uszykowaniu szeroko rozczłonkowanem, które pozwoli im wejść w dobrych warunkach do boju, według planu, ustalonego przez dowódcę.

201. Skoro straże przednie nawiążą styczność, postępują jak to było powiedziane w punkcie 77, aby pozwolić siłom głównym ukończyć wykonanie zarządzeń bojowych.

Od chwili nawiązania styczności dowódca dywizji jak najszybciej wprowadza do działania swą artylerję; stara się unieruchomić przeciwnika i nakazuje, jeśli trzeba, zdobyć punkty terenu, których posiadanie będzie sprzyjało późniejszemu natarciu dywizji. Wysyła on stopniowo meldunki o wynikach, uzyskanych podczas rozpoczęcia boju.

Dowódca dywizji przygotowuje się do przejścia do natarcia w warunkach i chwili, które będą wyznaczone

przez dowódcę korpusu. Natarcie to będzie prowadzone w sposób wyłożony w poprzednich artykułach (pkt. 176 i następne).

II. BÓJ OBRONNY.

Artykuł 1.

Organizacja obrony.

202. Gdy dowódca dywizji otrzymał rozkaz przejścia do obrony, wszelkie jego decyzje są podyktowane koniecznością zapewnienia w swej strefie nienaruszalności pozycji głównego oporu, którą wyznaczył dowódca korpusu.

Zarówno jego rozkazy, jak i osobiste zachowanie się wpajają w każdego przekonanie, że pozycja głównego oporu będzie broniona do ostateczności.

Po dokonaniu szybkiego rozpoznania terenu dowódca dywizji wydaje rozkaz, mający na celu danie jego jednostce możności odparcia natychmiastowego natarcia. Oddziały rozmieszcza się na pozycji głównego oporu w pobliżu ich stanowisk bojowych i w warunkach ułatwiających wykonanie robót; osłaniają je czaty.

Pierwsze te zarządzenia dowódca dywizji wyjaśnia i uzupełnia przez opracowanie planu obrony, w którym określa:

zadanie dywizji,

zarys pozycji głównego oporu, ewentualnie pozycji czat,

ugrupowanie dywizji (linja bojowa, artylerja, odwody dywizji),

rolę artylerji, saperów, wojska powietrznego,

zachowanie się na wypadek natarcia (zadanie czat, działanie ogniem, przygotowanie przeciwnatarć),

prace do wykonania i ich kolejność,

utworzenie i rozdział zapasów amunicji i materjału,

łączność, którą należy nawiązać z sąsiedniemi dywizjami,

miejsca głównych stanowisk dowództw,

organizację łączności technicznej,

organizację komunikacji, zaopatrzenia i odwozu.

POZYCJE.

203. Pozycję głównego oporu tworzy pas terenu, posiadający na całej swej głębokości fortyfikacje słabiej lub silniej rozwinięte.

Zasadniczą częścią tej pozycji jest jej zewnętrzny skraj, zwany „linją głównego oporu"; w miarę możności linja ta jest osłonięta ciągłym pasem przeszkód. Przystosowana do przeszkód, potężna zapora z ognia piechoty i artylerji przewidziana jest przed linją głównego oporu w celu złamania natarcia nieprzyjaciela. Zwykle linję tę uzupełnia linja posiłków. Obie te linje obsadzają kompanje pierwszego rzutu.

Inne urządzenia, położone ztyłu, kryją odwody bataljonów i pułków linji bojowej; urządzenia te powinny ułatwiać przesuwanie odwodów dla zasilenia linji ognia lub dla przeciwnatarcia. Tworzą one również pierwsze elementy linji zaporowej w razie, gdyby nieprzyjaciel zdołał przeniknąć i utrzymać się wewnątrz pozycji.

Dowódca dywizji określa szczegółowo narys pozycji głównego oporu, wyznaczonej przez dowódcę korpusu.

Ogólny narys pozycji głównego oporu powinien w zasadzie zapewnić posiadanie punktów obserwacyjnych o da-

lekiem polu widzenia oraz terenu korzystnego do rozwinięcia artylerji; o ile możności wykorzysta się przytem wielkie przeszkody naturalne, nadające się do powstrzymania natarć nieprzyjacielskich, a w szczególności posuwania się czołgów.

Narys zewnętrznego skraju tej pozycji powinien się nadawać do obrony ogniowej w najlepszych warunkach. W tym celu często będzie się korzystać z przeciwstoku, aby usunąć organa ogniowe z pod bezpośredniej obserwacji nieprzyjaciela; również narys pozycji będzie się załamywać, aby w ten sposób stworzyć skuteczne flankowania; wreszcie należy ją usunąć od zakryć, któreby pozwalały nieprzyjacielskiemu natarciu wyjść z bliskiej odległości.

Równocześnie dla ułatwienia ruchów odwodami w pozycję tę włączy się zakrycia, zdatne do zamaskowania ich stanowisk i posuwania się.

204. Pozycja czat powinna o ile możności tworzyć zasłonę przed pozycją głównego oporu i usunąć tę pozycję z pod działania artylerji okopowej przeciwnika. Jest rzeczą zasadniczą, aby pozycję czat wsparto częścią artylerji własnej, rozmieszczonej na pozycji głównego oporu i aby wyjścia z pozycji czat wtył były łatwo ostrzeliwane ogniem z pozycji głównego oporu.

Pozycja czat jest urządzona według tych samych zasad, co pozycja głównego oporu; jednak wobec słabych sił, rozmieszczonych na niej, prace wykonane tam będą powierzchownie; często będzie można urządzić punkty oporu dla obrony do ostateczności po otoczeniu.

URZĄDZENIE TERENU.

205. Urządzenie terenu obejmuje zwykle rozstawienie sprzętu ogniowego, utworzenie przeszkód, rozmieszczenie organów dowództw i urządzenie komunikacyj.

Urządzanie terenu odbywa się stopniowo, aby w każdej chwili nadawał się do dobrego wykorzystania przez oddziały obrony.

Broń samoczynna piechoty jest przeznaczona do ostrzeliwania całego terenu przed linją głównego oporu; jest ona zamaskowana, ukryta i rozstawiona na odległościach i odstępach tem mniejszych, im teren jest więcej pokryty. Jest rzeczą zasadniczą, aby, nie tworząc linji ciągłej, widocznej i wrażliwej, drużyny bojowe nie czuły się odosobnione i aby przestrzeń, która je dzieli, była dobrze strzeżona celem uniemożliwienia wszelkiego przeniknięcia nieprzyjaciela pod osłoną nocy, mgły lub dymu.

Celem **przeszkód** jest zatrzymanie nacierającego pod ogniem obronnym, urządzenie ich powinno odpowiadać temu warunkowi.

Nie jest konieczne, aby narys przeszkód był związany ze stanowiskami organów ogniowych, które nie powinny być ujawnione nieprzyjacielowi; wystarczy, że stanowiska te będą dostatecznie blisko tych przeszkód, aby ich skutecznie strzec i rozmieszczone w ten sposób, aby je ostrzeliwać.

W braku przeszkód naturalnych obrona przeciwczołgowa spada na działa artylerji lekkiej i na broń specjalną małego kalibru, rozmieszczone na wysuniętych stanowiskach; jeśli się rozporządza czasem, urządza się pola minowe, a nawet szerokie i głębokie rowy.

Przeciwko płatowcom, latającym nisko, oddziały bronią się przy pomocy własnej broni samoczynnej.

Do urządzenia organów dowództwa konieczne jest

utworzenie stanowisk dowództwa i urządzenie sieci łączności technicznej, możliwie zupełnej i możliwie zabezpieczonej.

Komunikacje polegają na przygotowaniu wtyle dróg, ścieżek i punktów przejścia wszelkiego rodzaju, mających na celu ułatwienie ruchu odwodów i dowozu zaopatrzenia. Dowódca dywizji powierza to zadanie dowódcy saperów dywizyjnych i oddaje do jego rozporządzenia w razie potrzeby jednostki robocze.

Z chwilą, gdy to jest możliwe, przystępuje się na froncie do utworzenia równoległych i rowów dobiegowych dla obsługiwania różnych urządzeń; należy troskliwie korzystać z zasłon i szeroko stosować maskowanie, by narys tych komunikacyj nie ujawnił pozycji.

Urządzenie terenu uzupełnia się utworzeniem **schronów**, które początkowo niezupełne, ulepszy się stopniowo w miarę dopływu niezbędnego materjału i stosownie do rozporządzalnego czasu.

Dowódca saperów dywizyjnych może otrzymać zadanie wybudowania pewnych schronów (stanowiska dowództwa, punkty obserwacyjne, stanowiska opatrunkowe), jak również otrzymać polecenie wykonania prac technicznych, odnoszących się do obrony.

Lasy i wsie, znajdujące się na pozycji, włącza się do urządzeń i wykorzystuje jako zasłony i osłony. Jeśli ze względu na ich położenie mają one być użyte do utworzenia punktów oporu, należy unikać zajmowania skrajów, zwróconych do nieprzyjaciela, a skazanych na zniszczenie przez artylerję; należy ograniczyć się do ich strzeżenia. Wewnątrz utworzy się linje obronne, poprzedzone przeszkodami i obsłużone przez dobrze ukryte komunikacje. Ponadto będzie dobrze na wszelki wypadek zapewnić panowanie nad wyjściami na tyły pozycji.

UGRUPOWANIE.

Ugrupowanie bojowe dywizji obejmuje linję bojową i jej czaty, artylerję oraz odwody dywizyjne.

206. Linja bojowa, utworzona zasadniczo z większej części piechoty, umieszczona jest na pozycji głównego oporu; znajduje się ona zwykle pod rozkazami dowódcy piechoty dywizyjnej.

Ztyłu za kompanjami pierwszej linji jednostki są rozstawione wewnątrz pozycji w ten sposób, aby mogły zależnie od wypadku bądź wzmocnić obrońców linji głównego oporu, bądź powstrzymać swym ogniem posuwanie się nacierającego, któryby zdołał zrobić wyłom w pozycji lub odrzucić go przy pomocy przeciwnatarcia.

Czaty zwykłe wystawia piechota linji bojowej; siła ich jest ściśle uzależniona od konieczności. Stanowiska bojowe czat wybiera się w ten sposób, by mogły utworzyć przed pozycją zasłonę ogniową, o ile możności ciągłą.

207. Dowódca dywizji rozdziela swą **artylerję**, podobnie jak to ma miejsce w ofensywie, na dwie części, zwane artylerją bezpośrednio wspierającą i artylerją działania ogólnego. Wyznacza zadania i na wniosek dowódcy artylerji dywizyjnej określa strefy stanowisk.

Artylerja dywizyjna rozmieszczona jest w ten sposób, aby cała była w stanie ostrzeliwać przystępy do pozycji głównego oporu; ponadto pewna część jej bateryj powinna móc wspierać czaty, inna zaś działać wewnątrz pozycji głównego oporu. Bez względu na oddalenie od linij bojowych wszystkie baterje zarządzają środki obrony zbliska.

Dowódca artylerji dywizyjnej tworzy zgrupowania,

rozdziela zadania, stanowiska i punkty obserwacyjne oraz kieruje zaopatrywaniem w amunicję.

208. Odwody dywizyjne obejmują głównie piechotę, niewprowadzoną do boju i ewentualnie czołgi.

Aby utworzyć odwody, dowódca dywizji może wydzielić bataljony z pułków linji bojowej lub zachować cały pułk w swem rozporządzeniu. Pierwszy sposób ułatwia dowodzenie pułkami, zmniejszając szerokość ich frontów i ogranicza przemieszanie jednostek. Drugi zaś nadaje się lepiej do wykonania przeciwnatarć.

Odwody dywizyjne zajmują początkowo stanowiska poza pozycją głównego oporu, z których mogą wzmocnić linję bojową lub wykonać przeciwnatarcia odpowiadające najbardziej prawdopodobnym wypadkom.

Artykuł 2.

Prowadzenie boju.

209. Dopóki natarcie nie grozi natychmiast, oddziały przeznaczone do linji bojowej rozmieszczone są w pobliżu pozycji głównego oporu w ten sposób, aby mogły wykonać nakazane prace bez niepotrzebnego zmęczenia.

Skoro tylko natarcie zarysowuje się, zajmują one pod osłoną czat swe stanowiska bojowe.

W zależności od rozkazu dowódcy dywizji czaty bronią się na miejscu lub wycofują, dając siłom głównym czas na przeprowadzenie swych zarządzeń bojowych. Jeżeli czatom wydano rozkaz bronić się na miejscu, artylerja wspiera tę obronę, ostrzeliwając przystępy do pozycji, a następnie przerwy pomiędzy punktami oporu, zajętemi przez czaty. W razie rozkazu wycofania się czaty wykonywają odwrót w czasie i dojściami ściśle określo-

nemi tak, aby artylerja mogła osłaniać ich odwrót przy pomocy ognia powstrzymującego.

Dowódca dywizji prowadzi rozpoczęty bój, kierując ogniem i regulując wprowadzenie w działanie swych odwodów, przytem stale ma na względzie utrzymanie pozycji głównego oporu w całości.

210. Zasadniczym środkiem obrony jest **ogień.** Zespalając ogień swej piechoty i artylerji, dowództwo wykorzysta ich skutki do najwyższego stopnia.

Ogień piechoty stwarza ciągłą zaporę przed pozycją głównego oporu.

Ogień artylerji poprzedza lub wzmacnia w ważnych punktach ogień piechoty.

Skutki ognia w znacznej mierze zależą od starannego przygotowania obserwacji, łączności technicznej i organizacji ognia.

Skoro chwila natarcia staje się bliska, dowódca dywizji nakazuje wykonać w strefie mu wyznaczonej i w myśl wskazówek dowódcy korpusu ognie wzbraniające, przeciwdziałające i ewentualnie zwalczające artylerję nieprzyjacielską. Karabiny maszynowe i towarzysząca broń piechoty mogą często współdziałać pożytecznie z ogniem wzbraniającym i przeciwdziałającym.

Działając wspólnie, artylerja i piechota usiłuje złamać natarcie w chwili wyjścia. Układy ogni obu tych broni, ściśle zespolone, uzupełniają się nawzajem: ogień zaporowy piechoty jest szczególnie gęsty w strefach nadających się mniej do działania ogniem artylerji; ognie powstrzymujące artylerji działają szczególnie silnie na te części terenu, których nie może dosięgnąć piechota ze względu na tor jej pocisków.

Ogień powstrzymujący artylerji skierowuje się z zasady na oddziały pierwszego rzutu natarcia. Gdy nieprzy-

jaciel zbliży się do piechoty obrony, artylerja przenosi ogień na posiłki przeciwnika.

Jeżeli nieprzyjaciel zdobył część pozycji głównego oporu, piechota i artylerja usiłują ograniczyć jego posuwanie się, stwarzając ciągłą zaporę ogniową dookoła wyłomu; przy pomocy ognia starają się one odciąć przeciwnika, który wtargnął na pozycję, od jego odwodów.

211. Dowódca dywizji używa swych **odwodów** do wzmocnienia linji bojowej, aby utrzymać na niej całkowitą potęgę ognia mimo strat lub też do spędzenia przeciwnatarciem przeciwnika, który wtargnął na pozycję.

Przeciwnatarcia, prowadzone przy pomocy odwodów dywizji, obejmują zwykle przygotowanie artyleryjskie; celem wykonania ich dowódca dywizji oddaje do rozporządzenia dowódcy piechoty dywizyjnej jednostki piechoty, a ewentualnie i jednostki czołgów, które zdecydował wprowadzić do boju. Dowódca dywizji określa przedmioty przeciwnatarcia, ustala warunki przygotowania i wsparcia go ogniem artylerji dywizyjnej i określa w razie potrzeby godzinę jego rozpoczęcia; powoduje też czasami działanie artylerji korpusu.

Bezpośrednie przeciwnatarcie odwodami bataljonów lub pułków przeprowadza się na warunkach przewidzianych w punkcie 140.

212. Wskutek uprzedniego przygotowania pozycji przez obrońcę lub w wyniku okresu zastoju, pozycja głównego oporu może posiadać charakter „frontu ufortyfikowanego", jak to przewiduje punkt 98.

Posiada ona wtedy organa ogniowe dobrze zabezpieczone i ukryte, przeszkody bardziej rozwinięte, sieć połączeń podziemnych, liczne i pewne komunikacje oraz mocne schrony, wzmocnione czasem przykrywą wytrzymałą i betonem.

Ulepszenie urządzeń obronnych wpływa na sposób obsadzenia i obrony pozycji.

Plan obrony zostanie rozwinięty w tym wypadku całkowicie; obejmie on zarządzenia, normujące sposób obsadzenia pozycji w okresie spokoju i w chwili natarcia, również wskazówki co do ewentualnych wycofań lub wzmocnień oddziałów załogi. Wykonanie zarządzeń na wypadek natarcia będzie przedmiotem ćwiczeń alarmowych.

Doskonalenie robót fortyfikacyjnych często posiada tę złą stronę, że ustala w terenie i unieruchamia organa ogniowe; należy zatem przedsięwziąć pewne środki dla uniknięcia przedwczesnego ujawnienia przeciwnikowi stanowisk dział i karabinów maszynowych.

W tym celu, aż do chwili boju dowództwo nakazuje milczenie głównej części swej artylerji i środków ogniowych piechoty. Powierza ono wykonanie, niezbędnych przed bitwą, ogni małej tylko ilości bateryj lub dział ruchliwych, które korzystają w tym celu ze stanowisk, narzuconych przez okoliczności.

Bój prowadzi się w myśl poprzednio wyłuszczonych zasad. W każdym razie, wobec pewności połączeń, mocy i ilości schronów, łatwiejsze jest na początku wykonanie ścisłe i szybkie działań obronnych (ześrodkowanie ogni, wzmocnienia, przeciwnatarcia).

213. Wskutek dłuższego okresu zastoju front przybiera zwykle charakter „frontu ufortyfikowanego". Bój więc będzie prowadzony tak, jak to mówi poprzedni punkt (212).

Na froncie ustalonym przeciwnik ma ułatwione dobrowolne, bez bitwy, wycofanie się; jego odwrót staje się zatem manewrem. Należy przy pierwszych oznakach odwrotu odkryć zamiary przeciwnika, kierując działalność lotnictwa i wykonywając głębokie wypady.

Skoro nieprzyjaciel rozpoczyna odwrót, należy bezpośrednio posuwać się za nim, by mu przeszkodzić w wykonaniu zniszczeń, przytem należy zabezpieczyć się na wypadek zaczepnego zwrotu.

Lotnictwo usiłuje zbadać ślady (niszczenie dróg, kolei, kwater i t. d.), które pozwoliłyby określić głębokość terenu, jaki przeciwnik zamierza opróżnić. Utrzymując z nim styczność, dywizja posuwa się skokami od pozycji do pozycji.

Artykuł 3.

Odwrót.

214. Gdy odwrót staje się konieczny i dowódca dywizji otrzymuje w trakcie boju rozkaz oderwania się od nieprzyjaciela oraz cofnięcia się, tworzy on z jednostek, pozostających jeszcze w rozporządzeniu, straż tylną i stawia ją na linji oznaczonej przez dowódcę korpusu. Dowódca dywizji wspiera ją całą artylerją, którą może poświęcić na ten cel i czuwa, aby łączyła się ze strażami tylnemi sąsiednich dywizyj.

Oddziały walczące starają się utrzymać aż do nocy, by wykorzystać ciemności celem ukrycia swego ruchu odwrotowego. Jeżeli nie jest to możliwe, wycofują się pod osłoną części linji bojowej, pozostawionej na pozycji, potem odchodzą i zyskują na odległości, przechodząc za front straży tylnej.

Dowódca dywizji podaje swym oddziałom kierunek odwrotu, wyznaczony mu przez dowódcę korpusu. Wskazuje on miejsca zbiórki tych jednostek, które muszą być uprzednio uporządkowane. Wreszcie ściśle wyjaśnia wa-

runki wykonania zniszczeń, które polecił mu wykonać dowódca korpusu.

Straż tylna wycofuje się po spełnieniu swego zadania.

Artykuł 4.

Manewr odwrotowy.

215. Manewr odwrotowy różni się tem od odwrotu, że jest działaniem przedsięwziętem z własnej woli i często oddziałami nietkniętemi. Celem tego manewru jest zyskanie na czasie i zwolnienie marszu przeciwnika, stale usuwając się przytem od przyjęcia boju.

Manewr odwrotowy polega na działaniu kolejnych rzutów, głównie przy pomocy ognia artylerji i karabinów maszynowych. Każdy rzut, umieszczony na pozycji nadającej się do ostrzału na dalekie odległości, zmusza nieprzyjaciela do rozwijania się i posuwania naprzełaj. Rzut uchyla się od wszelkiej walki zbliska i wycofuje się, odsłaniając pole walki następnego rzutu.

Działania tych rzutów są powiązane z działaniem lotnictwa, które stara się przeszkodzić wojsku powietrznemu przeciwnika w rozpoznaniu ugrupowania rzutów i obserwowaniu ich poruszeń.

Dowódca dywizji na otrzymany rozkaz niszczy na głównych kierunkach i punktach drogi komunikacyjne.

ROZDZIAŁ VIII.

WPŁYW TERENU NA DZIAŁANIA.

216. Chociaż zarówno w natarciu jak i w obronie ogień jest zasadniczym składnikiem bitwy, również przeszkody i zakrycia terenowe, skoro są dostatecznie poważne, mogą wywierać znaczny wpływ nietylko na samą bitwę, ale i na prowadzenie operacyj. Przepisy dane w poprzednich rozdziałach mają ogólne zastosowanie; może jednak być konieczne wprowadzenie do nich pewnych zmian, gdy uwydatniają się przeszkody i mnożą osłony terenowe.

217. Tereny pocięte i pokryte pozwalają często przy prowadzeniu działań ukryć nawet w dzień marsz i postój oddziałów oraz przewóz materjału przez wykorzystanie zasłon naturalnych; w ten sposób ułatwiają one manewr i zaskoczenie.

Wykonanie jednak poruszeń przedstawia szczególne trudności; najczęściej poruszenia te są niemożliwe poza drogami; często bywa brak komunikacyj poprzecznych pomiędzy kolumnami.

Dowództwo niejednokrotnie będzie musiało rozszerzyć front marszu i zmniejszyć głębokość ogólnego uszykowania; może stąd wyniknąć potrzeba długiego okresu do zebrania sił do bitwy.

W działaniach w terenie pokrytym i pociętym niezmiernie ważne jest wyznaczenie przez dowództwo kierunków i utrzymanie ich przez podwładnych.

Przejście w obliczu nieprzyjaciela dużych przeszkód, równoległych do frontu, stanowi działanie trudne; korzystne jest przedsięwziąć je na froncie możliwie najszerszym.

Natomiast wielkie przeszkody prostopadłe do frontu

wytyczają drogi przenikania. Wobec wpływu, jaki działanie jednego stoku wywiera na stok przeciwny i wobec ważności komunikacji między dwoma stokami, zwykle bywa celowe umieścić każdą z tych przeszkód w strefie działania jednej i tej samej wielkiej jednostki.

218. W boju przeszkody i pokrycia terenowe pozwalają natarciu zamaskować swoje zbliżenie, co najmniej w pewnych odstępach. Często wsparcie ogniem będzie konieczne tylko do osłonięcia przekraczania wolnych przestrzeni.

Tereny szczególnie pokryte i pocięte ułatwiają zwalczanie miejscowych oporów przy pomocy manewru. Bój często przybiera w tych warunkach postać działań mniej lub więcej odrębnych.

Dowództwo powinno uzgadniać te działania, tworząc, zależnie od wycinków terenu, zgrupowania różnych broni, dając dobrze wybrane i bardzo wyraźne kierunki oraz zachowując odwody gotowe do wykorzystania częściowych powodzeń, do nawiązania przerwanej łączności lub do naprowadzenia głównego wysiłku na dobry kierunek.

Piechota działa skokami, zdobywając kolejne przedmioty oraz zatrzymując się celem wprowadzenia porządku.

Dywizjony i baterje bezpośrednio wspierające otrzymują zwykle od nacierającej piechoty wskazówki co do celów i wykonywają odpowiednio do położenia ognie przygotowawcze i towarzyszące; często z braku celów wyraźnych są one zmuszone działać przy pomocy ognia odgradzającego lub też ogni systematycznych.

W terenach bardzo pociętych marsz jest trudny, łączność między piechotą i artylerją wymaga więcej czasu, w wyniku tego posuwanie się będzie zwykle wolniejsze.

W tych samych terenach obrona powinna baczyć na to, aby nie zostawić we froncie swym przerw, przez które nieprzyjaciel mógłby się prześlizgnąć.

Piechota będzie często zmuszona wprowadzać do linji więcej środków ogniowych. Ogień będzie ześrodkowany szczególnie na korytarze dogodne do natarcia, drogi dostępu i komunikacje nieprzyjaciela.

Zarówno w natarciu jak i w obronie należy korzystać ostrożnie z dna wąwozów, w których mogą nagromadzać się gazy trujące.

LASY I OSIEDLA.

219. Skoro lasy i osiedla posiadają dostateczną rozciągłość, mogą tworzyć znakomite punkty oparcia dla obrony. Obsada z łatwością może w nich ukryć przed lotnictwem nieprzyjacielskiem swe zarządzenia, może przygotować swe manewry, wykorzystując urządzone i ukryte dojścia, wreszcie z łatwością może stworzyć przegrody, przeznaczone do zatrzymania posuwania się nieprzyjaciela.

Linji ogniowej zwykle nie umieszcza się na samym skraju, który prawie zawsze jest narażony na celny ogień; wewnątrz tworzy się kolejne linje obrony, wreszcie dla opanowania wyjścia na tyły urządza się śródszańce.

Lasy i osiedla małych rozmiarów są celami wskazanemi dla artylerji; w boju stają się one gniazdami dla pocisków; zajmowanie ich może spowodować straty nieproporcjonalnie większe od możliwych korzyści.

W lasach i osiedlach natarcie jest narażone na to, że napotka linje obronne, które nie mogły być oznaczone; specjalnie trudne jest uzgodnienie ogni artyleryjskich z poruszeniami piechoty. Dowództwo powinno więc starać

się o zdobycie lasów i osiedli przy pomocy otoczenia, a następnie dopiero przystępować do ich oczyszczenia.

Skoro nacierający ze względu na rozmiar lub położenie przedmiotu nie może przedsięwziąć manewru otaczającego i jest zmuszony do natarcia czołowego, stara się go zdobyć kolejnemi odcinkami; w tym celu za każdym razem działa pod osłoną odgradzającego ognia artylerji, który ma na celu odciąć linję bojową nieprzyjaciela od jego odwodów; na następną część przedmiotu naciera się dopiero po przywróceniu porządku oraz ukończeniu czyszczenia zdobytej już części.

Dla utrzymania kierunku najlepiej, gdy piechota posuwa się wzdłuż dróg; zawsze, gdy jest to możliwe, wspiera się ją czołgami.

Natarcie i obronę bezpośrednią lasów i osiedli przeprowadza się tylko przy pomocy ściśle niezbędnych sił; łączy się te działania z działaniami nazewnątrz, na które korzystnie jest zwykle poświęcać większą część środków.

PRZEKRACZANIE WÓD.

220. Forsowanie rzek należy przedsiębrać na froncie dostatecznie szerokim, aby uniknąć ześrodkowania ognia nieprzyjacielskiego. Działanie to wykonywa się pod osłoną artylerji, która kieruje swój ogień tak, aby ostrzelać skutecznie przeciwny brzeg i stworzyć ze swych pocisków przedmoście; następnie piechota, w razie potrzeby ukryta przy pomocy zasłony z dymu, przechodzi i mocno urządza się obronnie; w dalszej kolejności przeprawia się część artylerji i zajmuje stanowiska pod osłoną piechoty oraz bateryj pozostałych na wyjściowym brzegu. Wtedy dalsze wyjście można przedsięwziąć w dobrych warunkach.

W specjalnych zarządzeniach omawia się zebranie materjału niezbędnego do przygotowania punktów przejścia, bezpośrednią ochronę i utrzymanie mostów.

ROZDZIAŁ IX.

DZIAŁANIA W GÓRACH.

221. Charakter działania w górach zależy od rodzaju strefy górskiej, w której ma być prowadzone.

W pewnych obszarach, jak Wogezy lub część Jury, nierówności terenu mają charakter gór, z czego nie wynikają jednak zbyt poważne trudności dla wielkich jednostek i wobec tego nie powstaje konieczność specjalnych przepisów ich użycia. W innych obszarach, jak Alpy i Pireneje, trudności wynikające z terenu są tak wielkie, że panują nad prowadzeniem działań; zdarza się nawet, że w pewnych częściach łańcuchów górskich wysokość ich, wielkość urwisk, wąskość dolin uniemożliwiają większe działania wojenne.

Gdy trudności w górach wywierają na operacje wpływ przeważający, nie paraliżując ich jednak, stosuje się pewne przepisy specjalne, odnoszące się zarówno do organizacji jak i do użycia różnych rodzajów wojska.

222. Z punktu widzenia organizacji zwykle konieczną się staje decentralizacja środków. Zmierza ona do zwiększenia usamodzielnienia dywizji przez przydzielenie jej dodatkowych służb oraz odpowiednio przystosowanych środków transportowych. Często nawet niektóre oddziały wydzielone, przeznaczone do samodzielnych działań, otrzymują organa służb i środki transportowe.

223. Ogólne zasady prowadzenia wielkich jednostek mają zastosowanie i w wojnie górskiej, z zastrzeżeniem jednak wprowadzania zmian, narzucanych przez rzadkie i słabo wydajne komunikacje, szczególnie jeżeli chodzi o poprzeczne linje komunikacyjne, przez podział terenu na wycinki odosobnione oraz przez niedostępność pewnych obszarów. Siły, które można w tych warunkach utrzymywać i poruszać, są ograniczone i podział ich jest ściśle związany z terenem, fronty zaś często nie mają ciągłości.

Sposoby prowadzenia wojny górskiej są opracowane w specjalnych instrukcjach.

ROZDZIAŁ X.

DZIAŁANIA NOCNE.

224. Celem działań nocnych może być:

wykonanie ukrytych od obserwacji nieprzyjacielskiej poruszeń, przeznaczonych do przejścia stref, znajdujących się pod ogniem, do zerwania styczności, lub wreszcie do przygotowania manewru, któremu dowództwo chce zapewnić korzyści zaskoczenia;

prowadzenie walki dla uzupełnienia powodzenia uzyskanego w ciągu dnia lub dla przygotowania i ułatwienia działania w dniu następnym przez zdobycie pewnych punktów oporu.

W działaniach nocnych wpływ dowódcy daje się odczuć głównie w zakresie przygotowania. Staranne przygotowanie jeszcze bardziej niż w działaniach dziennych rozstrzyga tu o powodzeniu.

W nocy należy wystrzegać się omyłek co do kierunku. Marsz naprzełaj jest ciężki i powolny; utrzymanie łączności jest trudne bez użycia przewidzianych i przygotowanych środków; wreszcie oddziały łatwiej ulegają wrażeniom.

Wobec tego konieczne są drobiazgowe środki zapobiegawcze, a więc: ścisłe zorganizowanie poruszeń, wyznaczenie miejsca zbiórki, łatwych do wyszukania i do korzystania w ciemności dróg, które przytem powinny być rozpoznane i wytyczone o ile możności za dnia; wybór prostych i odpowiednich sygnałów i środków rozpoznawczych.

225. W natarciu dowództwo stara się wyzyskać zaskoczenie oraz wybiera cele pobliskie i rozpoznane za dnia. Natarcie jest wspierane układem ognia, starannie przygotowanym i zabezpieczającym je przed zaczepnemi zwrotami; wykonanie ognia odbywa się według rozkładu czasu lub na najprostrze sygnały. Niekiedy, gdy niema przeszkód, można rzucić się nagle na nieprzyjaciela bez żadnego przygotowania ogniowego.

Wskazane jest wprowadzać do boju nocnego tylko słabsze oddziały. W razie, gdy natarcie ma odbywać się na szerokim froncie, lepiej zorganizować odrębne natarcia, z których każde ma własny określony przedmiot i zachowuje względną niezależność; zespolenie wysiłków osiąga się przez wybór przedmiotów i określenie godzin poszczególnych natarć.

W boju nocnym nie stosuje się manewru; wzmocnienia, wyprzedzanie, ruchy oskrzydlające są trudne do przeprowadzenia; wobec tego staje się niecelowe ugrupowanie w głąb jednostek pierwszej linji. Odwody, zatrzymane zdaleka dla usunięcia ich z pod wpływu wahań boju, rozmieszcza się w ten sposób, by mogły być użyte

do przeciwdziałania w razie jakiegoś nieprzewidzianego wypadku; najczęściej obsadzają one linję odwrotową i są rozmieszczone o ile możności poza osią natarcia.

W rozkazach należy zawsze ścisle określać zachowanie się w razie powodzenia jako też w razie nieudania się natarcia.

226. **W obronie** trzeba stosować przedewszystkiem zarządzenia proste, dobrze znane przez wszystkich. Ognie są ściśle wymierzone; przeciwnatarcia, które należy starannie przygotować i skierować na wyraźnie określone kierunki, przeprowadza się bez straty czasu, aby zaskoczyć przeciwnika zanim się uporządkuje i zdąży urządzić na zdobytym terenie.

Działania w czasie mgły prowadzi się według zasad podanych dla działań nocnych; należy przewidzieć zarządzenia na wypadek nagłego rozwiania się mgły.

CZĘŚĆ IV.

DZIAŁANIE SŁUŻB.

ROZDZIAŁ I.

ZASADY GŁÓWNE.

227. Regularne działanie służb jest jednym z zasadniczych warunków dobrego prowadzenia działań; ma ono wielki wpływ na ducha wojska.

Dowództwo daje rozkazy szefom służb; określa ich zadania; wskazuje warunki, w jakich te zadania powinny być spełnione oraz dostarcza im, w razie potrzeby, środków uzupełniających, obejmujących personel, materjał i środki transportowe; dowództwo opiera rozdział tych zasobów nietylko na zapotrzebowaniach szefów służb lecz również i na dokonanem przez siebie ustopniowaniu kolejności poszczególnych potrzeb.

Przygotowując działania, dowództwo powinno liczyć się z możliwościami różnych służb, a zatem konieczne jest stałe informowanie dowództwa o ich położeniu.

W tym celu dowództwo ma przy sobie na każdym szczeblu szefów służb.

Aby umożliwić poczynienie koniecznych przewidywań, dowództwo zapoznaje ich ze swemi zamiarami w granicach, jakie uważa za możliwe ze względu na tajemnicę działań.

Decyzje dowództwa podaje się do wiadomości służb przy pomocy drugiej części rozkazów operacyjnych lub przy pomocy rozkazów albo instrukcyj specjalnych.

Jeden z oddziałów sztabu wielkiej jednostki zwykle ma powierzone opracowywanie i przekazywanie służbom, tyczących się ich rozkazów i wytycznych; śledzi on również ich wykonanie.

Oficerowie wchodzący w skład tego oddziału powinni znać doskonale działanie służb; pozostają oni w bliskiej łączności z niemi i stale tak znają ich położenie, aby móc informować dowództwo. Niektórzy z nich należą do służb (służby zdrowia i intendentury).

Szefowie służb są osobiście odpowiedzialni przed dowództwem za wykonanie rozkazów, tyczących się użycia ich służb.

W ramach tych rozkazów oraz w granicach środków, posiadanych lub chwilowo oddanych mu do rozporządzenia, każdy szef służby na wszystkich szczeblach dowództwa posiada pełną i całkowitą inicjatywę co do jak najlepszego wykonania swej służby. Daje on według swego uznania podwładnym szefom niższych szczebli fachowe instrukcje, jest stale poinformowany o działaniu ich służb oraz udziela im całkowitej pomocy w miarę rozporządzalnych zasobów.

ROZDZIAŁ II.

SŁUŻBA ŁĄCZNOŚCI TECHNICZNEJ.

Artykuł 1.

Zasada organizacji i działania służby łączności technicznej.

228. Całkowite i szybkie zorganizowanie połączeń jest sprawą zasadniczej wagi. Należy ją rozwiązać mimo wszelkich trudności, spowodowanych przez szybkość czy rozmiar poruszeń lub też wdanie się nieprzyjaciela w walkę. Szefowie łączności każdego szczebla dowództwa mają, w zależności od każdego poszczególnego wypadku, wybrać i zastosować sposoby działania najlepiej zastosowane do położenia.

Podstawą urządzenia łączności technicznej jest telegraf i telefon. Jedynie te środki pozwalają na połączenie dwóch posterunków bez względu na ich odległość oraz na łatwe urządzenie obustronnego porozumiewania się.

Innych środków używa się zwykle jako pomocniczych lub w razie, gdy warunki nie pozwalają na urządzenie linij telefonicznych. Można w pewnych szczególnych wypadkach użyć również płatowców do zapewnienia łączności na dalsze odległości.

229. Dowództwo każdego szczebla powinno na czas podawać do wiadomości szefa łączności położenie oraz swe zamiary. Ma ono zawsze na oku to, że urządzenie sieci połączeń wymaga dużo czasu i musi być przewidziane zgóry. Dowództwo ustala dla jednostek podwładnych ogólne warunki, w jakich mają być urządzone połączenia; ponadto wskazuje szefowi łączności: miejsca głów-

nych organów, które trzeba będzie połączyć między sobą (główne kwatery, stanowiska dowództw, stanowiska obserwacyjne, składnice meldunkowe, miejsca głównych zgrupowań artylerji); kolejność, w jakiej mają być rozbudowane połączenia; ewentualnie władze, którym należy zameldować o urządzeniu stanowisk.

Na tych podstawach szef łączności opracowuje plan łączności technicznej, który przewiduje warunki, w jakich mają być urządzone i będą działały połączenia wewnątrz wielkiej jednostki oraz podaje zadanie każdego przy urządzaniu sieci. Plan ten może być ogólnikowy, jest jednak konieczny do uzgodnienia wysiłków na wszystkich szczeblach.

Dowództwo zatwierdza plan łączności technicznej i przesyła go podwładnym, którzy znajdą tam dane niezbędne do urządzenia własnej łączności.

Pod postacią instrukcyj technicznych szef łączności daje zarządzenia bezpośrednio własnym oddziałom lub szefom łączności jednostek podległych co do szczegółów wykonania robót oraz wyzyskania sieci.

Artykuł 2.

Działanie służby w różnych położeniach wojennych.

230. Podczas marszu naprzód, gdy armje działają w strefie nie zniszczonej, służba łączności sprowadza się zwykle do wykorzystania istniejących linij elektrycznych i umieszczenia stacyj radjotelegraficznych.

Gdy armje działają w strefie zdezorganizowanej, służba łączności koncentruje swe wysiłki na ograniczonej ilości osi i ośrodków łączności. Zwykle urządza się jedną oś łączności na dywizję.

Celem zapewnienia porozumiewania się wzajemnego

oraz z dowództwem, stanowiska dowództw podległych, sieci formacyj piechoty, artylerji i punkty obserwacyjne dołączają się do tych osi i do tych ośrodków.

W miarę posuwania się wojska, dywizyjne służby łączności są zastępowane przez służby korpusowe, te zaś przez służbę łączności armji.

Z chwilą, gdy front się ustala służba łączności przystępuje jak najszybciej w celu ułatwienia prowadzenia działań do urządzenia sieci dowództwa i sieci ogniowej. Przygotowuje również wszystko do przedłużenia naprzód komunikacyj na wypadek, gdy pozwoli na to prowadzenie działań.

W obronie plan łączności stanowi część planu obrony; powinien on również odpowiadać bez zmian potrzebom planów wzmocnień.

W razie odwrotu służba łączności technicznej wykorzystuje w stopniu niezbędnym urządzenia istniejące na tyłach; powinna też z największą starannością zniszczyć wszystko, co mógłby wykorzystać nieprzyjaciel.

ZAOPATRYWANIE W MATERJAŁ.

231. Niezbędny do połączeń materjał dostarcza wielkim jednostkom i oddziałom park armji, znajdujący się pod rozkazami szefa służby łączności armji.

ROZDZIAŁ III.

SŁUŻBY ZAOPATRZENIA i UTRZYMANIA SPRZĘTU.

Artykuł 1.

Uwagi ogólne.

232. We wszystkich wielkich jednostkach służby te reprezentowane są przez szefów służby, którym podlegają formacje i organa specjalne oraz różnorodne zapasy (żywność, amunicja, materjał i t. d.).

Szefowie tej służby zaspakajają potrzeby oddziałów przy pomocy zasobów, któremi osobiście rozporządzają lub zamówionych do wysłania u szefa służby wyższego szczebla.

Zapasy są przewożone na wozach bezpośrednio za oddziałami (ruchome zapasy) lub też składane w magazynach i w składach, ugrupowanych rzutami wtył i umieszczonych o ile możności w pobliżu kolei żelaznych (stałe zapasy).

Zapasy ruchome pozwalają szefowi służby zaspokajać potrzeby codzienne lub pilne.

Zapasy stałe są przeznaczone:

bądźto do zastąpienia spożytych produktów w zapasach ruchomych,

bądźto do zaspokojenia niektórych normalnych potrzeb oddziałów przy pomocy codziennych wysyłek,

bądź też do zaspokojenia nadzwyczajnych potrzeb oddziałów.

Znaczenie zapasów ruchomych jest zasadnicze; jedynie one pozwalają zaspokoić potrzeby wojska w okolicz-

nościach, które stwarza wojna ruchowa. Skoro warunki zmuszają wielką jednostkę do pozostawania chwilowo na miejscu, dowództwo określa wielkość zapasów ruchomych i stałych.

Artykuł 2.

Służba artylerji i uzbrojenia.

ZAOPATRZENIE W AMUNICJĘ.

233. Zaopatrzenie w amunicję artyleryjską odbywa się na każdym szczeblu pod kierownictwem dowódcy artylerji tej jednostki.

Dowódca artylerji armji w myśl wytycznych i zamiarów dowództwa:

ustala zapotrzebowanie amunicji,

rozmieszcza składy armji,

podejmuje amunicję przyznaną przez wyższą władzę,

zajmuje się dostawą na miejsce, konserwacją i rozdziałem między poszczególnych odbiorców.

W tym celu ma w swem rozporządzeniu dyrektora służby amunicyjnej armji, któremu podlega park amunicyjny armji.

W każdym korpusie dowódca artylerji podejmuje amunicję przydzieloną korpusowi i rozdziela ją pomiędzy artylerje dywizyjne oraz dywizjony, podlegające mu bezpośrednio, postępując w myśl wytycznych swego dowództwa.

Do przeprowadzenia tego rozporządza parkiem artyleryjskim korpusu i ewentualnie parkami dywizyjnemi; w wyjątkowych wypadkach może on użyć pojazdów jed-

nostek artyleryjskich, organicznie lub nieorganicznie wchodzących w ich skład, które mu podlegają.

W razie, gdy środki te nie wystarczają dowódca artylerji zwraca się o pomoc do jednostek transportowych korpusu, a potem i armji.

Aby przyjść z pomocą korpusom, armja często, zamiast dawać do rozporządzenia dodatkowe środki transportowe, posyła amunicję przyznaną korpusom jak najdalej naprzód, a nawet, gdy niema przeszkód, do punktów, z których można ją wydać poszczególnym jednostkom.

Dowódca artylerji dywizyjnej odgrywa w dywizji piechoty, w zakresie zaopatrzenia w amunicję, rolę podobną do roli dowódcy artylerji korpusu wewnątrz tej jednostki.

Amunicja piechoty, granaty, ognie sztuczne i materjały wybuchowe znajdują się zwykle na każdym szczeblu w składach amunicji artyleryjskiej.

Rozdział i przewóz tych materjałów nakazuje bezpośrednio dowództwo, a wykonywają, każdy we właściwym mu zakresie, szefowie służby artylerji i uzbrojenia i oficerowie wyznaczeni do przeprowadzenia transportu.

WYMIANA I NAPRAWA MATERJAŁU.

234. W ramach armji wymianą i naprawą materjału zajmuje się pod kierownictwem dowódcy artylerji, dyrektor służb technicznych. Podlegają mu w tym celu wyspecjalizowane parki naprawy dla różnych kategoryj sprzętu: wozy artyleryjskie, wozy taborowe, broń ręczna.

Materjał, którego nie można naprawić w tych parkach, wysyła się do warsztatów, znajdujących się na tyłach, których obowiązkiem jest również wysyłanie do armji materjału wymiennego.

Wymianę i naprawę naterjału w korpusie i dywizji

przeprowadzają oddziały naprawy korpusu względnie dywizji, stanowiące część składową parków tych wielkich jednostek.

Organa te wykonywają zasadniczo tylko naprawy mniejsze i krótkotrwałe.

234 bis. Parki czołgów armji zaopatrują jednostki czołgów we wszelki materjał. Naprawiają one materjał w miarę możności, w przeciwnym razie odsyłają go na tyły.

Parki te podlegają dowódcom czołgów armji.

Artykuł 3.

Służba inżyniersko-saperska.

235. Dowódca saperów armji w roli szefa służby ma główny nadzór nad wszystkiem, co tyczy się zaopatrzenia oddziałów w narzędzia i materjał bojowy; pomaga mu w tem dyrektor służb, kierujący parkiem saperskim armji. Park ten zawiera materjał i lekkie kolumny narzędziowe.

Dowódca saperów korpusu centralizuje żądania, skierowane przez dywizje lub przez jednostki pozadywizyjne i rozdziela między nie materjał i sprzęt nadesłany przez armję, nie posiada jednak specjalnego parku saperskiego.

Dowódca saperów dywizji posiada w dywizyjnym parku saperskim, pierwszy ruchomy rzut narzędzi, który mu pozwala na dostarczenie oddziałom dywizji pewnej dodatkowej ilości narzędzi.

Działanie służby inżyniersko-saperskiej na wszelkich szczeblach polega na urządzaniu składów materjału, stałych lub ruchomych, ugrupowanych w głąb na tyłach frontu; składy te utrzymuje się przy pomocy wykorzysta-

nia zasobów miejscowych lub przy pomocy wysyłek, dokonywanych przez wyższe szczeble.

Zaopatrzenie w materjał samodzielnych oddziałów lub jednostek, od których one zależą, jest zapewnione przez specjalne formacje, będące w rozporządzeniu służby saperskiej, przy pomocy zasobów bezpośrednio pochodzących z tyłów lub czerpanych ze składów.

Wobec trudności, związanych z utrzymywaniem i przewozem pewnych ciężkich lub objętościowych materjałów oraz wynikającej stąd zwłoki w dostawie, szefowie służby saperskiej są bezwzględnie obowiązami przewidzieć jaki będzie potrzebny materjał i zażądać we właściwym czasie zasobów, które zależnie od okoliczności mogą być potrzebne oddziałom przez nich zaopatrywanym.

SŁUŻBA LEŚNA.

236. Plutony eksploatacji leśnej armji, złożone ze zmobilizowanych leśniczych i gajowych, mają za zadanie dokonywanie wyrębów przy pomocy robotników oraz używając taborów, dostarczanych zwykle przez oddziały etapowe.

W zasadzie zasoby leśne, znajdujące się w strefie armji lub w okręgu etapowym, należą do tejże armji; mogą być jednak, zależnie od okoliczności, przydzielone przez naczelne dowództwo w całości lub częściowo innym armjom dla zaspokojenia ich potrzeb.

SŁUŻBA ZAOPATRYWANIA W WODĘ.

237. Zaspokojeniem potrzeb wojska pod względem wody zajmuje się służba zaopatrywania w wodę, która korzysta z zasobów lub studni istniejących, jako też two-

rzy nowe lub transportuje wodę do ośrodków zaopatrywania.

Transportowanie to wykonywa się przy pomocy specjalnych pojazdów (beczki na wodę i wozy-cysterny o zaprzęgu konnym oraz samochodowe, wagony-cysterny).

Zagadnienie zaopatrzenia oddziałów w wodę nabiera wielkiej wagi w okresie zastoju oraz działań, które zmuszają dowództwo do skupienia na ograniczonej przestrzeni licznych sił.

SŁUŻBA KWATERUNKOWO-OBOZOWA.

238. Zadaniem służby kwaterunkowo-obozowej jest ulepszanie warunków mieszkaniowych w obozach i na kwaterach, gdzie oddziały mają pozostawać przejściowo lub być na dłuższym postoju oraz ewentualnie stwarzanie nowych urządzeń. Służba ta istnieje w każdej armji oraz w każdej komendzie okręgu etapowego i znajduje się pod kierownictwem pułkownika lub podpułkownika.

Obszar armji i okręgu etapowego dzieli się na pewną ilość stref. Każda z nich jest rozgraniczona tak, by mogła pomieścić dywizję; w strefach tych służbę kwaterunkowo-obozową powierza się komendantowi strefy (oficer sztabowy lub młodszy), który rozporządza małą ilością stałego personelu.

Komendant strefy podlega bezpośrednio dowódcy jednostki, która zajmuje daną strefę; od szefa służby kwaterunkowo-obozowej komendant ten otrzymuje w tym wypadku tylko wskazówki fachowe.

Artykuł 4.

Służba intendentury.

239. Za całość swej służby w strefie armji odpowiada intendent główny, szef służby intendentury armji. Posiada on prawo inspekcji działania stacji regulującej i zakładów krajowych, jako organów zaopatrujących armję, oraz prawo kontrolowania ilości znajdujących się tam zasobów. Jeśli uzna to za potrzebne, może również sprawdzić zapasy podwładnych jednostek. Intendent główny centralizuje w swem ręku podania o zezwolenie wydatkowania, które mu składają szefowie różnych służb armji, przedstawia je dowódcy armji i następnie zawiadamia osoby zainteresowane o decyzji.

Intendent wojskowy oraz podintendenci dywizyjni posiadają podobny zakres działania i odgrywają taką samą rolę wobec oddziałów swej wielkiej jednostki lub w jej strefie, jak intendent główny w armji.

240. Zasady działania służby intendentury są następujące:

wykorzystanie zasobów miejscowych, składających się z bydła, owsa, paszy. Wykorzystanie to przeprowadzają wszystkie formacje intendentury oraz oficerowie żywnościowi oddziałów,

codzienny transport kolejowy lub samochodowy różnych artykułów spożywczych (z wyjątkiem świeżego mięsa), niezbędnych dla wojska; transportowanie to ma miejsce do punktów, stacyj lub ośrodków zaopatrzenia, skąd zabierają je tabory pułkowe.

transportowanie specjalnemi samochodami świeżego mięsa, bitego w rzeźniach wielkich jednostek, do punktów rozdzielczych, gdzie odbierają je od-

działy przy pomocy swych specjalnych wozów na mięso.

W razie, gdy brak jest dostaw ze stacji regulującej, pobiera się niezbędne do rozdziału artykuły w składach, utworzonych w strefie działania armij.

Przedmioty umundurowania wysyłają na uprzednie zapotrzebowanie zainteresowanych oddziałów zakłady mundurowe, znajdujące się wewnątrz kraju. W armjach mogą być też utworzone magazyny mundurowe; przeznaczeniem ich jednak jest zaspokojenie wyłącznie pilnych potrzeb lub zaopatrzenie oddziałów mniejszych.

Artykuł 5.

Służba zdrowia.

241. Naczelny szef służby zdrowia armji ma za zadanie:

badać i wydawać w myśl rozkazów dowódcy armji zarządzenia, tyczące się służby zdrowia, szczególnie co do użycia i rozmieszczenia sanitarnych formacyj armji, systemu ewakuacji i odwozu,

śledzić utrzymanie materjału i jego wymianę oraz regulować jego rozdzielanie,

wydawać rozporządzenia i zapewniać wykonanie zarządzeń higjenicznych i zapobiegających chorobom.

Podobną rolę, jak naczelny szef służby zdrowia w armji, odgrywają kierownik służby zdrowia korpusu i dywizyjni lekarze względem jednostek, wchodzących w skład korpusu oraz dywizji piechoty.

242. Funkcjonowanie służby zdrowia w armji opiera się na następujących zasadach:

skupienie w strefie walki jak najwięcej środków dla przyśpieszenia zbierania rannych i celem odwozu ich na tyły do ośrodków chirurgicznych,

metodyczny rozdział chorych i rannych na każdym szczeblu,

system szybkiego odwozu, zapewniający rannym jak najszybszy dojazd do zakładów sanitarnych, w których będą leczeni,

prosty system szpitalnictwa, zorganizowany w głąb, oparty na specjalizowaniu formacyj i wykorzystujący do najwyższego stopnia zasoby strefy działania armij.

Organizacja ewakuacji i leczenia jest na każdym szczeblu przedmiotem planu, który opracowuje szef służby zdrowia według wskazówek dowództwa i stosownie do istniejących zasobów szpitalnych oraz warunków ruchu na kolejach, drogach wodnych i zwykłych.

Artykuł 6.

Służba wojska powietrznego.

243. Parki lotnicze armij, pułków myśliwskich, niszczycielskich i obrony przeciwlotniczej, zaopatrują odpowiednie jednostki wojska powietrznego w płatowce, uzbrojenie i specjalną amunicję, pojazdy, benzynę, smary, materjał i sprzęt balonowy oraz obrony przeciwlotniczej; parki te dokonywają napraw w miarę posiadanych środków, odsyłają zas do wnętrza kraju sprzęt, którego nie są w możności naprawić.

Służba maskowania jest przyłączona do służby woj-

ska powietrznego (obrona przeciwlotnicza); o dostawę materjału do samochodowych oddziałów i służb troszczy się dowódca obrony przeciwlotniczej armji, który rozporządza jedną lub kilku kompanjami do maskowania, zaopatrzonemi w specjalny materjał.

Kompanje te mogą wydzielać specjalne zespoły do służb i samodzielnych oddziałów celem dokonywania prac wchodzących w zakres ich zadań.

Służbę meteorologiczną, przyłączoną do wojska powietrznego, zwykle organizuje armja.

Artykuł 7.

Służba weterynaryjna.

244. Dowódca każdej wielkiej jednostki jest odpowiedzialny za utrzymywanie i stan jej zwierząt; wydaje wszelkie zarządzenia dla utrzymywania ich w dobrym stanie. W tym celu otrzymuje, a w razie potrzeby powoduje, niezbędne propozycje szefa służby weterynaryjnej wielkiej jednostki.

Szef służby weterynaryjnej każdej wielkiej jednostki jest odpowiedzialny przed dowództwem i przed swym bezpośrednim fachowym przełożonym za ogólne działanie służby weterynaryjnej w danej jednostce, za sanitarny nadzór jej stanów, za leczenie chorych i rannych, odwóz, zaopatrywanie w lekarstwa i materjał. Posiada władzę fachową w stosunku do weterynarzy formacyj, które wchodzą w skład danej jednostki, daje im wytyczne i kontroluje ich działalność.

Wszystkie zwierzęta, które mogą być wyleczone w krótkim czasie, pozostają w oddziałach celem leczenia.

Zarażone, wyczerpane, chore i ciężko ranne odwozi się do szpitali weterynaryjnych armji przy pomocy środków ruchomych sekcyj ewakuacyjnych dywizyj oraz szpitali ewakuacyjnych korpusów.

Szpitale weterynaryjne armji działają pod kontrolą kierownika służby weterynaryjnej armji — bezpośrednią, jeśli znajdują się na terytorjum armji, lub pośrednią, za pośrednictwem dyrektora tej służby w komendzie okręgu etapowego, jeśli znajdują się na obszarze etapowym.

Artykuł 8.

Służba remontu.

245. Służbę remontu organizuje armja pod kierownictwem szefa służby (oficera sztabowego kawalerji), który wchodzi w skład kwatery głównej armji i dowodzi zapasem koni armji oraz ruchomemi grupami remontowemi armji, zaopatrywanemi przez ten zapas.

Zaopatrywanie sztabów, służb i samodzielnych oddziałów w konie, muły i zwierzęta juczne przeprowadzają organa remontowe armij, zwykle ruchome grupy remontowe; jednak kawalerja może również otrzymywać konie wprost z zapasów z wewnątrz kraju.

Szef służby remontu nie wdaje się w rozdział zwierząt z ruchomych grup remontowych pomiędzy jednostki armji, posiadające braki; w tym zakresie otrzymuje on wszelkie niezbędne instrukcje od dowództwa (z pieczęcią oddziału I sztabu).

Artykuł 9.

Służba poczt polowych.

246. Zadaniem służby poczt polowych w armjach jest otrzymywanie i dostarczanie oddziałom korespondencji zwykłej i poleconej oraz przesyłek, które są dla nich przeznaczone. Zajmuje się też ona skierowywaniem do kraju korespondencji zwykłej i poleconej oraz przesyłek pochodzących z obszaru wojennego.

Należy stosować wszelkie sposoby, aby korespondencja pocztowa, przeznaczona do armij lub stamtąd pochodząca, docierała jak najszybciej do osób i instytucyj zainteresowanych; wpływa to w najwyższym stopniu na ducha wojska i narodu.

Jedynie wódz naczelny ma prawo opóźniać ruch korespondencji pochodzącej z armij, jeśli uzna to za pożyteczne dla zachowania w tajemnicy projektowanych lub toczących się działań.

Działanie służby poczt polowych polega na przydzieleniu do każdej dywizji lub do każdego zgrupowania o równem znaczeniu specjalnej poczty polowej, oznaczonej numerem, i na istnieniu wewnątrz kraju centralnego biura wojskowego, przyjmującego całą korespondencję przeznaczoną dla armij i dzielącego ją między poczty polowe oraz zapewniającego jej dostawę na miejsce.

Artykuł 10.

Służba kasowa.

247. Służba kasowa armij ma za zadanie przyjmowanie wpłat ze skarbu lub dokonanych na rachunek państwa, dokonywanie wszelkich wypłat, normalnie zarządza-

nych z tytułu należności oddziałów lub służb, wykonywanie wszelkich czynności kasowych i skarbowych, powodujących ruch pieniężny i rachunkowość.

Kwot niezbędnych dla każdego biura płatnika, żąda się na każdy dziesięciodniowy okres na podstawie przewidywań budżetowych; zapotrzebowania sporządzają urzędnicy intendentury.

Ministerjum skarbu wysyła te kwoty pod eskortą do płatnika komisji regulującej, który zapewnia ich przesłanie do biur odnośnych płatników bezpośrednio lub przez płatnika armji.

Artykuł 11.

Służba etapowa.

248. Komendant okręgu etapowego armji kieruje i administruje terytorjum i zakładami wojskowemi; zapewnia wykorzystanie zasobów miejscowych w myśl wskazówek otrzymanych od dowódcy armji.

Strefa objęta jego władzą nazywa się obszarem etapowym; granicę przednią tej strefy określa dowódca armji. Dla wykonywania kierownictwa i spełniania swych zadań komendant okręgu etapowego rozporządza:

sztabem,

dyrektorami i szefami głównych służb,

oddziałami etapowemi i ewentualnie jednostkami oddanemi do jego rozporządzenia przez dowódcę armji.

ROZDZIAŁ IV.

SŁUŻBA TRANSPORTÓW.

Artykuł 1.

Rola kierownika transportów.

249. Dowódca armji określa strefę działania kierownika transportów, to jest całokształt sieci dróg komunikacyjnych — żelaznych i kołowych, których utrzymywanie, wykorzystanie oraz dozór są obowiązkiem tego kierownika; daje mu wytyczne co do zorganizowania ruchu na tej sieci oraz wskazuje w jakim kierunku ma dążyć do jej udoskonalenia.

W odpowiednim czasie, zwykle codziennie, dowódca armji zawiadamia kierownika transportów o transportach, których wykonanie ma zapewnić, o ich kolejności oraz o okresie czasu, w jakim mogą być wykonane.

250. Kierownik transportów rozdziela transporty, które mu powierzono, pomiędzy różne podległe mu służby transportowe; opracowuje codziennie lub na okres kilku dni plan transportów, które zarządza dowództwo. W myśl otrzymanych wskazówek normuje warunki ruchu na sieci drogowej armji i wydaje zarządzenia co do robót, które należy wykonać dla utrzymania i wzmocnienia wydajności tej sieci; wreszcie bada i przygotowuje ewentualne przewozy samochodami wielkich jednostek, pozostających w odwodzie w strefie armji.

W tworzeniu swego planu kierownik transportów kieruje się następującemi zasadami:

wykorzystać do najwyższego stopnia kolejki wąskotorowe,

przekazać przedewszystkiem organicznym jednostkom samochodowym armji transporty tyczące się bezpośrednio życia oddziałów pierwszej linji,

wykorzystać do transportów nadzwyczajnych samochodowe jednostki dodatkowe, oddane chwilowo do rozporządzenia armji,

zachować w odwodzie każdego dnia pewną ilość samochodów ciężarowych dla zapewnienia transportów nagłych i nieprzewidzianych.

W razie, gdy jednostki transportowe armji oddano do rozporządzenia wielkiej jednostki jej podległej lub służby, pozostają one w tej zależności tylko dla wykonania danego zadania i na czas określony; wydajność tych środków zmniejszonoby w razie ich specjalizacji.

Nadzór nad ruchem drogowym, według rozkazów kierownika transportów, zapewnia służba samochodowa armji, wzmocniona w razie potrzeby przez oddziały etapowe lub jednostki kawalerji, ewentualnie przez drogowe komisje regulujące.

Roboty tyczące się utrzymania i budowy dróg komunikacyjnych prowadzi służba drogowa, jak to omówimy dalej.

Artykuł 2.

Służba kolejek wąskotorowych.

251. W myśl wskazówek kierownika transportów szef służby kolejek wąskotorowych armji zajmuje się:

utrzymywaniem i wykorzystaniem sieci kolejek 0m,60, istniejących w armji,

badaniem i budową nowych sieci,

utrzymywaniem materjału eksploatacyjnego.

W wojnie pozycyjnej służba kolejek wąskotorowych, stanowiących sieć kompletną, ma niezmiernie wielkie znaczenie; w wojnie ruchowej może ona też odegrać poważną rolę. W tym ostatnim wypadku wysiłek jest ześrodkowany na ograniczoną ilość odgałęzień. Odgałęzienia te wybiera się w ten sposób, by przecinały normalnotorowe koleje żelazne przy stacjach, które w przyszłości mogą być wykorzystane jako stacje zaopatrujące; stacje te stają się punktami wyjściowemi dla ruchu transportowego kolejek wąskotorowych z chwilą, gdy można do nich doprowadzić pociągi zaopatrujące.

Artykuł 3.

Służba taboru samochodowego.

252. Szef służby taboru samochodowego armji zapewnia transportowanie personelu, żywności, różnego materjału, polecone przez kierownika transportów armji. Zaopatruje w benzynę wielkie jednostki, samodzielne oddziały (z wyjątkiem wojska powietrznego) i służby, uzupełnia formacje samochodowe armji pod względem wozów, personelu i materjału (z wyjątkiem tego, co się tyczy artylerji silnikowej i wozów technicznych wojska powietrznego, czołgów, służby łączności i służby zdrowia). Dostarcza rowerów wszystkim formacjom na obszarze wojennym.

Szef tej służby rozporządza formacjami samochodowemi armji i odwodowym parkiem samochodowym armji.

Szef służby taboru samochodowego korpusu zapewnia wykonanie transportów, nakazanych mu przez dowódcę korpusu; posiada on w korpusie zakres działania podobny do tego, jaki posiada w armji szef tejże służby armji; reguluje służbę jednostek transportowych, przydzielonych

organicznie do korpusu lub oddanych do rozporządzenia wyjątkowo.

Dowódca jednej z formacyj samochodowych, należących lub przydzielonych do dywizji jest szefem służby taboru samochodowego dywizji, ma on wewnątrz tej wielkiej jednostki atrybucje podobne do zakresu działania szefa służby taboru samochodowego korpusu wewnątrz korpusu.

Formacje samochodowe nie są w zasadzie specjalizowane.

Artykuł 4.

Służba taboru konnego.

253. Szef służby taboru konnego armji jest powołany do współdziałania ze służbami transportowemi według instrukcyj udzielanych mu przez kierownika transportów armji.

W korpusie i dywizji szef służby taboru konnego lub oficer, który pełni tę funkcję, otrzymuje rozkazy wprost od dowództwa.

W zasadzie używa się jednostek konnych do transportów na bliskie odległości lub po złych drogach.

Artykuł 5.

Służba drogowa.

254. Służbą drogową kieruje oficer sztabowy.

Zapewnia on naprawę istniejących dróg, tworzenie nowych oraz eksploatację kamieniołomów w strefie przydzielonej kierownikowi transportów, działając w myśl jego wskazówek.

Jednakże część podległego mu personelu i materjału może być chwilowo oddana do rozporządzenia wielkiej jednostki celem użycia na drogach, które ma ona utrzymywać.

Odwrotnie, wielkie jednostki i służby armji dostarczają kierownikowi transportów personelu i materjału, mianowicie tego, który dowództwo uzna za potrzebne przydzielić mu do wykonania robót drogowych. W szczególności jednostki saperów mogą mu być oddane do rozporządzenia dla wykonania robót specjalnych.

Dowódcy saperów korpusów i dywizyj używają do wykonywania robót w strefie, nie podlegającej władzy kierownika transportów armji:

podległych im jednostek saperskich w zakresie określonym przez dowództwo,

oddziałów roboczych, czasowo oddanych im do rozporządzenia przez dowódcę wielkiej jednostki, do której należą,

ewentualnie oddziałów robotników-specjalistów wziętych ze służby drogowej armji.

W każdej armji materjał niezbędny do robót drogowych składa się w magazynie, którym zarządza szef służby drogowej armji; do magazynu tego przyłączone są specjalne warsztaty naprawy.

ROZDZIAŁ V.

SŁUŻBA UTRZYMANIA PORZĄDKU.

Artykuł 1.

Wojskowa służba sprawiedliwości.

255. Wojskową służbę sprawiedliwości zapewniają dywizyjne sądy polowe oraz sądy polowe i sądy kasacyjne armij.

Sprawy przekazane wojskowej służbie sprawiedliwości w armjach powinny być sądzone jak najszybciej, z zastrzeżeniem jak najściślejszego przestrzegania prawnych form i okresów terminowych.

W rzeczywistości bowiem jest niezmiernie ważne, aby kara za zbrodnie i przestępstwa, szczególnie za wykroczenia przeciwko dyscyplinie, następowała niezwłocznie po dokonanym czynie oraz aby obwinieni wojskowi pozostawali jak najkrócej poza szeregiem.

Artykuł 2.

Służba żandarmerji.

256. Na każdym szczeblu dowódca żandarmerji wielkiej jednostki podlega bezpośrednio szefowi sztabu.

Pod względem służby utrzymania porządku, policji i dozoru ruchu dowódcom żandarmerji podlegają jednostki żandarmerji danego terytorjum, rozmieszczone w strefie wielkiej jednostki, do której należą.

CZĘŚĆ V.

METODA WYSZKOLENIA WIELKICH JEDNOSTEK.

257. Przedmiotem wyszkolenia wielkich jednostek jest koordynowanie działania małych jednostek różnych broni, zapewnienie harmonijnego współdziałania służb z operacjami oddziałów oraz uzyskanie na wszystkich szczeblach hierarchji spójni duchowej, którą daje wspólna praca.

Oddziały otrzymują wyszkolenie techniczne w jednostkach niższych od dywizji. Wyszkolenie wielkich jednostek jest przedewszystkiem wyszkoleniem kadrów.

Obejmuje ono różnorodne ćwiczenia, na mapie lub w terenie; ćwiczenia w terenie przeprowadza się z oddziałami lub bez nich.

Zwykle, dowódca jednostki, która manewruje, pełni funkcję jej dowódcy; dowódca zaś jednostki wyższej jest kierownikiem ćwiczenia.

Ćwiczenie układa się z zamiarem przeprowadzenia wyszkolenia w zakresie jednego określonego zagadnienia; w tym celu bada się bądźto jedno położenie taktyczne,

bądź też działanie jednej lub kilku służb. Należy bardzo starannie uwzględniać w zadaniu właściwości terenu oraz warunki moralne i materjalne, w jakich znajdują się własne oddziały i nieprzyjaciel: należy zatem wybrać teren, który najlepiej nadaje się do prowadzenia zamierzonego szkolenia.

W zależności od warunków materjalnych przeprowadzanych ćwiczeń należy odróżniać następujące ich rodzaje:

ćwiczenia na mapie,
ćwiczenia kadrów,
pobyt w obozach ćwiczebnych,
wielkie manewry.

Ćwiczenia na mapie i ćwiczenia kadrów są głównym sposobem szkolenia sztabów i służb korpusu oraz jednostek wyższych.

ĆWICZENIA NA MAPIE.

253. Wszystkie wielkie jednostki przeprowadzają ćwiczenia, wykorzystując mapę lub plany wypukłe. Wszystkie organa dowództwa wielkiej jednostki, która manewruje, są przedstawione; zawsze bada się funkcjonowanie służby łączności technicznej.

Ćwiczenia na mapie bywają jedno—lub dwustronne. Pozwalają na badanie, jednocześnie lub kolejno, działania różnych broni we współdziałaniu wzajemnem oraz funkcjonowania służb w czasie operacyj.

ĆWICZENIA KADRÓW.

259. Ćwiczenia kadrów odbywają się w rozmaitych terenach. Bywają one:

bez oddziałów, z wyjątkiem oddziałów łączności, niezbędnych do przesyłania rozkazów i meldunków;

z oddziałami; niektóre z nich mogą być przedstawione przez kadry i organa łączności.

Sztab wielkiej jednostki manewrującej powinien być utworzony o ile możności jak najkompletniej; zwykle służby są w nim tylko przedstawione.

Skoro jednak manewr ma na celu zbadanie działania pewnej służby, należy utworzyć jej kadry w warunkach możliwie najbardziej zbliżonych do wojennych.

Wszystkie wielkie jednostki przeprowadzają zazwyczaj ćwiczenia kadrów corocznie.

Ćwiczenia kadrów z oddziałami odbywają się w garnizonach, jeśli pozwalają na to ich stany lub częściej w obozach ćwiczebnych. Zwykle przeprowadzają je dywizje, korpusy jedynie w razie, gdy można zebrać w jednym obozie dwie dywizje.

Tworzy się tyle ile można jednostek o stanach na stopie wojennej; inne jednostki są przedstawione jedynie przez kadry i organa łączności, należy jednak tworzyć tak, jak na stopie wojennej stanowiska i drużyny dowództwa, aż do bataljonu włącznie. Wszystkie służby są przedstawione.

Kierownik ćwiczenia rozporządza pozorowanym przeciwnikiem, przy którego pomocy wkracza celem stworzenia incydentów manewrowych dla podkreślenia i poprawienia popełnionych błędów.

W ćwiczeniach kadrów z oddziałami uczestniczą jednostki pozadywizyjne oraz niektóre jednostki armji.

Czasami ćwiczenia kadrów z oddziałami połączone są z wykonaniem ostrego strzelania.

POBYT WIELKICH JEDNOSTEK W OBOZACH ĆWICZEBNYCH.

260. Po zakończeniu wyszkolenia technicznego zbiera się małe jednostki dywizjami w obozach ćwiczebnych. Pobyt ich w obozach wykorzystuje się do szkolenia jednostek różnych broni we współdziałaniu bojowem.

Jeśli warunki pozwalają, można zebrać w jednym obozie dwie dywizje, tworzące korpus. Jednostki pozadywizyjne i jednostki armji biorą udział w tych ćwiczeniach w różnym stosunku.

Ćwiczenia bojowe wielkich jednostek bywają jedno- lub dwustronne.

WIELKIE MANEWRY.

261. Wielkie manewry mają na celu szkolenie kadrów i oddziałów jednocześnie.

Polegają one przedewszystkiem na badaniu następujących zagadnień:

koncentracja oddziałów (marsze, transporty, postoje),

zmiana ugrupowania (środki do zapewnienia tajemnicy działań, rozmieszczenie artylerji i t. d.),

działanie służb w związku z operacjami.

Ćwiczenia te obejmują zwykle użycie wojska powietrznego.

Manewry doprowadza się do nawiązania styczności, lecz zatrzymuje przed natarciem wobec tego, że stwarzają się położenia nieprawdopodobne z powodu bojów, w których prace nad urządzeniem terenu nie mogą być ściśle wykonane. Powstają również trudności przy wprowadzeniu do działania w całości nowoczesnego materjału jak na-

przykład artylerja ciężka, czołgi i t. d., mianowicie wskutek powodowania przez to znacznych strat.

Czasami manewry mogą być zorganizowane w ten sposób, by zakończenie ich nastąpiło na stałych terenach szkolenia: pozwoli to na badanie rozwoju faz boju, a nawet na wykonanie ostrego strzelania artyleryjskiego.

Wielkich manewrów nie przeprowadza się we wszystkich wielkich jednostkach corocznie.

Zatwierdzam
Paryż, 6 października 1921
Minister wojny
LUDWIK BARTHOU

51088

Biblioteka Główna AGO
Im. gen. broni K. Świerczewskiego

2346

2209/II

Biblioteka Główna
Akademii Sztuki Wojennej
22588
20-051088-000-0